

75317

KENTSEL KİMLİKTE SÜREKLİLİĞİN ROLÜ VE
AKARETLER EVLERİ - TEŞVİKİYE BÖLGESİ ÖRNEK ALANINDA
TARİHİ ÇEVREDE MODERN YAPI İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Gül ERENOĞLU

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 29 Eylül 1998

Tezin Savunulduğu Tarih : 20 Ekim 1998

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mine İNCEOĞLU

Diğer Jüri Üyeleri : Prof.Dr. Mehmet OCAKÇI

Prof.Dr. Orhan HACIHASANOĞLU

EYLÜL 1998

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMAN YASTIĞI MERKEZİ

75317

KENTSEL KİMLİKTE SÜREKLİLİĞİN ROLÜ VE
AKARETLER EVLERİ - TEŞVİKİYE BÖLGESİ ÖRNEK ALANINDA
TARİHİ ÇEVREDE MODERN YAPI İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Gül ERENOĞLU

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 29 Eylül 1998

Tezin Savunulduğu Tarih : 20 Ekim 1998

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mine İNCEOĞLU

Diğer Jüri Üyeleri : Prof.Dr. Mehmet OCAKÇI

Prof.Dr. Orhan HACIHASANOĞLU

ÖNSÖZ

Mimarlık mesleğim boyunca, öğrencilerine yaklaşımı, sabrı, anlayışı, meslek sevgisi ve eğitici yönü ile her zaman için örneğim olacak , bilimsel yönü kadar , mütevazı ve sıcak kişiliği ile de benim için güç sembolü , çok değerli hocam, tez danışmanım Sn.Mine İNCEOĞLU"na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca , tüm eğitim hayatım boyunca bana sağladıkları destek ve katkıları için aileme ve yakın arkadaşlarıma , gösterdikleri anlayış ve sabırdan ötürü iş arkadaşlarıma bu tez vasıtasıyla en içten teşekkürlerimi sunarım.

Gül ERENOĞLU

İstanbul ,1998

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VI
SUMMARY.....	VII
BÖLÜM 1.GİRİŞ	1
BÖLÜM 2.KENTSEL KİMLİĞİN TANIMLANMASI VE BİÇİMLENİŞİ ...	4
2.1. Kimliğin Oluşumunda Çevre ve İnsan Faktörü	4
2.1.1. Çevre Kavramı	4
2.1.1.1. Çevrenin Tanımı	4
2.1.1.2. Çevre Bileşenleri	5
2.1.2. İnsan – Çevre – Kültür İlişkileri	6
2.1.2.1. İnsan – Çevre İlişkileri	6
2.1.2.2. Kültür – Çevre İlişkileri	8
2.1.3. Çevresel Algı	10
2.1.3.1. Algı	10
2.1.4. Çevresel İmaj	12
2.1.5. Çevresel Kimlik	15
2.2. Kentsel Kimlik Kavramı	16
2.2.1. Kent	16
2.2.2. Kentleşme ve Kentsel Kimliğin Oluşumu	19
2.2.2.1. Kentleşme	19
2.2.2.2. Kimliğin Tanımı	21
2.2.2.3. Kentsel Kimlik Kavramı	23
2.2.2.4. Kentte Yaşam	24
2.2.2.5. Kent İmajı	25
2.2.3. Tasarım Yaklaşımlarının Kentsel Kimliğe Katkısı	25
2.2.4. Teknoloji ve Malzemenin Kimliğe Etkisi	35

BÖLÜM 3. KENTSEL KİMLİĞİN BİÇİMLENMESİ	37
3.1. Kentsel Kimliği Oluşturan Bileşenler	37
3.1.1. Toplumsal Kimlik	37
3.1.2. Çevresel Kimlik	40
3.2. Kentsel Yerleşim Elemanları	41
3.3. Kentin Kimliğini Etkileyen Kent Bileşenleri	52
3.3.1. Yol,Sokak,Cadde	54
3.3.2. Meydanlar	57
3.3.3. Binalar,Anıtlar	61
3.4. Kentsel Kimlikte Süreklilik	65
3.5. İstanbul'un Kent Kimliğinin Gelişimi ve Değişimi	72
BÖLÜM 4. AKARETLER EVLERİ – TEŞVİKİYE BÖLGESİNİN TARİHİ SÜREÇ İÇİNDEKİ KİMLİĞİNİN İRDELENMESİ (19.yy. – 20.yy.)	81
4.1. Akaretler Evleri ve Teşvikiye Örneği	81
4.2. 19.yy. Aziziye Caddesi,Dönemin Önemli Yapıları	83
4.3. 20.yy. Spor Caddesi,Uygulanmış Son Dönem Yapılar	98
4.4. Akaretler – Maçka Arasında Bir Ana Aks “ Aziziye/Spor Caddesi”	106
4.5. Bölgenin Kentsel Kimliği ve Sürekliliği	107
BÖLÜM 5. AKARETLER – TEŞVİKİYE BÖLGESİNİN GÖRSEL ANALİZİ	110
5.1. Değerlendirme Teknikleri	110
5.1.1. Değerlendirme Ölçekleri	111
- İdeal Oran Ölçeği	111
- Thurstone Ölçeği	112
- Likert Ölçekleri	112
5.1.2. Başarı İndeksi	112
5.1.3. Guttman Ölçeği	113
5.1.4. Kullanıcı Değerlendirme Testi	114
5.1.5. Anlamsal Farklılıklar Tekniği	114
5.2. Görsel Değerlendirme Çalışması İçin Kullanılan Metodlar	116
5.2.1. Lynch Metodu	116

5.2.2. Delphi Metodu	118
5.2.3. Sanoff Metodu	119
5.3. Seçilen Örnek Metodun Bölgenin Kentsel Kimliğinin Sürekliliğine İlişkin Bir Görsel Değerlendirme İçin Kullanılması	121
5.3.1. Deneklerin Özellikleri	122
5.3.2. Örnek Seçim Kriterleri	126
5.3.3. Görsel Değerlendirme Çalışmasının Sonuçları	134
BÖLÜM 6. SONUÇ	142

Kaynaklar

Ekler

Özgeçmiş

ÖZET

Günümüzde büyük kentlerdeki hızlı nüfus artışı , kentsel yapı üzerinde önemli değişikliklere neden olmaktadır.Özellikle endüstrinin gelişimi sonrası ,sosyo-ekonomik yapı da değişmekte ve bu kentsel yapıya yansımaktadır.Kentsel yapıdaki bu değişimden en çok etkilenen, eski kent merkezleri olmuştur.Konuya tarihi dokunun , sürekliliğin ve kentsel kimliğin korunması anlamında bakıldığında , kentin belli bir zaman dilimindeki, belli bir bölgedeki, sosyal ve yapısal sürekliliğin irdelenmesi, kentsel kimliğin ne yönde geliştiği ve nasıl bir noktada bulunduğu tespitini açısından önem taşımaktadır.

Giriş bölümünde, tez konu alanından ve amacından bahsedilmektedir.Tez çalışması kapsamında incelenecek kent ve bölge tanımlanarak, kent kimliği, süreklilik kavramları irdelenecektir.İkinci bölümde kentsel kimlik ile birlikte, çevre, insan, kültür, algı, mekan ve imaj kavramları ve kentin tanımı , kentleşmenin nedenleri ifade edilmektedir.

Üçüncü bölümde kentsel kimliğin biçimlenişi ;kentsel kimlik bileşenleri , kent bileşenleri ve kentsel kimlikte süreklilik kavramlarının ayrı ayrı ele alınarak incelenmesi ile ifade edilmiştir.Ayrıca bu bölümde İstanbul'un, kent kimliğindeki sürekliliğinin irdelemesi tanımlanmıştır.Dördüncü bölümde, tez çalışması kapsamında uygulama ve araştırma alanı olarak seçilen, Akaretler – Teşvikiye bölgesine ait analiz çalışmaları, bölgenin doluluk ve boşlukları, aksları, önemli bileşenleri incelenerek, bölgenin kent kimliğindeki yeri ve sürekliliği tanımlanmaya çalışılmıştır.

Beşinci bölümde,görsel değerlendirme teknikleri ve önemli bazı teorisyenlerin önerdiği metodlar incelenmiştir.Ayrıca, metodları incelenen teorisyenlerden, Sanoff 'un görsel analiz çalışması örnek alınarak, örnek alandaki değişimlere ilişkin kullanıcı ve toplum bilincinin , görüşlerinin ne yönde olduğuna ilişkin bir analiz çalışması yapılmış ,gelişimi ve sonuçları aktarılmıştır.

Sonuç bölümünde , Avrupa ülkelerindeki bazı örneklerden bahsedilmiş ve yapılan analiz çalışmasının sonuçları yorumlanmıştır.

THE ROLE OF CONTINUITY IN URBAN IDENTITY AND MODERN BUILDING IN HISTORICAL ENVIRONMENT INVESTIGATION IN THE EXAMPLE FIELD OF AKARETLER HOUSES - TEŞVİKİYE REGION

Rapid increase in population at big cities causes serious changes on urban structure at the moment. Especially as a result of industrial development, historical centurms that have important role in changing social-economic structure, are also the most effected ones from these changes. Taking the subject as continuity of historical texture and protection, urban identity is important for inspecting the continuity of social and structural condition of a specific region for a time and to find out how urban identity changes by time.

Rapid population increase in big cities, especially in Istanbul parallel to the world, has effected the historical texture, urban structure and density of greenness negatively. Influences of this population increase, continuity of burden identity of Istanbul that has a very long background and degeneration rate of population was investigated in this work.

Akaretler and Teşvikiye districts, both of which have an original identity and an old background were focus point of this investigation. In the preface of investigation the purpose of the work and the reasons why these two districts were chosen is explained. In the criteria such as environment, human beings, culture and image are told.

In the third section, shaping of urban identity, terms such as components of that identity, city and continuity in urban identity are explained separately. Moreover a general investigation of identity of Istanbul is described.

In the fourth section, analysis about selected regions, Akaretler and Teşvikiye, axes, important components, texture and continuity of these regions were focused on.

In the fifth section, on investigation of determining of society conscious direction a related districts by visual analysis. And visual research analysis of Sanoff will be taken as a guide.

In the last section, similar examples from European cities are expanded and results of these investigations are mentioned. From the day of his creation, man has a direct relationship with all beings that form his environment.

Man's protection and his feeling in security is procured by his environment. People live with the arranging, protection or deformation of their surroundings. It must also be kept in view that the physical environment constitutes only one group of the many factors that have an effect on our behaviour, evaluations, senses, preferences and emotions, and that the architectural imagination is not the determining but an influencing factor of our social behaviour. In a similar way, the individual has an influence on his physical surroundings and gives it form. In illustration 2.3. man-environment relations in next surroundings are described. Man has a direct connection to the climatic, spatial, visual, sensory and most important social environment.

The cultural phenomenon is defined by the way of life that expresses manner and conduct learned by people. The general definition of the rapport culture is generalized by a group's typical way of life, by a symbols system transferred with symbolic codes. Culture expresses mentalities, emotions and behaviour shared by a group of human beings. Culture, forms one of the most important factors in the formation of the environment and its protection by people. What's more, culture is transferred from one generation to the other.

Environment image is defined as the informative and sensory perception of formal characteristics creating permanent influence, chosen intentionally at the end of man's historical, economic, political, social and cultural relations with his surroundings. Its most easy definition is the remaining 'trace' left by the environment on man's brain as a result of man-environment interaction. Environmental image arises through the rapid and momentary filtering of man and environment relations and their data. Learning is constituted at the end of reading and knowing what is meant by the perceived environment in men's mind. Environment images undergo a rapid change. Every kind of

'concrete' formation that we observe in our surroundings is a part of the environmental identity. This we can separate in two main groups.

Natural environment: Everything that remains outside man and is a nature formation enters this group.

Synthetic environment: Every formation that comes fourth man's hand and stays outside his natural surroundings is a part of the synthetic environment.

Identity, continuity, city and Akaretler. The interrelations of these four components, that are covered with the graduate work, have been taken into view with their juxtapositions in different forms, thus, continuity in urban identity has been tried to be expressed by passing through a historical filter in Akaretler region, which was chosen as the application area of the graduate work. The environment notion is the natural atmosphere that encircles living beings. It is formed by some abstract and concrete components. Physiology, perceived mental conduct, performance, learning, atmosphere, light, sound, space organization and social connections are these components. A person's physical environment is the part that concerns architecture most. Whereas, the concept of culture is the way of life expressing manners and conduct learned by people. The formation of the social-cultural identity develops through the labour of long years. Historical characteristics, population characteristics, cultural characteristics are the foundations that form a society's structure.

The environmental meaning formed by men for themselves has been, in one sense, the expression of society identities that existed during the centuries. Every man perceives what was done by the former, determines his images for himself and brings forth some new products. In that way, the flow of culture is secured, too.

Everything a city houses in its body is part of its identity. A large square, a well-designed group of buildings, a small silhouette, a scream of a gull may easily give a hint of the urban identity. The urban identity is in a continuous movement. When interfering with

the city this movement should not be ignored and spaces should be formed that are well-defined, future oriented, which respect the surroundings and do not neglect culture. Programming the montage of urban fullnesses, emptinesses and squares as parallel to culture will contribute to the formation of long-living and characteristic cities.

The much importance urban identity has, urban continuity to be defined will at least be concerned as the identity with the well-planning, future-oriented conceiving of urban fullness-emptinesses and meeting spaces. Cities gain their identity with their special characters. Architectural identity is determined with urban planning decisions, construction and protection plans and applications, architectural styles, utilization of material and building technologies. In this sense, the cities' architectural and re-construction features from an urban point of view, protection features at an urban and architectural scale are very effective with the formation of urban identity.

A city that starts to suffer losses from its original identity will begin to expose a view that is indistinguishable from any settling unit, it will begin to live a chaos the moment the original texture containing continuity is unable to follow on this. That is to say, a process will develop which starts an identity contradiction, of which Istanbul is a colourful example that lives this.

Although intellectual circles objected, BJK Plaza was erected in the middle garden of Akaretler Houses that is influenced by changes, asserting the plan were harmonious with the environment and Istanbul silhouette. It was built albeit it was known that both from the point of view of the city silhouette and, causing building density to the building texture that should be protected in the surroundings, this caused density would bring damage to the Akaretler Houses and the technical infrastructure. Today, it constitutes one of the most basic examples of the identity-loss of Istanbul city.

The visual analysis work that was performed obviously demonstrated as well that the test subjects worked on mostly objected to the alteration of the urban texture and to making wrong additions founded on interest. To a great extent, the destruction of the green

texture and unplanned development are deliberated as negative. Whereas the existent front line of Akaretler Houses is said to be attractive and cityrespecting. The newly-begun restoration works of the Akaretler Houses aims at the region's touristic development. It is stated that from the line houses the one in which Atatürk lived during the 1.st world war will be arranged as an Atatürk Museum. We hope that the applications made to a great extent in conformance to the original will help to prolong the lifetime of the urban texture and buildings. Another subject to rejoice in the Akaretler region is the completed restoration of the Valide Sultan Fountain. However, the Swiss Hotel's buildings, that are situated on the backside hills of the Dolmabahçe Palace and were often said to cause harm to the Palace and the panorama when being built, are a wrong application for the urban identity and its silhouette.

In short, following the 1960's, the result of the underdevelopped city identity awareness as suffered by a lot of the city's historical texture may be quite clearly seen on the example of the Akaretler-Teşvikiye region.

In Istanbul, where the interaction of the cultural heritage with spatial surroundings brings forth very rich products the most actual problem to be seen is the connecting of the past with the future, the procuring of the cultural continuity, the moment urbanization comes into being. The planning approach as used for the protection of the environment and for the addition of new buildings by taking into account the present surroundings has utmost importance. Good planning is to determine which urban identity components are to be protected to which degree and how, in order to secure cultural continuousness in the change process, besides the organization of environmental components as needed for meeting the contemporary requirements of the urban population. To the extent that planning is adapted with change to each other, it will be possible to make the city image exist.

Istanbul's changing city identity will develop and carried to future generations, if the equilibrium of the continuity, flexibility, change components of the physical environment

will be established and control secured, in a city as Istanbul that habitates a dynamic society.

In order to realize all of this, first a conscious society a youth that keeps its cultural heritage and architects and city planners that apply their professions without exceeding principles of respect are needed.

GİRİŞ

İstanbul'a ilk defa 1990 yılının ekim ayında geldiğimde, bende bıraktığı ilk izlenim; büyüklük, korku ve kargaşa idi. Bugün üzerinden sekiz sene geçmiş, pek çok semtini ezbere öğrenmiş, adeta bu şehirde doğmuş bir insana yakın derecede bu şehri özümseyip yaşamışken ona karşı hissettiklerim hala, hatta daha da yoğunlaşarak, azamet, korku ve kargaşayı içinde barındırıyor.

İstanbul'un 1900'lü yılların başlangıcındaki halini, 1940'larda ne kadar keyifli olduğunu bilmek mümkün değilse de, her geçen gün kimliğini biraz daha kaybettiğini, her geçen gün dünün özlenir olduğunu görmek güç değildir.

Bu çalışmanın temel hedefi; içinde yaşadığı kent mekanı ile insan, karşılıklı etkileşim halindeler iken birbirleriyle alışverişleri sonucunda, özellikle kentin ne derece etkilendiğini, bir kentin kimliğinin nasıl ifade edildiğini, bunu yaparken de İstanbul'da bir çok tarihi dokuya oranla tarihi dokusunu, halen, kısmen de olsa koruyan Akaretler bölgesinin nasıl bir sürekliliğin ifadesi olduğunu, insan boyutunu hiçbir zaman göz ardı etmeden ortaya koyabilmektir.

Kent, kimlik, süreklilik ve Akaretler çalışma içinde kullanılan ve sürekli etrafında dolaşılan referans kelimelerdir. Bir kentin, kentsel kimlikteki sürekliliğinin bütün içinde ve Akaretler örnek alanındaki ifadesinin anlatılmasına gayret sarf edilen bir çalışma göreceksiniz.

İkinci bölümde kentsel kimliğin tanımlanması başlığı altında, öncelikle “çevre kavramı” ve “insan” ele alınacaktır. İnsan ve çevre hiç tartışmasız sürekli bir etkileşim içindedirler ve çevrenin insana ulaşım yolunun anahtarı “algı” bu bölümde anlatılmaktadır. Ardından , kent bileşenlerinin, tasarım yaklaşımlarının, hiç kuşkusuz dokuyu oluşturan malzemenin, kent kimliğine etkisinin ne yönde olduğundan bahsedilecektir.

Üçüncü bölümde kentsel kimliğin biçimlenmesindeki etkili temel faktörlerden, toplumsal ve çevresel etmenler üzerinde durulmuştur. Ayrıca bir kenti oluşturan üç

önemli kent bileşeni kentsel boşluklar; kentsel doluluklar ve meydanlardan bahsedilecektir. Kentsel boşluklar; yollar, cadde ve sokaklar kentin ana ağını oluştururlar, onun dağıtım kanalları, damarlarıdır. Meydanlar; merkez fonksiyonlu olup, kentin toplanma ve dağılma alanlarıdır, yerleşme strüktürünün en seçkin elemanlarıdır. Binalar; kentsel doluluklar olarak da ifade edebileceğimiz, temel olarak barınma ihtiyacıyla ortaya çıkmış, kapalı her fonksiyonu bünyesinde barındıran kentsel bloklardır. Bu bölümde yer alan bir başka konu ise, İstanbul'un değişen kimliği ve buna bağlı olarak yer alan süreklilik kavramları olacaktır.

Dördüncü bölümde tez konusu kapsamında uygulama ve araştırma alanı olarak seçilen, Akaretler evlerinin seçilme amacı ifade edildikten sonra 19.yy. ve 20.yy.'da bu bölgenin nasıl bir tarihi kimlik taşıdığı, günümüze değin bu kimliğin nasıl aktarıldığı, bugün bölgenin ne gibi mimari müdahalelere maruz kaldığı, anlatılacaktır. Hiç şüphesiz ki; 19.yy.'da bölgenin taşımış olduğu sakin, durgun, düzenli kimliği birebir muhafaza etmek mümkün değildir. Araştırma alanı olarak seçilen bölge de, tarihin vefasız tavrı ile teknolojiyen, göçten bunların sonucunda kimliksizleşmeden payına düşenleri almıştır. Özellikle Beşiktaş Jimnastik Kulübü ve Swiss Otel gibi son dönemlerde yapılan binalar tarihi hüviyeti büyük bir tehdit altına almıştır. Ama bütün bunların yanı sıra İstanbul'da, kentleşmenin bir sonucu olan, gecekondulaşma, seçilen analiz bölgesinde etkilerini gösterememiştir.

Beşinci bölümde, Sanoff'un görsel analiz metodu referans alınarak Akaretler'in kimlik yapısındaki değişimle ilgili olarak küçük kapsamlı bir değerlendirme çalışması yapılmıştır. Bu çalışmadan bireylerin, bu bölgenin geçmişine ve bugününe ilişkin düşüncelerinin ne olduğu ve konu ile ilgili bilincin seviyesi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Altıncı ve sonuç bölümünde ise; tez çalışmasının sonuçları, görsel analiz çalışmasının neticesi kısaca ele alınarak, kentsel kimliğini hala muhafaza etmekte olan Avrupa kent yerleşimlerinin örneklenmesi ile geleceğe ilişkin görüşten bahsedilmiştir.

Çok az süredir İstanbullu bir insan olmama rağmen, ki buna “İstanbullu Olmak” demek ne derece doğrudur, insanın kendine saygısı adına yaşadığı çevreye saygı göstermesi gerektiğine ve İstanbul’un bundan çok daha fazlasını hak ettiğine inanıyorum. Temel sebebinin eğitimsizlik ve cehalet olduğuna inandığım bu kimliksizleşmeyi en kısa zamanda oluşturulacak iyi bir toplum bilinciyle durdurmanın şart olduğu, pek çok kent bilimci tarafından ifade edilmekte olan bir gerçektir.

BÖLÜM 2

KENTSEL KİMLİĞİN TANIMLANMASI ve BİÇİMLENİŞİ

2.1. KİMLİĞİN OLUŞUMUNDA ÇEVRE VE İNSAN FAKTÖRÜ

Çevrenin varlığı insanın yaşamını şekillendirir, insanın varlığı ise çevreyi düzenler, değiştirir, yönlendirir. Çevre ve insan birbirini bütünleyen iki temel faktördür.

2.1.1. ÇEVRE KAVRAMI

Çevre; çok farklı kaynaklarda , çok farklı biçimlerde tanımlanıyor olmakla birlikte , insanın bedenini dışarıda tutmamız halinde , dışarıda gelişmekte olan somut ve soyut olaylar bütünü ile yer alan varlıkların tamamıdır. Bu olaylar ve varlıklar bütünü, kişinin yaşamını , büyümesini ve gelişimini şekillendirir , olumlu veya olumsuz yönlendirir.

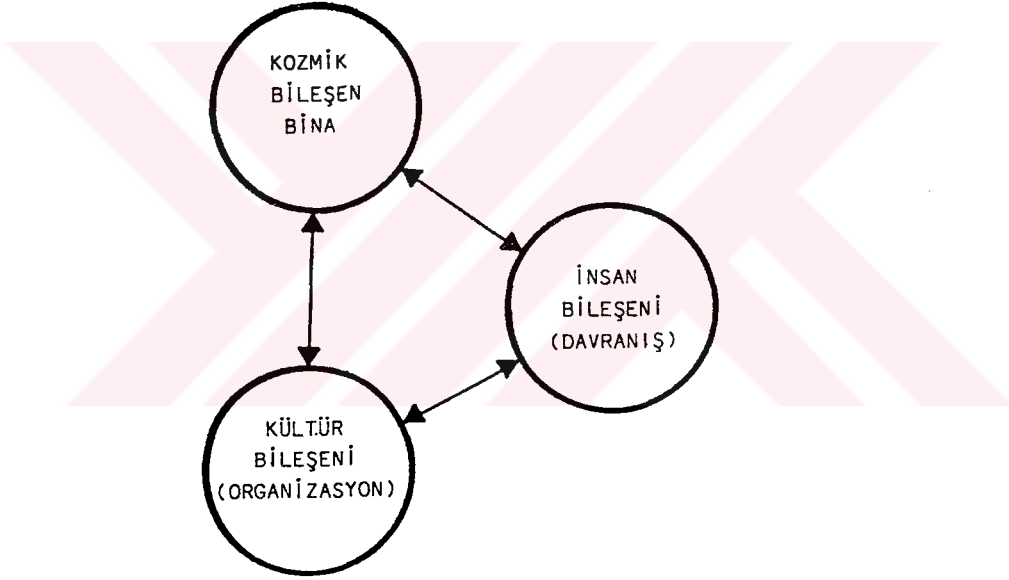
2.1.1.1.Çevrenin Tanımı

Doğan Hasol Mimarlık Terimleri Sözlüğü'nde çevreyi insan , hayvan ya da bitkileri kuşatan doğal ve yapay öğeler bütünü diye tanımlar.(1,Syf.19) Birey ve bireyi çevreleyen öğeler bütünü'nün çevre diye tanımlanmasından ziyade ; bireyin içinde yaşadığı ortamı oluşturuyor olması , çevrenin en belirgin ve temel özelliği olarak ifade edilebilir.Günümüzde çevre tanımı, geniş olarak kullanılmaktadır. Yaşam dünyası olarak çevre, insanlar, hayvanlar, bitkiler, toprak vb. somut olgulardan ve güneş, ay, mevsimler gibi var olan gerçeklerden oluşur. Aynı zamanda duyguları da kapsar ve somut bir terim olarak mekan / yer anlamına gelir. Somut nesneler mekanın, çevrenin “çevresel karakterini” belirler. (18 , Syf.16)

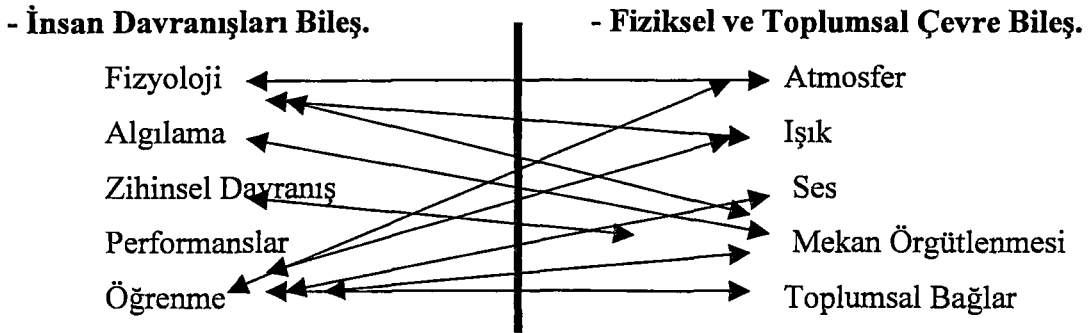
Konuyu insan boyutuyla ele aldığımızda; kendisi dışında gelişen sabit ve hareketli her şey onun çevresidir. Bu kapsamda; binalar, yollar, parklar, gezi alanları, tarihi eserler, anıtlar, mimariyle ilişkili olan bölüm olarak insanın çevresini oluşturur. Bu anlamda mimarinin, insanın çevresi içinde büyük oranda yer tuttuğunu söylemek mümkündür.

2.1.1.2 Çevre Bileşenleri

Çevre soyut veya somut birtakım bileşenlerden oluşur. Çevrenin bileşenleri şekil 2.1.'deki gibi özetlenmektedir. Buna göre çevre, kozmik bileşen, insan bileşeni ve kültür bileşeninden oluşmaktadır.

Şekil 2.1. Çevre Bileşenleri (37, Syf.2)

Şekil 2.2. Çevrenin Bileşenleri Arasındaki İlişkiler (37,Syf.3)

Tez konusu kapsamında algılama kavramının önemine daha iler ki safhalarda değinilecektir.

Rapaport çevrenin olası potansiyel işaretlerini (26,Syf.23-29);

a) Fiziksel Unsurlar : Ses, Koku, Görünüş

b) Sosyal Unsurlar : İnsanlar, Eylemler, Nesneler, olarak iki grupta inceler. Çevre; eylem içinde yaşanan sembolik, estetik duyguları bünyesinde barındırır.

Bazı araştırmacılar çevreyi fiziksel çevre; doğal ve yapma çevre, sosyal çevre ; psikolojik ve davranışsal çevre olarak 4 temel başlık altında da incelemektedirler.

2.1.2 İNSAN – ÇEVRE –KÜLTÜR İLİŞKİLERİ

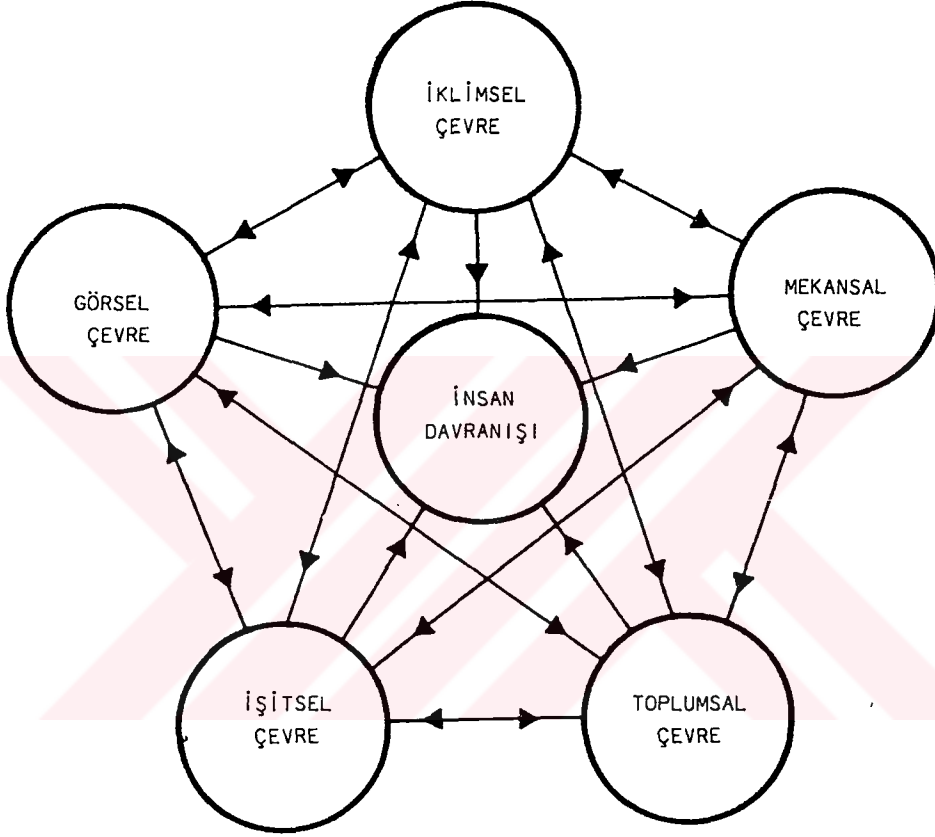
2.1.2.1 İnsan – Çevre İlişkileri

İnsan yaratıldığı günden itibaren onun çevresini oluşturan her varlıkla direkt bir ilişki içindedir. İnsanın korunması ve kendini güvende hissetmesi çevre tarafından sağlanır. Çevre düzenlenmesini , korunmasını yada deformasyonunu insanla yaşar. Fiziksel çevrenin davranışlarımız , değerlendirmelerimiz , algılarımız , tercihlerimiz , ve duygularımızı etkileyen birçok faktörden sadece bir grubu oluşturduğu ve mimari tasarımın toplumsal davranışlarımızın belirleyicisi olmadığı , fakat etkileyen bir faktörü oluşturduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Benzer bir biçimde, kişide fiziksel çevresini etkilemekte, biçimlendirmektedir. Şekil.2.3.'de yakın çevrede insan- çevre ilişkileri ifade edilmektedir. İnsan, durmaksızın, iklimsel, mekansal, görsel, işitsel ve en önemlisi toplumsal çevre ile direkt bir alıveriş içindedir.

Çevrenin kozmik, insan ve kültürel bileşenleri doğal bir denge içindedir. Bu bileşenlerin etkileşimi ancak algılama, düşünme, anlama, öğrenme ve karar verme gibi psikolojik süreçler aracılığı ile olmaktadır.(37,Syf.18) En temel olarak baktığımızda insanın etkileşim içinde olduğu çevreyi 2 ana faktöre ayırmak mümkündür ;

1-) Doğal Çevre; insanın tamamen dışında gelişen ve insanın içine doğduğu doğal ortamı , yer kabuğu ve bunun yeşil dokusudur.

2-) Yapay Çevre; tamamıyla insan yaratımı olan, zamanla gelişen, insanın yaşama ve geliştirme arzusu yönünde şekillenen kendi yapımı çevredir.

Şekil 2.3. Yakın çevrede insan – çevre ilişkileri şeması.(37,Syf.7)

Daha evvel de bahsedildiği gibi, çevre olarak adlandırdığımız çok boyutlu ortam; soyut veya somut birtakım birleşenlerden oluşur. Bu bileşenler farklı kişilerce,farklı şekiller de sınıflandırılmaktadır. Rapaport'a göre ise; insanın içinde yaşadığı çevre şöyle sınıflanmaktadır (2,Syf.4) ;

- 1-) Algısal sistem,
- 2-) İfadeşel sistem,
- 3-) Estetik değerler sistemi,

- 4-) Adapte olunan sistemler,
- 5-) Bütünleyici sistemler,
- 6-) Gereklilikten kaynaklanan sistemler,
- 7-) Genel ekolojik ilişkiler sistemi.

Winston Churchill “ Biz çevremizi , yapılarımızı biçimlendiririz , daha sonra onlar bizi biçimlendirir.”(3, Syf.26) şeklindeki özdeyişle, yapma çevrenin insanı etkileyen, davranışlarını biçimlendiren bir olgu olduğunu, kısaca açıklamaktadır. Aslında son derece önemli bir içeriği olan bu özdeyiş insan ve çevre arasındaki karşılıklı etkileşimin önemini vurgulamaktadır.

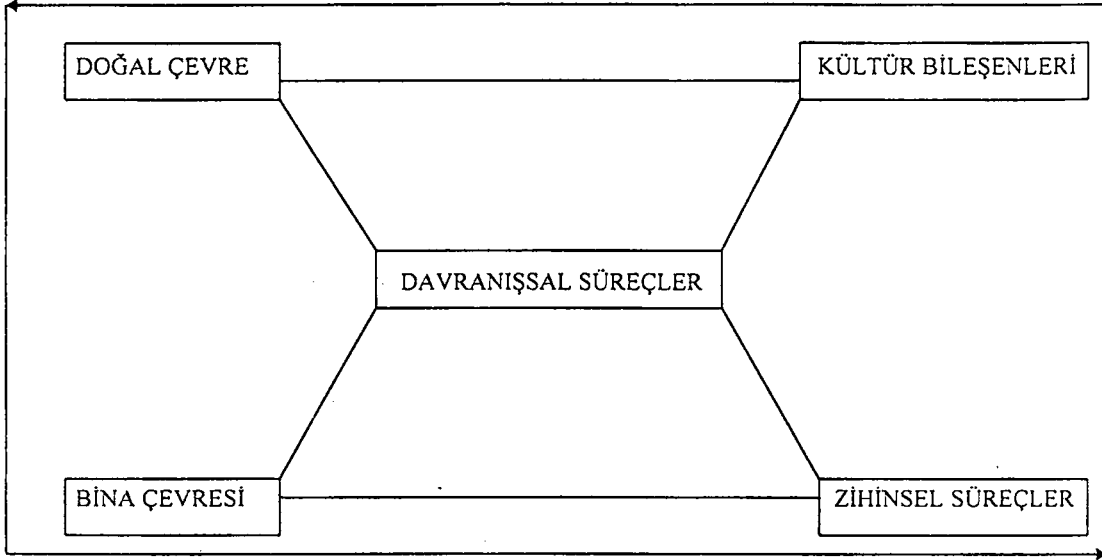
Gerçektende doğal çevrenin doğal oluşmuşluğuyla birlikte , yapay çevrenin oluşturulduğu , oluşturulması esnasında göz önüne alınan faktörler ve ortaya çıkan sonuç, onun kullanıcısı olan kişilerin yaşam ve karakterlerinin biçimlenmesinde önemli roller oynamaktadır.

2.1.2.2 Kültür ve Çevre İlişkileri

Kültür olgusu; insanların öğrenmiş oldukları davranışlar ve tutumları ifade eden, yaşam tarzı olarak tanımlanır. Rapaport kültürün genel tanımını ; bir grubun tipik yaşam yolu, sembolik kodlar ile aktarılan bir sembol sistemi olmak üzere genelleştirmektedir. Kültür; bir grup insan arasında paylaşılan anlayışlar, duygular ve davranışları ifade eder. Kültür; çevrenin şekillenmesinde , insanların onu korumasında en önemli faktörlerden birini oluşturur. Ayrıca kültür, bir nesilden bir nesile aktarılır. (Şekil 2.4)

Toplumun belli bir yapısı vardır ve bu yapı 3 ana başlığın bir araya gelmesiyle oluşur;

- Sosyo – kültürel kimlik
- Sosyo – ekonomik kimlik
- Psikolojik kimlik

Şekil 2.4. Kültür – Çevre etkileşimi kavramsal çerçevesi (47,Syf.22)

Temel olarak bu üç bileşen birbirinin içine ayrılmaz şekilde girmiş durumdadır.Sosyo-kültürel kimliğin altında ayrıca ;

- Tarihsel özellikler ,
- Nüfus özellikleri ,
- Kültürel özelliklerde yer almaktadır.

Bütün bu faktörler değişim gösterdiği ölçüde kentsel kimlikte değişecektir. Çünkü kültür, bir toplumun ya da uygarlığın varoluşundan beri yaşadığı değerler bütünüdür. Kültür süreklidir ve yaşam insanın çevresindeki davranışlarını eylemlerini belirleyen bir süreçtir. Kültür, insan – doğa ve mekan etkileşimini bütünleyen insanın karmaşık ilişkilerini siste matize eden katalizördür. Toplumun yapısı içinde kültürde, ekonomide, psikolojide, tarihi veya demografik, geçici veya uzun vadeli dalgalanmalar zaman zarfında kentsel kimliğe yansımada bulunacaktır. Bu yüzden

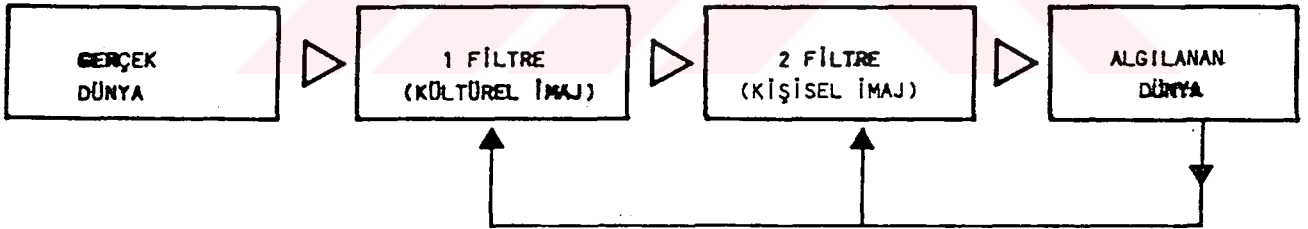
uzun yıllar toplum yapısı istikrarlı olduğu müddetçe kentsel kimlik daha net ve okunaklı olacaktır.

2.1.3 ÇEVRESEL ALGI

2.1.3.1. Algı

Algılama , çevreden gelen uyarıcı etkilerin , duyu organları yardımı ile hissedilmesi ve kavranmasına ilişkin zihinsel bir olgudur. Bu nedenle uyarıcı etkileri algılayabilme , kişinin ilgi tutumlarına bağlı olarak önem kazanır.(3, Syf.15)

Algı çevreden bilgi alma sürecidir. Sınırlı duyu sistemlerimizden dolayı algı kapasitemiz sınırlıdır ve kişiden kişiye veya toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. Bireyin çevresi hakkında bilgi sahibi olmasını ve ondan yararlanmasını sağlar , insanın aldığı bilgilerini soyutlayarak , düşünceler haline getirir ve yaratıcı faaliyetlerde bulunur. Şekil.2.5’de ifade edildiği gibi görsel algı sadece form ve işleve bağlı değil , aynı zamanda bireyin kimliğine de bağlıdır.(4, Syf.2)

Şekil 2.5. Çevresel algılamanın kavramsal kurgusu. (37,Syf.19)

Algı; çevrenin göndermiş olduğu çeşitli sinyallerle, kendini insana fark ettirmiş olması durumu olarak ta adlandırılabilir. Fakat insanın algılama kapasitesi çevrenin ona göndermiş olduğu her sinyali değerlendirecek kadar geniş olmadığı için insan kendisi için öncelikli olarak, özel veya güzel olanları süzgecinden geçirerek değerlendirmeye alır. Kimi insan ilk girdiği bir meydanda öncelikle binaları fark edip, onları incelemeye alırken, kimisi aynı ortamda sadece yenebilecek ürünlere

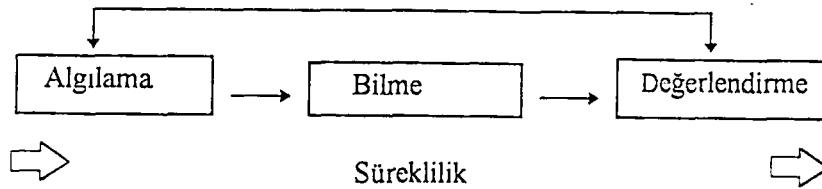
yönelebilir. Farklı kültürel çevrelerden olan insanların bilgileri ve tercihleri de farklı olmaktadır. (6, Syf.10)

Sonuçta kesin olarak söylenebilecek şey; insanın çevresini fark etmesi , öğrenmesi tamamen algılama biçimine bağlıdır. Downs ve Stea (1973); “Bilişsel yada Zihinsel Haritalama” terimini kullanarak , insanların günlük mekansal çevrelerinde varolan yerler ve ilişkileri ile ilgili bilgileri kazanma, kodlama, depolama, hatırlama süreci olarak tanımlamaktadır.(38 , Syf .43-71)

2.1.3.2 Mekanı Algılamak

“ Mekan”ın , fiziksel bir varlık olmasının yanında insanlara vereceği psikolojik etkiyi de kapsayan bir kavram olduğu söylenebilir.

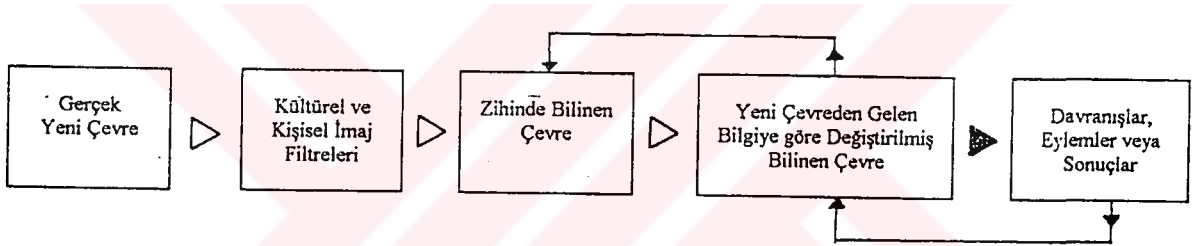
Mekanı algılamak, düşünmenin çok ötesinde bir şeydir. İnsan, gelişmesi sırasında kendi yeteneği ölçüsünde mekanı kavrar. Emekleyen bir bebek için, mekan iki boyutludur. Ayağa kalkan çocuk üç boyutlu mekanı hissetmeye başlar. İlk önce kendi ölçeğinde mekanlar olan masa altında oynarlar. İnsanın kendisi, kendisinden daha büyük bir sistemle ilişkili olduğunu hissetmesi sayesinde , estetik bir tatminkarlığa ulaşır. (Şekil 2.6) İşte bu nedenle mekan bilinci mimarının ve şehirciliğin en yüksek seviyede ortaya konmasının temelidir. (48 , Syf.103-107)

Şekil 2.6. Çevresel algılama , bilme ve değerlendirmenin sürekliliği .

2.1.4 ÇEVRESEL İMAJ

Çevre imajı; insanın çevresiyle tarihsel, ekonomik, politik, sosyal ve kültürel, ilişkileri sonucu, amaçlı olarak seçtiği, kalıcı etki yaratan biçimsel özelliklerin bilişsel ve duyuşsal olarak algılanması şeklinde tanımlanmaktadır.(5,Syf.90) En basit tanımlamasıyla ise; insan- çevre etkileşimi sonucu çevrenin insan beyninde bıraktığı kalıcı “iz”dir. Çevresel imaj; insan ve çevre ilişkilerinin, verilerinin hızlı ve anlık filtrelerden geçirilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Algılanan çevrenin, insanların zihninde ifade ettiklerinin, okunması ve bilinmesi sonucu öğrenme oluşmaktadır. Çevre imajları süratli bir değişime uğramaktadır.

Şekil 2.7.Çevrenin, imajın eyleme dönüşme sürecinde, geçirdiği aşamalar. (50 , Syf.15)

Çevresel imaj yön tayin etmede temel stratejik çizgidir. Bu stratejik çizgi, şahıs tarafından bilinen fiziksel dünyanın zihinde geliştirilen şemalarıdır. İmaj, hem anlık duyguların hem de geçmiş deneyimlerin hatırlanmasına bağlıdır. Bu hem bilgileri yorumlamada hem de bilgilere yön vermede kullanılabilir. Çevremizi fark etme ve modelleştirme ihtiyacı konunun temel noktasıdır. İmajın birey üzerinde geniş ve hassas bir önemi vardır. (6, Syf. 4)

Bir şehrin kolay algılanabilmesi için , çevresel imajının kolay okunan , insanı yormayan, kendi içinde bir bütünlük oluşturur tarzda olmasının , insana güçlü bir güven duygusu vermesi açısından faydası vardır.

Nitekim, Kevin Lynch'de Amerikan şehirlerinin imajını incelerken özellikle siluetin görünüş açıklığı ve okunabilirliği üzerinde yoğunlaşmıştır. Böylece siluetin anlaşılabilir ve organize olabilir parçalarına uygun bir modelin kolayca oluşturulabileceğini belirtmiştir. Bu önemli bir noktadır ve eğer siluet okunaklı ise anlaşılabilir , sembollerin ifade edilen modelleri olarak , görsel açıdan kavranabilir. Bir şehrin okunabilir olması için bölgeleri, referans noktaları ve yaya aksları kolayca hissedilmelidir.(6, Syf.2-3) Lynch'e göre insan, çevre imajı olarak dış çevrenin genelleştirilmiş bir zihinsel resmine sahiptir. Bu imaj, hem o an ki duyguların, hem de geçmiş deneyimlerin ürünüdür. (Şekil 2.8)

Şekil 2.8. Algılama da imajın etkisi. (37,Syf.105)

Bütün bu söylemlerin ardından söyleyebiliriz ki çevresel imajın büyük ölçüde görsel yolla olduğu kuşkusuzdur. İnsanın davranış biçimleri, onun yetişirken içinde bulunduğu, yaşadığı ortamın, çevresel imajının ne olduğu hakkında bize ipuçları vermektedir. Çünkü çevresel imajın kişinin dimağında ki ifade şekli, çevrenin ona gönderdiği ipuçları ile oluşmaktadır.

Şehirdeki elemanların hareketi , özellikle, insan ve anlam aktiviteleri, sabit, fiziksel parçalar kadar önemlidir. İnsan bu etkileyici manzaranın sadece basit bir gözlemcisi değil, diğer insanlarla aynı seviyede bu bütünün bir parçasıdır.(Şekil 2.9)Kenti ve

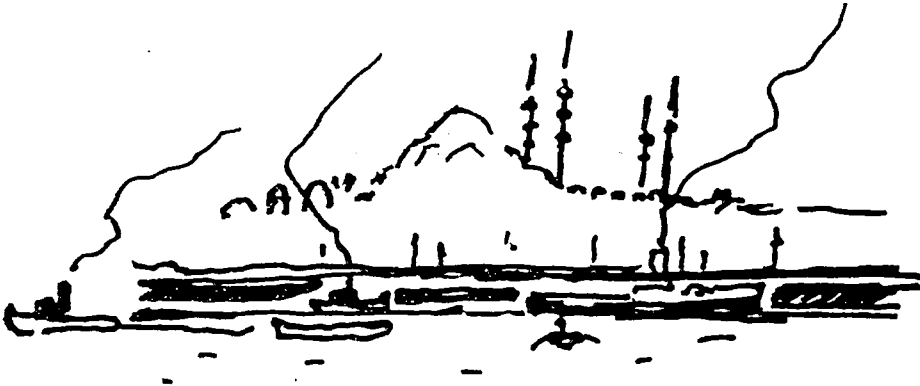
çevreyi algılamamız bazen farklılıklar gösterebilir. Hemen her duygunun algılamada bir önemi vardır ve imaj bu duyguların birleşimidir.(6 , Syf.2)

Şekil 2.9. Le Corbuiser'in kaleminden çevre imajı, Galata. (49 ,Syf.66)

İnsanlar daha öncede söylendiği gibi, çevreden ona gelen bütün mesajları değerlendirmez, kendisi için öncelikli veya önemli olanları seçerek üst üste koyup, derleyip kendi içinde bir bütün oluşturur. Kişinin oluşturduğu benzer ya da aynı ortama ait bütünleri ortaya koyduğunda ortaya çıkan sonuç kişinin çevresi, yani çevrenin kişi için oluşmuş olan imajlarıdır.

İmajın kişiden kişiye göre değişmesi olağandır. Örneğin; İstanbul'un pek çok kişiye ne ifade ettiğini sorduğumuzda kimi cami minarelerinden, kimi boğazından, kimi ise özel bir mekandan bahsedecektir. İmaj kişinin kendisi için oluşturduğu özel bir haritadır. (Şekil 2.10)

Şekil 2.10. Çevre imajı, İstanbul silueti. (49,Syf.75)

Bu olasılık farklı türdeş gruplarla daha iyi belirlenebilir. Örneğin; cinsiyet, yaş, kültür, meslek, mizaç veya çevreyi tanıdıklık. Her kişilik kendi imajını oluşturur ve taşır , fakat yine de aynı grup içinde güçlü bir benzerlik vardır.

Kevin Lynch'in de söylediği gibi; özet olarak denebilir ki; çevresel imaj iki yönlü bir sürecin sonucudur. Bu da çevresi ile kişi arasında oluşur. Sonuçta da algılamada ve ilişkileri kavramada fikir verir. Kişi kendi kararları doğrultusunda çevreden algıladıklarını seçer organize eder ve nakleder. Gelişen imaj görülen şeyi sınırlandırır ve vurgular.(6, Syf.6)

Hiçbir zaman için objektif olmaması, çevresel imajın en önemli özelliğidir. Çünkü; çevrenin imajını kendi içine alan kişi, onu yansıtırken mutlaka kendi yorum, düşünce ve isteklerini de içine dahil edecektir. Yani; herhangi bir kişinin üzerinden gelen çevresel imaj, o çevreyi tanımladığı kadar onu aktaran kişiye ait imajı da bünyesinde barındırmaktadır.

2.1.5 ÇEVRESEL KİMLİK

Çevremizde gördüğümüz her türlü “somut” oluşum, çevresel kimliğin bir parçasıdır. Bunu başlıca iki gruba ayırabiliriz.

Doğal Çevre : İnsanın dışında kalan ve doğa oluşumu her şey bu gruba girer.

Yapay Çevre : İnsan eliyle ortaya çıkan ve doğal çevresinin dışında kalan her oluşum yapay çevrenin bir parçasıdır.

Bu iki grup bir bütün halinde birbiriyle ve toplumsal kimlikle sürekli ilişki içindedir. İnsan, doğal çevrenin etkileriyle “yapay” çevreyi oluştururken, bir yandan da doğayı egemenliği altına almaya çalışır. Toplumun yapısından gelen özellikler, doğal çevrenin değişimine, yapay çevreninde oluşumuna katkıda bulunurken çevrenin o an

ki mevcut durumu, toplumun gelecekteki yapısını da etkiler. Bu karşılıklı etkileşim sonucu toplum ve çevrenin ortak bir “kimliği” oluşur.

2.2 KENTSEL KİMLİK KAVRAMI

2.2.1 KENT

Bir yerleşme birimine kent denilebilmesi, o birimde tarım dışı üretimin ağırlık kazanmasına, üretim araçlarının ve dolayısıyla nüfusun orada yoğunlaşmasına, bir örnek olmama ve bütünleşme derecelerinin yükselmiş bulunmasına bağlıdır. (1 , Syf.250)

Kent kavramının; insanın tarihi kadar eski bir tarihi olduğunu söylemek yanlış değildir. Çünkü yaşamsal ihtiyaçların başında gelen barınma sorununu ev yaparak çözen insan, sayılarının artması, sosyal ihtiyaçların gelişmesi ve kanunun oluşması sonucu kentleşmeyi öğrenmiştir. Bu vesile ile kentler farklı anlayışa, farklı kültüre sahip insan topluluklarını da bünyesinde toplar olmuştur.

Somut değerlerle baktığımızda, kentin öyküsü 5000 yıldan daha fazla bir geçmişe sahiptir. M.Ö. 4000’li yıllarda ilk yerleşimlerin Mısır ve Mezopotamya civarında oluşması ile başlar. Ve bu 5000 yıllık süreç içerisinde kentler pek çok fonksiyonlara hizmet etmişlerdir, zaman zaman toprak, zaman zaman kale, zaman zaman ticaret olan, zaman zaman ise endüstriyi geliştiren merkezler olmuşlardır. Kent bütün bu olguların gelişimine katkıda bulunurken kendisinde bu fonksiyonlar sayesinde fiziksel formunu sürekli geliştirmiştir. Şehirler her zaman ekonomik değişimlerin etkisiyle şekillenmiş ve gelişmişlerdir. Şehir; tarihsel ve fonksiyonel olarak iki açıdan incelenebilir. Tarihsel bakış açısı; şehrin dönüşüm sürecini yani gelişmesini, çöküşünü, yeniden oluşumunu gösterir. Fonksiyonel bakış açısı ile ise; şehir ekonomik ve yönetim fonksiyonları için hizmet verecek örgütlenmiş bir çekirdek olarak görülür. Ancak bu bakış açıları; şehrin dışardan görünümüdür. Şehri gerçekten

anlamak için; neye benzediğini hissetmek, anlamını bilmek gerekir. Bu noktada kaynaklar bize üç özel perspektif sunar; ki bu perspektifleri farklı bakış açısı ve yorumlara göre şöyle tanımlayabiliriz;

David CADMAN'a göre (8, Syf .7-8);

-Fiziksel Şehir: İnsanların davranışları dahil, üzerinde etkili olan bir şehir biçimidir. Şehir plancıları ve mimarlar tarafından şekillendirilen şehir, insanların isteklerine cevap vermeli, aynı zamanda da insanların çevrelerine adaptasyonlarını kolayca sağlamalıdır ki, şehirde yaşamaktan zevk alsınlar

- Sosyal Şehir : Komşuluk ve sosyal ilişkiler önemlidir. Komşuluk deyimi ilk defa 1929'da Amerikalı Clerance Perri tarafından telaffuz edilmiştir. Komşuluk alanı, altı tane ögeden oluşur. Bunlar çevrenin ve insanların optimum büyüklüğü , sınırlar ve parklar, toplumsal mekanlar, alışveriş merkezi ve trafiğe yeterli derecede cevap verebilen yollardır. (38, Syf.21-34) Komşuluk alanlarının düzenlenmesi, mimar ve şehir plancılarının işidir. Ve bu alanların düzenlenmesinin insanlar üzerinde ne derece etkili olduğu düşünülürse,bunun önemi daha iyi anlaşılır.

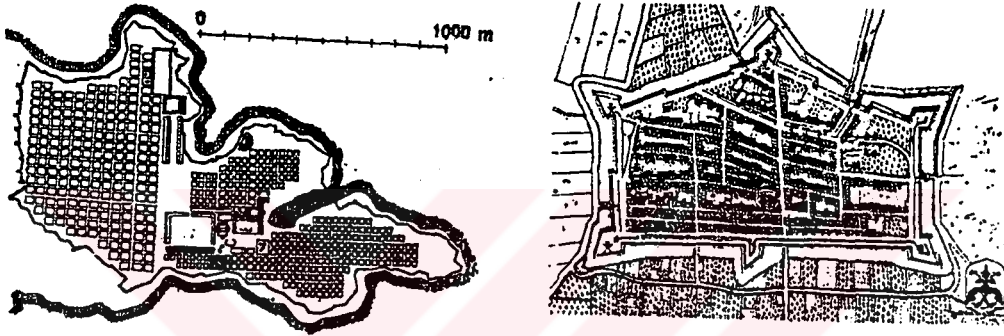
- Kişisel Şehir : İnsanlar yaşadıkları şehrin imajını kendileri belirler. Şehirlerin yansıttığı değişiklikler, sadece içinde yaşayan insanların farklılıklarından ve yaptığı değişik işlerden değil, aynı zamanda insanların isteklerinin de farklılaşmasından kaynaklanır. İnsanların kafalarında oluşan şehrin haritası bile insanların yaptığı işe göre değişir. Öğrenciyken kafamızda yer alan şehir haritası ile çalışırken kullandığımız şehir haritası farklıdır. Şehirler doğanın plastik bir şeklidir.

Mübeccel KIRAY kenti ; feodal kent ve modern kent şeklinde ikiye ayırmaktadır. Bunların tanımlaması aşağıdaki gibidir.(7, Syf.26)

-Feodal Kent : Ekonomik hayat bakımından bölünme ve uzmanlaşma çok azdır. Mekansal şekillenme de bu sosyal düzene uygundur. Sokaklar dar ve kıvrık,

binalar alçak ve sıkışıktır. Aynı sosyal tabaka ve işlerdeki insanlar, belirli bölgelerde toplanır. M. Kıray ,Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeleri de bu gruba sokmaktadır.

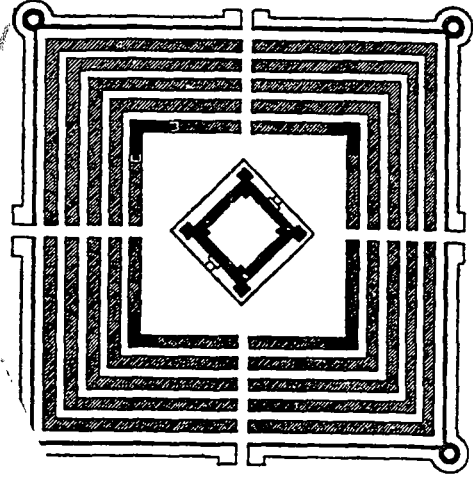
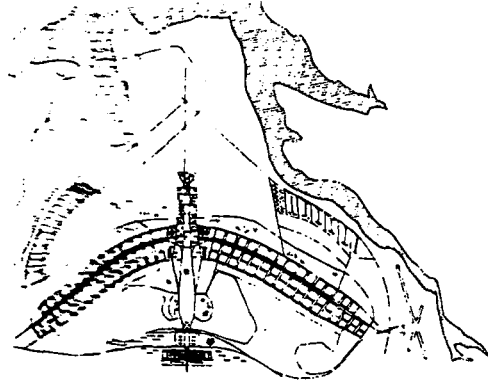
-Modern Kent : Ekonomik yapı birçok bölünmeye uğramış, uzmanlaşma artmış ve bu gelişim sosyal yapıya da yansımıştır. Yollar geniş, binalarda konut ve ticaret fonksiyonu vardır. Merkezde iş alanları, sonra iş ve konutun iç içe olduğu alanlar, daha sonra ucuz bölge konutları ve sonra da orta sınıf konutları yer alır. En dış halkada ise; ağır sanayi bölgeleri ve zengin konut bölgeleri kenti sarar.

Şekil 2.11. Solda, antik bir kent : Millet. Sağda, surlarla çevrili bir ortaçağ kenti gravürü görülmekte.

Doğan HASOL'a göre ise kenti (1 , Syf.250-251);

- Doğrusal Kent** :Bir demiryoluna ya da akarsuya paralel kurulan kent.
  - Endüstriyel Kent** :Endüstrinin gelişimine göre yönlenen kent.
  - İşinsal Kent** :Merkezde çevreye yayılan yol planı ile gelişen kent.
  - Köy Kent** :Tarımsal gelişmeyi , modernleşmeyi , sanayileşmeyi geliştiren kentler.
  - Paralel Kent** :Eski kente paralel kurulmuş yeni bir kent.
  - Uydu Kent** :Büyük bir kentin yükünü hafifletmek için kurulmuş, bazı işlevleri açısından uydusu olduğu kente bağlı küçük kent.
- olarak 6'ya ayırarak incelemek mümkündür.

Şekil 2.12. Solda bir rönesans kent şeması: FREUDENSTAD. Sağda, yeni yaratılan bir başkent: BRASİLLİA. (1,Syf.251)

2.2.2 KENTLEŞME VE KENTSEL KİMLİĞİN OLUŞUMU

2.2.2.1 Kentleşme

Kentleşme bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerden doğar. Kentleşme; olayın, ekonomik, siyasal ve toplumsal boyutlarını da hesaba katar. Geniş anlamdaki tanımıyla; sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birimi sürecidir. Kısaca; tarımsal üretimden daha ileri bir üretim düzeyine geçiş olarak da tanımlanabilmektedir.

Kentleşme başka bir deyişle; bir yörede yaşamakta olan insan nüfusunun kısa bir zaman aralığındaki artış oranı ve buna paralel kültürün, teknolojinin gelişmişlik düzeyi olarak ta yorumlanabilir. Kentleşmenin gelişimini temel olarak dört nedene dayanarak açıklayabiliriz. (12,Syf.3-12) Bunlar;

1-) Ekonomik Nedenler : Bu nedenlerin bir bölümü köylü nüfusu köyünden iten, olumsuz göç nedenleridir. Tarımda teknolojinin kullanılması, geleneksel yöntemlerin terkedilmiş olması, bir diğer taraftan büyük kent yaşamının çekici ve özendirici bir atmosfere sahip olmasıdır. Ekonomik gelişmeyle birlikte, kişi başına düşen gelir yükselir. Kentlerin sunduğu bütün bu göreceli ekonomik üstünlükler kentler büyüdükçe artar ve daha fazla sayıda bireyi kentlere doğru çeker. (15, Syf.31)

2-) Teknolojik Nedenler: Özellikle 20.yy.'da teknolojinin yaşamın her alanında çok kullanılır düzeyde gelişmiş ve yaşamın içine girmiş olmasından kaynaklıdır. Tarım dahil, yaşamın her noktasında vücuda gelen teknoloji insanlara iyi düzeyde konfor sağlamaktadır. Bütün bunlara paralel hava, deniz ve kara ulaşımı artmıştır.

3-) Siyasal Nedenler :Çeşitli düzeylerde verilen kentleşmeyi özendirici siyasi kararlar, çok gelişmiş veya gelişmeye meyilli olan kentlerin başkent olarak belirlenmesi, göç veya seyahat etmek hususunda serbestiyi arttıran yasaların çıkmış olması, sanayileşmeyi ön plana alan, ekonomik ve toplumsal kalkınma kararlarının tamamı bu kapsamdadır.

4-) Sosyo – Psikolojik Nedenler : Bu nedenlerin, içinde ise özellikle köye ve kırsal kesime oranla ; kent yaşamının, ihtişamının ,gölkeminin özendirici bir yanı olması ve yer yer toplumlarda köyden kente göçün bir statü atlama , sınıf değiştirme gibi algılanmasının büyük payı vardır . Ayrıca insanlar kente göçmenin kentli olmanın onlara konforlu bir yaşam vereceği inancını da taşımaktadırlar .

Kentleşmenin doğurduğu , ekonomik , toplumsal , siyasal ve toprak kullanımı ile ilgili sorunlara çözüm yolları bulmak ; ya bu sorunları teker teker ele alıp her biri için çözüm yolları aramakla ya da hepsinin temelini oluşturan ; ülkenin genel yerleşim düzenini, uzunca bir dönemde değiştirmeyi amaçlayan genel politikalar uygulamakla olur . İşte köylerden kentlere nüfusun akış hızını , biçimini coğrafi dağılımını ,

ülkenin kalkınmasına yardım edecek biçimde etkileyen , eş güdümlü politikaların tümüne “kentleşme politikası” denir . (14 , Syf.13-44)

2.2.2.2 Kimliğin Tanımı

Kimlik; doğadaki herhangi bir canlıyı veya objeyi başka canlı veya objeden ayıran , öncelikle onun , görsel , işitsel , vb. diğer duyularla algılanan, kendine özgü olma durumudur. Kendine özgü olma durumu , kuşkusuz diğer canlı ve cansız varlıklarla kurulan ilişkilerle anlaşılabilir. Bu yüzden ilişki “Kimlik” in ortaya çıkmasındaki eylem biçimidir.(9 ,Syf.57-83)

Pierre Von Meiss insanın farklı seviye ve boyutlarda tanımlayabileceğimiz kimliğini üç temel başlık altında topluyor. Bunlardan ilki; onu, dünya yüzündeki diğer canlı ve cansız varlıklardan ayıran , insan olarak kimliği , ikincisi; aile , siyasal parti , kulüp gibi belli bir amaca hizmet eden , aynı şeyleri paylaşan bir grubun üyesi olarak kimliği, üçüncüsü; kişinin özgürlüğünün , kişisel sorumluluğunu gruptan ve diğerlerinden farklı olarak ortaya koyan , kendine özgü niteliklere sahip bir birey olarak kimliğidir. (10 , Syf.162)

Lynch’e göre ise kimlik ; bir nesnenin diğer nesnelerle arasındaki , fark edilebilir kendine özgü olma durumudur. Kimlik diğer varlıklarla eşitlik anlamında değil bireysel veya teklik anlamında kullanılır. Kimlik elemanları , şehrsel algılama ve şehir imajının esas belirleyicisidir.(6 , Syf.8)

Bir insanın diğer insanlardan farklılığı , değişikliği , zevk anlayışı , çeşitliliği , beraberinde davranışlarının , değişikliklerinin kendi içinde tutarlı ve uyumlu olması kimlikli bir kişiliği olmasının temel öğeleridir. Kimlikle birlikte tutarlılık , istikrar kavramından bahsetmek bu anlamda yanlış olmayacaktır. Kimlik , sonradan edinilebilen veya yapay olarak ortaya çıkabilecek bir vasıf değildir. Ancak ; geçmişe

dönük bir denemenin yapıldığı güne gelinceye dek içinden geçilen sürecin , ne verdiği , nasıl bir kültüre sahip olduğu , ne kadar doymuş olduğuyula ilişkili bir dönemin sonucu ortaya çıkan bir yapıdır.Tıpkı kişinin kimliğinde olduğu gibi mimarlıkta da kimlik kavramı , geriye dönülüp bakıldığında içinden geçilen sürecin nasıl bir kültür içerdiğiyle birebir paralel olarak gelişmektedir. Yukarıda bir bölümünden kısaca bahsedilmiş olmakla birlikte Lynch'e göre kimlik kavramı , 3 ana başlık altında toplanır;

1-) Hüviyet,

2-) Strüktür,

3-)Anlam.

Gerçekte üçü bir bütün gibi görünen bu kavramları sadece analiz için ayırdığımızda ;

Hüviyet ; bireysellik ve tekliği ifade eder.

Strüktür ; obje ile kullanımı arasında bir bağ olması gerekmektedir . Obje kullanıcıya duysal veya fonksiyonel bir anlam ifade eder, strüktürle de bu bağ sağlanır.

Anlam ; diğerlerinden oldukça farklı bir bağıdır. Kişi çıkış işlemini yapmak için , faydalı bir imaj , tanıdık bir kapı arar. Bu kapının mutlak geçmişte kullanıcı ile bir bağı olmuştur ve onun için bir anlamı vardır. Kapının görüntüsü kapının anlamı ile bütündür. (6 , Syf. 8-9)

Rapaport'a göre ise; kimliğin birbirinden mutlak ayrılması gereken iki belirgin tipi vardır. Bunlardan biri özel kimlik , diğeri ise halk kimliğidir. Birinin yakın gurubunun ve bir kişinin kimliğinin ortaya konulması , birinci kategori için geçerlidir. İşaretler göreceli olarak özel olabilir. Bunlar bunu bilen kişiler tarafından tanınabilir. İkinci kategoriye konu olan kimlik ise; başkaları ile bizim aramızdaki ayrılığın ortaya konulması ile açıklanabilir. Yabancı bir ülke üzerinde kendini empoze eden koloni şehrinin mimarisi , buna ait büyük ölçekte çarpıcı bir örnektir.(11 , Syf.14-18)

Temel olarak baktığımızda kimliğin, evrensellik veya özgünlük ikilemi arasında çözüldüğünü söylemek olanaklıdır. Çok özgün veya çok evrensel tanımlanıp ortaya konmuş bir eser için, kendine ait bir kimliği var demek doğru bir tanımlama olacaktır.

2.2.2.3 Kentsel Kimlik Kavramı

Kent kimliğini , şehirdeki değişimler ve değişkenler olduğu kadar , sabit değişmezler de belirlerler . Birey ve çevresi arasındaki ilişki karşılıklıdır . Bireyin çevresi üzerindeki, çevrenin birey üzerindeki etkinliği , ikili ve sürekli beslenen bir etkileşim sistemi oluşturur . (15 , Syf.2)

Şehirlere bakmak , görüntü her zaman ki sıradan bilindik görüntü de olsa özel bir zevk verir .Mimari bir eleman olarak, parça olarak, şehir uzaydaki bir konstrüksiyondur. Fakat ölçeği oldukça geniştir ve büyüktür . Şehir, zaman içinde bir akış ile algılanabilir. Genel dış çizgiler açısından durağan görünen şehir, detayda her an değişmektedir . (6 , Syf.1-2)

Kimlik, o “ şeye” ait özellikleri taşır ve bütün içinden algılanabilme bu kimlik sayesinde olur. Kentler de, kendilerine has bir takım özellikler ile diğerlerinden ayrılırlar. Örneğin İstanbul’un ; Asya ve Avrupa kıtalarını birleştirme özelliği vb.

Bir kentin kimliğini, yalnızca görsel olarak tanımlamak yetersizdir. Duyularımızla da kent hakkında çok şey öğrenebiliriz. Örneğin; egzoz kokusu, vapur sireni, araba kornası, martı çığlıkları vb.

William S.W.LİMM ; kentsel kimlik ve çevresel kimliğin sadece bir varlığa bağlı olarak gelişemeyeceğini kentsel kimliğin ortaya çıkarılmasının son derece zor

kriterlere bağılı olduğunu söylerken , kentsel ve çevresel kimliğin gelişmesi için gerekli olduğunu söylediğı maddeleri şöyle sıralanmaktadır ;

- a) Yerleşme
- b) Contextualizm
- c) Tarihi bir geçmiş (Kentin tarihi ile ilgili hikayeler ve efsaneleri de kapsar)
- d) Kentsel alan
- e) Çevresel ölçek
- f) Kentsel sorumluluk
- g) İsteğe bağılı kullanılabilecek yollar
- h) Semboller , belirtiler
- ı) Fonksiyonel ve sosyal ilgi alanları. (16 , Syf.184)

Kent imgesi Kevin Lynch'in kavramsal tanımlaması içinde , belirlenebilir , kentin yapılaşmış çevresinde gözlemlenen , 5 önemli öge; şehir tacı, sınırlar, bölgeler, kanallar ve düğüm noktaları olarak ifade edilmektedir.

2.2.2.4 Kentte Yaşam

Kent topluma açık ve kişilere özel bir takım kapalı, yarı açık ve açık mekanlardan oluşmuştur.

İnsanlar kentlerde bulunan ortak mekanlar yolu ile kendileri ve çevreleri ile ilişkiye girerler. Bu ilişkiler sonucu bir “ kent yaşantısı ” ortaya çıkar. İnsanlar kentte yaşarken, her an farklı kent mekanlarındaki farklı yaşantılara tanık olmakta ve yaşamaktadır. Yaşadığımız kentin kimliğini anlamak ancak “ kent yaşantısı ”na katılımıla mümkündür.

2.2.2.5 Kent İmajı

Kentler özgün karakterleri ile kimlik kazanırlar. Kentsel kimlik, karmaşık bir yapıya sahip olmasına rağmen, kentlerin belirgin, öne çıkan özellikleri bu kentlerin kentsel kimlikleri için belirleyici olmaktadır.

Kent imajı , kent kimliğinin tanınmasındaki en önemli etkidir. Görsel ağırlıklı algılamaya dayalı kent imajı, insanın çevreyi nasıl tanımladığına bağlıdır.

Kentlerin belirli bir imajı olmalıdır. Bu imaj o bölgenin yaşam biçimi hakkında da ipucu verir. Kenti oluşturan her bileşenin (yol, cadde, meydan, sokak,vb.) kent imajında bir yeri vardır. Kentsel imaj; kent yaşantısının kişilerde bıraktığı duyuşsal ve düşünşel izlerdir; ve bu izlerde kent kimliğinin tanınmasındaki en önemli adımdır.

2.2.3 TASARIM YAKLAŞIMLARININ KENTSEL KİMLİĞE KATKISI

Tasarım yaklaşımlarının kentsel kimliğe katkısının ne yönde ve ne derece önemli olduğunu anlatmaya başlamadan evvel, kişi için “mimari mekan” kavramının ne anlam ifade ettiğinden bahsetmek daha faydalı olacaktır .

Piaget’ye göre; birbirinden tam ayrılmamakla birlikte , insanda 5 ayrı mekan kavramı gözlenmektedir .

1) **Pragmatik mekan** : İnsanı organik çevresiyle entegre eden , fiziksel eylem alanıdır.

2)**Algısal mekan** : İlk oryantasyonu sağlayan ve insana kimliğini veren esas mekanıdır.

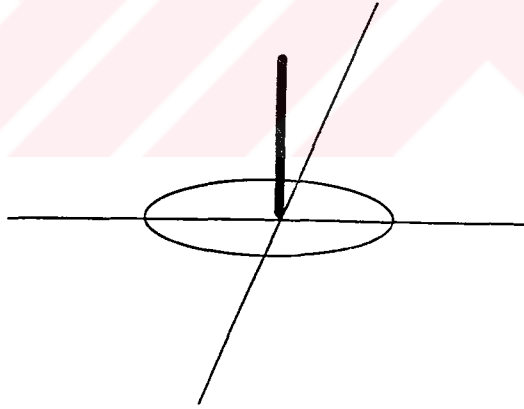
3)**Varoluşsal mekan** : İnsanın bir kültüre ve sosyal çevreye ait olmasını sağlayan mekandır .

4) **Bilişsel (cognitive) mekan** : Fiziksel dünyanın mekanıdır .

5) Soyut mekan : Saf mantıksal ilişkinin olduğu mekandır .

Uzun zamandan beri insan mekan içinde eylemlerde bulunmuş , onu algılamış, onun içinde varolmuş, onunla ilgili düşünmüş ve aynı zaman da onu yaratmıştır . Bu yaratılan mekana (expressive) ifadesel veya sanatsal mekan diyebiliriz . Mimarlar ve planlamacılar tarafından gerçekleştirilen , kuramcı ve düşünürler tarafından yorumlanan mekanları da “mimari mekan” olarak tanımlayabiliriz . Ancak mimari mekanın , insanın algısı ve oryante olma duygusu ile bağlar kurması gerekmektedir .

Bir insanın bireysel ve toplumsal dünyası ile bağlar kurmasını sağlayan mekan “schmata”sı ile ilgilidir . Mimari mekan , insanın varoluşsal mekanının somutlaşmış , fiziksel ifadesidir . (17, Syf.9-23) İnsanın varoluşsal mekanının ifadesi şekil 2.13’de görülmektedir.

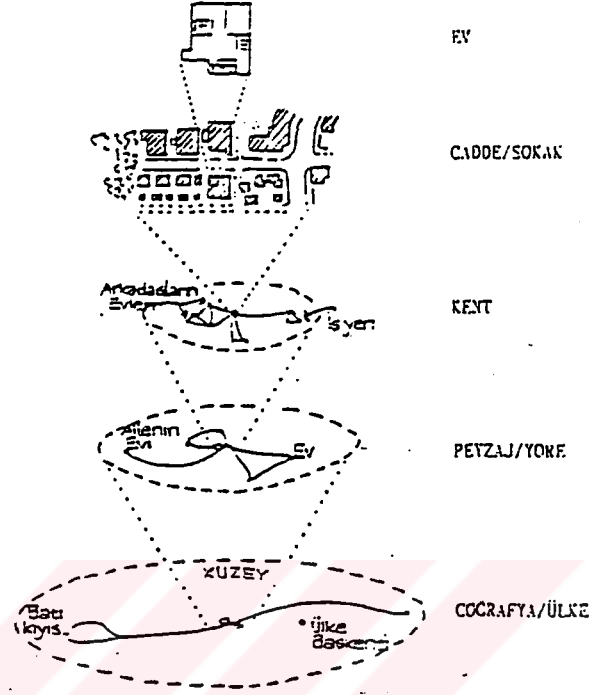

Şekil 2.13. İnsanın varoluşsal mekanının ifadesi. (17,Syf.19)

Sözü geçen kavramlar içerisinde , varoluşsal mekan insan-mekan ilişkisini en net ve gerçekçi olarak vücuda getiren ve bu ilişkinin gelişimine en çok katkısı olan mekandır.

Schultz ise, varoluşsal mekanı temel olarak Şekil 2.14’de de görüldüğü gibi beş ayrı seviyede incelemektedir .

- 1) Coğrafya düzeyi ,
- 2) Landscape düzeyi ,
- 3) Şehir düzeyi ,
- 4) Konut düzeyi ,
- 5) Eşya düzeyi ,

Şekil 2.14. Schultz'un varoluşsal mekan düzeyleri. (17,Syf.19)

Schultz, böylelikle en genelden özele doğru varoluşsal mekanı; mimari anlamda hazırlanabilecek, insan için yaratılabilecek olan mekanı , yeryüzünde nerede bulunulduğundan kişiye ait özel bir eşyaya kadar indirgeyen bir sistemle sınıflandırmıştır . Burada şehir düzeyi kişinin şehir içinde yaşadığı ilişkilerin ve kent yaşamı içindeki yerinin tasviridir .

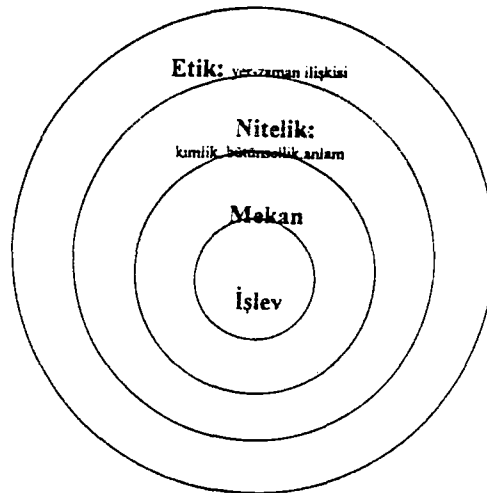
Bir başka söyleyiş biçimi ile; çevremizin algılanabilir olması ve çevremizin imajı olarak tanımlayabildiğimiz her şey, “ varoluşsal mekanımızı ” oluşturur . İnsanların yolunu bulabilmeleri için, merkez ve mekanların (yakınlık), yön ve yolların (devamlılık) , yer ve arazilerin (sınırlılık) ortaya çıkmaları , belirginleşmeleri gerekir . İnsanın mekanı subjektif bir merkeze sahiptir . Yakınlık, merkezilik ve sınırlılık

simgeleri bir arada çalışarak , somut bir varoluşçu mekan konsepti oluştururlar. Alanlar varoluşçu mekanın temel elemanlarıdır .

Önemli olan; varoluşçu mekanın, sadece insan ihtiyacı ile değil , çevresi ile de belirlendiğinin kavranmasıdır . Çünkü varoluşçu mekan, insanın dünyada oluş sebebini gösterir . (18 , Syf.17-27)

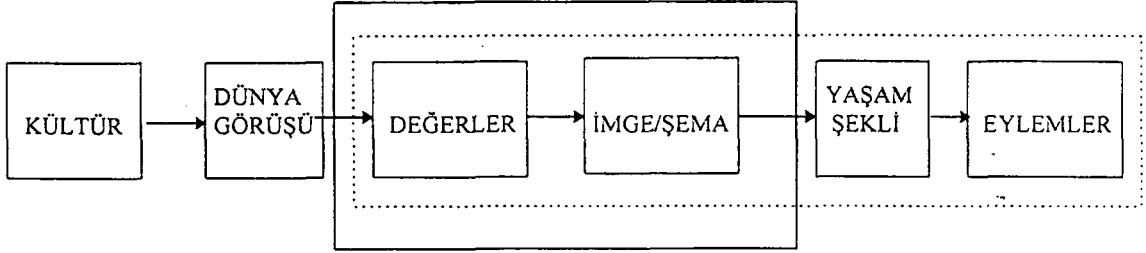
Varoluşsal mekanın nasıl oluşturulduğunu , yaratılıp ortaya çıkarıldığını, öncelikle tasarlamamanın ne olduğuna bakarak , ardından kentsel tasarımın irdelemesini yaparak daha da açabiliriz .

Tasarlama yaklaşımlarındaki ve tasarlama eylemlerindeki gelişmeler, ileri teknoloji düzeyine sahip ülkelerde özellikle 1950'li yıllardan sonra gelişmeye başlamış olup , 1960'lı yıllardan sonra iyice hızlanmıştır . Diğer tasarım yapılan alanlara oranla, bina ve kent tasarımındaki gelişmeler, daha yavaş olmuştur . Bundaki en önemli faktörün ortaya konulan tezin uygulama süresinin uzunluğu , kalitesinin zorluğu ve test edildikten sonra yanıtları alma sürecinin yaşamla paralel olmasından kaynaklanıyor diyebiliriz . Mimari ya da kentsel tasarım olsun , bir çevrenin oluşumunda işlev , mekan ve nitelik boyutları ana tasarım girdileri olarak , çeşitli oran ve ölçüde bir araya gelip ve birbirlerini etkileyerek , hem ürünün hem de tasarlamamanın kalitesini tanımlarlar.(36,Syf.126)

Şekil 2.15. Ana tasarım girdileri , işlev ,mekan nitelik ve etik. (36 , Syf.126)

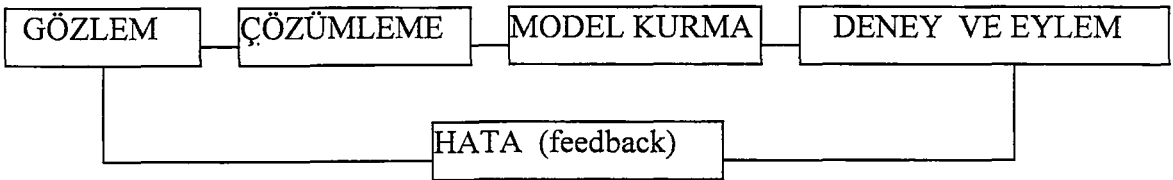
Tasarlama; bir anlamda geleceğin ne gibi ihtiyaçlar getireceğini önceden kestirip , öncelikle buna dönük üretimler yapıp, beraberinde sanatı ve estetiği de ilave etmek , ileride sonuçlara bakarak doğru bir tahmin olduğunu görmektir . Böyle bir kapsam içinde kültür çok önemli bir rol üstlenmektedir. Şekil(2.16)

Şekil 2.16. Tasarlama kültürün rolü. (47 , Syf.19,Alper Ünlü)

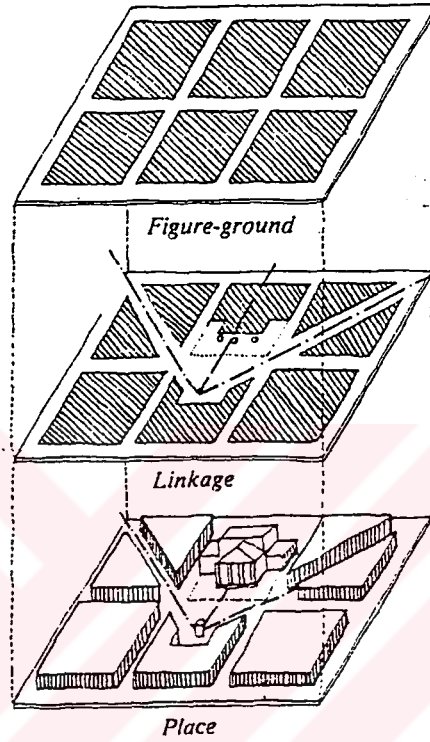
Tasarım, estetik , ahlak alanlarının yargılarıyla , bilimsel alanın önermelerini bir araya getirmektedir . Tasarım yapmaya girişmek , beraberinde üstü kapalı olarak bazı kabullerin yapılmış olmasını gerektirmektedir . (19 , Syf.593)

Tasarım kuramlarının ,oluşturuldukları şekilde, tasarımcıya yol göstermesi gerekmektedir. Tasarım kuramlarının tasarımcıya yol göstermesi gereklidir. Öncelikle, sınırlandırılmış bir zaman ve belli bir rotayla çizilmiş şartlarla , yani ortalama yeteneği olan herkesin yapabileceği bir şekilde , ya da serbest bir süreç , tasarlanacağı evre tasarımcısı tarafından geliştirilecek ve gerçekten tasarımcı bir nitelik taşıyan kişilerce oluşturulacak şekilde düzenlenen bir tarz da olabilir .

Şekil 2.17 Denemeye dayalı bir tasarım şeması (20,Syf.15)

Tasarlama bir plan veya eskizi yapmak üzere zihninde canlandırmaktır . Başka bir tanımıyla belirli şartlarda gerçek ihtiyaçların tümünün optimum çözümüdür . Tasarım için öğrenme ; bilgi edinme ile sağlanır . Bilmek sözcüğü, bilincin bir nesneye yönelik kavrama isteğidir .

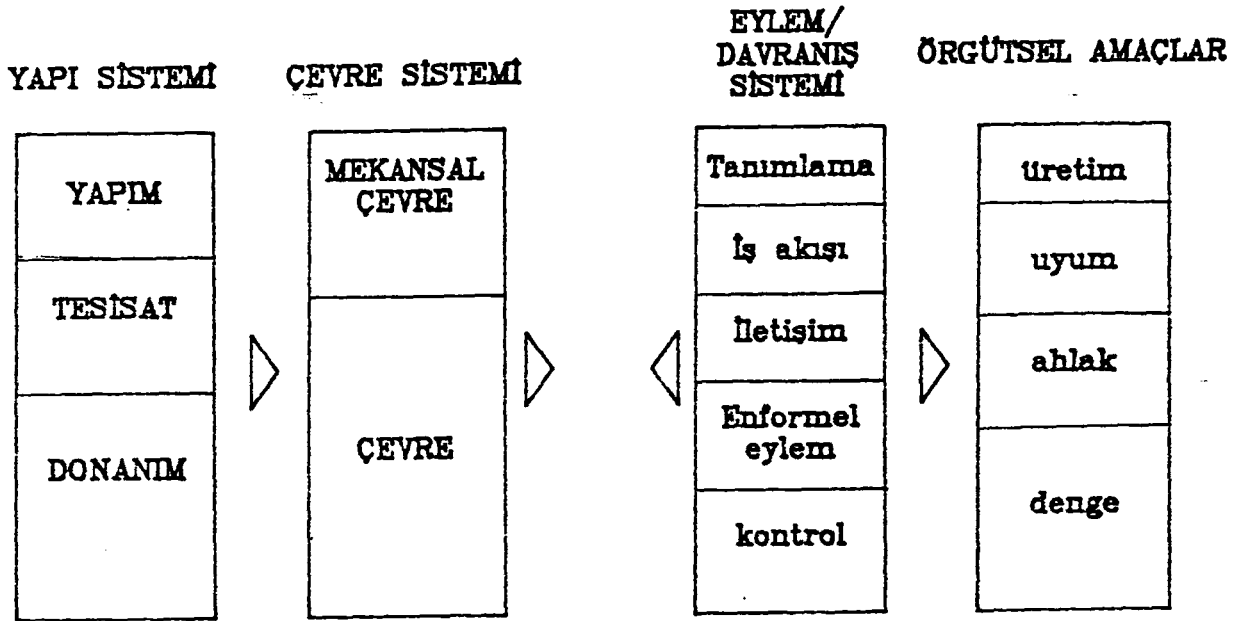

Şekil 2.18 Tirancik'in kentsel tasarım teorilerinin şematik gösterimi. (28 ,Syf.37)

Bu nedenle mimari tasarım bir iletişim problemidir . Ve iletişim simgeler sistemi arasındaki bilgi alışverişidir .Bayazıt, kentsel tasarlama yaklaşımlarını dört gruba ayırarak irdellemektedir. Bunlar ;

1) **Sistemci Yaklaşım** : Çevreyi bir sistem olarak ele alır . Sistem parçalardan oluşmaktadır . Kendi içinde iki türü vardır ;

A)BPRU (Building Performance Research Unit) : Bu yaklaşım biçiminde çevre ve ürün sistemleştirilir. Çevreyi , kentin içindeki yaşama alanını , sistem olarak gördükleri gibi kentin yansıttığı problemleri ve çözümleri de aynı sistem içinde ele almaktadır .

Şekil 2.19 Kentsel tasarım için kavramsal bir model. (20,Syf. 32)

Yukarıdaki şemada da görüldüğü gibi, tamamen kavramsal olarak geliştirilmiş bu model sonraki kullanımlar için geliştirilmiş bir feed-back sağlama amaçlı modeldir .

B) Christopher Alexander Yaklaşımı : Bu metot ise; ürünün içinde yer aldığı çevre ve kentte bir bütün olduğunu, ürünün kente uyması gerektiği , adeta daha evvel oraya ait bir parça imiş ve tekrar yerine konmuş bir şekilde adapte olması gerektiğini, yani sürekliliği devam ettirmesi gerekliliğini savunur.

Birbirleriyle uyum içinde olan değişkenlerin oluşturduğu bölümlerin varlığından bahsederek bu bütünlere örüntü (pattern) adını verir.

Kent ve yaratılan ürün bir bütündür. Ve o kente ilave edilen her yeni ürün daha önceden o bütünün parçası olan diğerleri gibi uyum sağlamak ve bunu devam ettirmek durumundadır.

2-) Katılımcı Yaklaşım : Bu yaklaşım biçimi temel olarak bir önceki yaklaşım biçimi sistemci yaklaşım biçiminin çok fazla basite indirgenmesi sonucu, kullanıcının ihmal edildiğinin düşünülmesi , dolayısıyla , kullanıcıya da danışılması,

onun görüş ve isteklerinin ek olması , yetenek ve görüşlerinin mutlaka göz önünde bulundurulması gerçeği ile oluşmuş bir yaklaşım biçimidir. Bu yaklaşım biçimi içinde, kenti koruyan , önemseyen veya göz önünde bulunduran bir yön ya da çaba bulmaktan ziyade kullanıcısını koruyan bir taraf olduğunu görmekteyiz.

3-) Bilimsel Yaklaşımlar: Bilimsel yaklaşım biçiminin oluşmasına temel sebep olarak, özellikle ; Karl Popper , Thomas Kahn , Herbert Simon gibi filozofların yaklaşımlarının tasarlamada kullanılır bir biçimde uygulanabilirliğinin tartışılır olması üzerine oluşmuştur.

Uygulama biçiminin içinde daha çok bilimsellik yer alıyor olsa da , temel olarak sistemci yaklaşım içindeki kent kavramı ile katılımcı yaklaşım içindeki kullanıcı temasını bir araya getirmektedir. Yine kenti kendi içinde bir sistem olarak değerlendirir. Ürünleri kente eklemeye , doğru yerleri , görüşlerin ışığında bularak oturtmaya çalışır.

4-) Biliş Bilimsel Yaklaşımlar (Cognitive Science) : Tasarlama yaklaşımları içinde en sonuncu olan bu yaklaşım biçimi; özellikle 1980 'den sonraki yıllarda daha yoğun kullanılmaya başlanmış bir biçimdir. Tasarlayıcının çevresinden uzun analizler sonucu almış olduğu bilgileri özümsemesi , kendi bilgileri haline dönüştürmesi ve bu uzun dönemin sonunda kente saygılı , uyumlu , belki teknolojik ve modernize bir ürünün ortaya çıkması sürecini içermektedir. Tasarımcı ile kent arasındaki algılanan ilişkinin , birinci derecede önem taşıdığını görmekteyiz.

Collins ise mimarlıkta yapılan değerlendirmeyi , ortamla ilgili 4 ana yargının etkilediğini belirtmektedir.

1-)Çevresel boyut ; fiziksel ve ekonomik çevre faktörleridir.

2-) Siyasi boyut ; siyasi karar ve yasaların etkili olduğu faktörlerdir.

3-) Yöntemsel boyut ; eskizden ana projeye dek devam eden sürenin birbirini etkiliyor olması ,

4-) Tarihsel boyut ; tasarlanan bina ile aynı türden başka başka binalar arasındaki ya da mimarın kendisine ait daha evvel ki binaları ile olan benzerliklerdir. (21 , Syf.107-119)

Dördüncü maddede sözü geçen tarihsel boyut, bir tarafta da kentsel kimliğin oluşumunu ve kentsel kimliğin devamını destekler bir yargıdır.

Kentsel tasarım, çoğunluk mimari yayın ve otoritece, mimarlıkla iç içe yada mimarlığın devamı gibi görünmekle birlikte , birçok uzman kesim tarafından da ayrı bir dal olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte halen üzerinde fikir birliğine varılmış bir tasviri olmayıp , Kevin Lynch , kentsel çevrenin biçimlenmesi olduğunu belirtmektedir. Lynch bu söylemi çerçevesinde kentsel tasarım elemanlarını şöyle sıralamaktadır ;

MEKAN (Space) : Kamuya açık mekanların konumlanması ile , dış (parklar , caddeler , meydanlar) ve iç (lobiler , arkadlar , tüneller) , ölçek ve biçimleri arasındaki bağlantıları kurmak,

GÖRÜNÜR AKTİVİTE (Visible Activity) : Farklı aktiviteler için uygun mekanlar yaratmak , (örneğin , toplantı , yürüyüş , kutlama) ve yaratılan bu mekanlara , aktivitelerin uygunluğunu sağlamak ,

ARDIŞIKLIK (Sequences) : Birbirini ardı sıra devam eden , adeta seriler oluşturan , bir dizi görünümü veren görüntüler , (Örneğin devam eden bir ateş gibi , yangın gibi)

İLETİŞİM (Communications) : Görünür şekillerin anlamını semboller aracılığıyla kullanıcıya iletmek,

YÜZEYLER (Surfaces) :Kentın zemini çok önemli ve başta olmak üzere , duvarlar , yerler , çatılar ,son derece karakteristik yüzeylerdir,

KAYA , TOPRAK VE SU (Rock , Earth and Water) : Çevresel elemanlar, kaya ve toprağın altında oluşanlar .Suyun ise hipnotize özelliği bile vardır.

BİTKİLER (Plants) : Her şeyden önce bitkiler , klimatizasyon , konfor ve trafik problemleri için çözüm olabilmektedirler.

DETAY (Detail) :Gelişmiş bir şehir , bir yığın kendisi için geliştirilmiş detayı içermektedir ; ızgaralar , oturmalar , afiş panoları , direkler , trafik panoları , ışıklar , posta kutuları , kaldırımlar ve telefonlar. (6 , Syf.511-516)

İlhan Tekeli'de kentsel tasarımın ayrıca ele alınması gereken bir biçim olduğunu söylerken , özgün yanlarını ve mimari tasarımdan olan farklarını şöyle sıralamaktadır;

- Bir binayı veya kentsel çevreyi algılama ve bilişteki farklılıklar,
- Ölçekteki farklılıklar,
- Tasarımcının denetimi düzeyindeki farklılıklar,
- Tasarlanan çevrenin muhatapları ve bu konudaki kararların nasıl temellendirildiği konusundaki farklılıklar. (19 , Syf .595)

Bütün bu örnekler , sınıflamalar ve fark ayırmaları gösteriyor ki , günümüzde “kentsel tasarım” çoğul bir kesim tarafından mimari tasarımdan ayrı bir dal olarak düşünülmektedir. Kent için üretilen herhangi bir ürüne ilişkin öncelikle, iyi bir çevre etüdü yapılmalı, uygulandığı bölgenin kimliğine uyum sağlayıp sağlamadığı analiz edilmelidir. Özellikle uygulandığı doku içinde mevcut dokuyu bozmayıp ,eğer ön plana çıkacak bir ürünse de saygılı bir tezat içerisinde olmasına özen gösterilmelidir. Bütün bunlarla birlikte bir kentsel tasarım yapılırken; bir mimari ürün ortaya çıkarılırken ki kadar da hassas olunması şarttır. Çünkü çok açıktır ki, kentlerin kimlikleri ve doğal dokuları kısa vadeli plan ve uygulamalarla değil asırlar süren çalışmaların üst üste devam etmesiyle oluşmaktadır.

Hemen belirtmek gerekir ki geçmişten gelen tarihi özenle korumakta yeni ve doğru uygulamalar yapmak kadar önemlidir.

2.2.4 TEKNOLOJİ VE MALZEMENİN KENTSEL KİMLİĞE KATKISI :

Günümüzde , özellikle 1960'lı yıllardan sonra yüksek teknolojinin sağladığı olanaklar, mimarlık mesleğine ve uygulama aşamasında tasarımcılara büyük kolaylıklar sağladı. Böylece, yapılarda kullanılan dokunun zenginliği ve uyumu da buna paralel arttı. Teknoloji sayesinde yapıların iç formları, fonksiyonları ve dış formlarının birbirlerine adaptasyonu daha iyi sağlanır oldu. Ayrıca çevresiyle daha iyi bütünleşen yapılar ortaya çıkar oldu ki bu durum o ölçüde yapılara kimlik kazandırmaktadır.

Hızlı nüfus artışı , büyük kentlere göç, kısacası kentleşme konut açığını getirmiştir. Bu da daha hızlı bir biçimde ihtiyaçlarımıza cevap verebilecek konut üretimini gerektirmektedir.Bu süratli üretim ise, teknolojinin mimariye katkıları ile olmaktadır.

Ancak, bazen hızlı ve yüksek yapıların tasarım süreçlerinde yeterince (çevreyle ilişki, insan ölçeği vb.) çalışma yapılmamasından kaynaklı olarak, içinde yer aldıkları çevreye uyum sağlayamamaktadırlar. Böylesi durumlarda, teknoloji kentsel kimliğe katkılı bir tutum sergileyememektedir. Bunun tam aksine, bazı durumlarda ise, mimar ve şehir tasarımcıları, teknolojiyi insan düşünceleri ile birleştirerek, insanların yaşamakta oldukları çevreye daha saygılı mekanlar oluşturmaktadırlar. Hatta zaman zaman, teknoloji ile ortaya çıkan ürünler içinde yer aldıkları kentin sembolü haline bile gelebilmektedirler.(Özgürlük Anıtı gibi.)

Teknolojinin mimariye en önemli katkılarından birisi de insanların yaşadıkları mekanlara kimlik sağlayabilmesi olmalıdır. İnşaat yapım teknikleri içinde teknoloji, insanların daha iyi koşullarda ve zamanın gerisinde kalmayan tasarımlar yapmalarını sağlayan bir kavramdır. Gelişen teknoloji çağın yakalanmasını sağlarken beraberinde pek çokta yapı malzemesi ortaya çıkarmıştır. Ki ,bu malzemelerle çok modern , yüksek teknoloji, çevreler ve binalar yaratılabildiği gibi ; tarihi çevre içerisinde geçmişle uyumlu binaların yapılmasına da olanak sağlamaktadır.

Teknoloji ve geleneksel veya gelişmiş malzemenin kullanılması esnasında dikkat edilmesi gerekli en önemli unsur, tasarımcıların bu olanakları doğru uygulama ve tasarımlarda kullanmalarıdır. Yaratılan çevrelerin kentsel kimliğe aykırı düşmemesi ve bunu devam ettirir nitelikte olması teknolojinin en güzel şeklini ortaya çıkartacaktır.

BÖLÜM 3

KENTSEL KİMLİĞİN BİÇİMLENMESİ

3.1 KENTSEL KİMLİĞİ OLUŞTURAN BİLEŞENLER

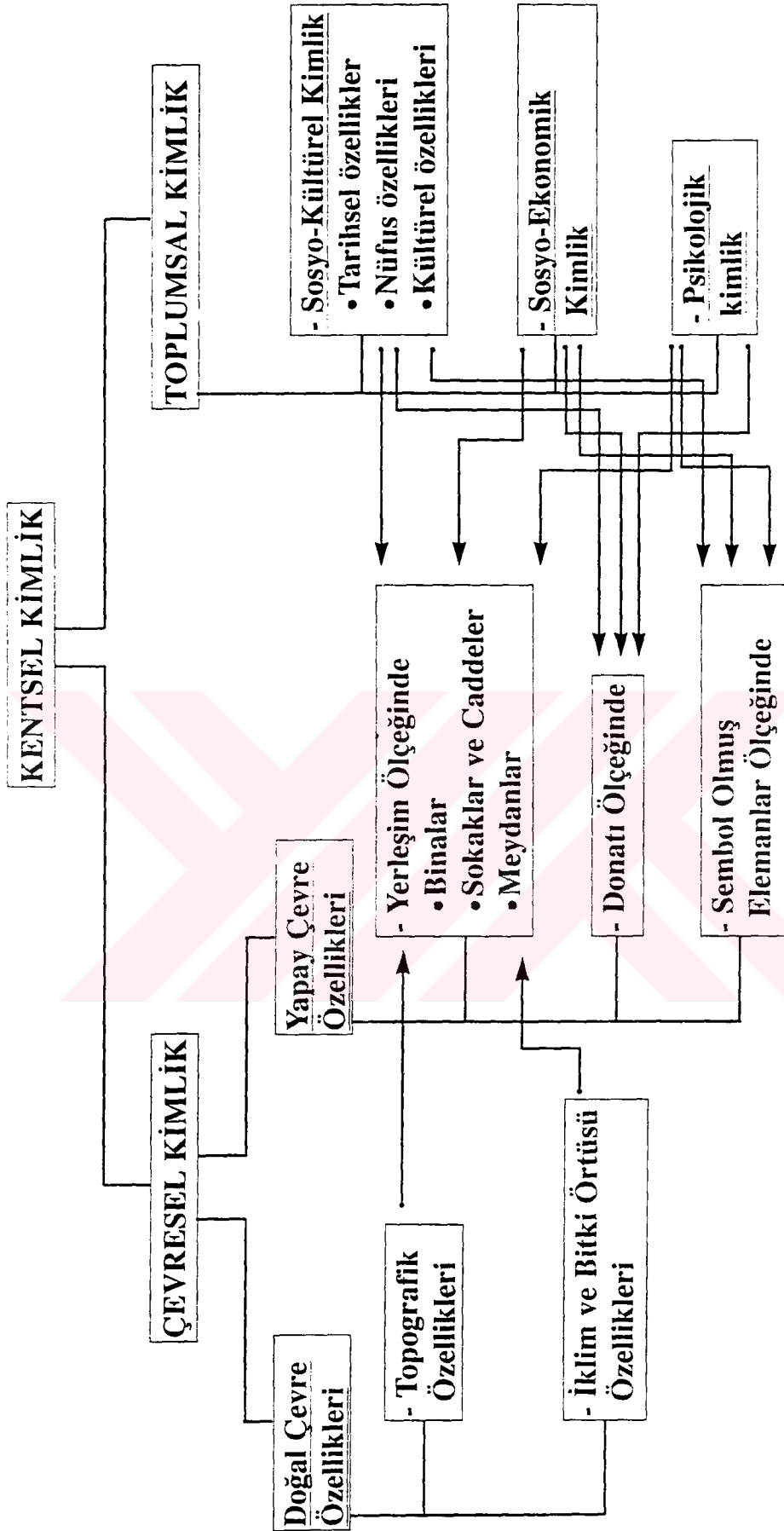
Kentsel kimliği oluşturan bileşenleri iki ana grupta inceleyebiliriz. Bunlar toplumsal kimlik ve çevresel kimliktir. Genele bakıldığında sadece iki ayrı bileşenmiş gibi görünmekle beraber çok daha alt açılımlarından itibaren kentsel kimliği oluşturan bir ilişki içindedirler. Kentsel kimlik bileşenleri şekil 3.1’de görülmektedir.

3.1.1 TOPLUMSAL KİMLİK

Kentsel kimlik oluşumunun ilk önemli bileşeni toplumdur. İnsan, önce kentin oluşumunu sağlar , sonra kentle bütünleşir. Toplum yapısındaki yapısal ve kültürel özellikler , kimliğin oluşumunda direkt etkilidir. Toplumların tarih boyunca oluşturdıkları kentleşme süreci, o toplumun tarihsel yapısını şekillendirir. Tarihsel süreç, kent uygarlığının en önemli faktörüdür ve yüzyıllar boyunca biriken , yaşam deneyiminin varlığını devam ettirmesi bu tarihsel izlerin kent kimliğinde kalıcı bir yer edinmesiyle olur.(7,Syf.57)

Kentin tarihsel özellikleri kentin kimliğine anlam yüklemekle birlikte, geleceğe ilişkin örnekleme ile de etkide bulunur. Temel olarak bu etkiler şöyle sıralanabilir;

- Tarih boyunca gelişen , kent kimliğine bakarak , şimdiki kent kimliğini daha iyi anlayabiliriz.
- Geçmiş yaşantı şimdiki ve gelecekteki kimliğin nasıl olacağı hakkında bize fikir verir.
- Tarih boyunca yapılmış hatalar, gelecekte durumun ne yönde etkileneceğini örnekler.

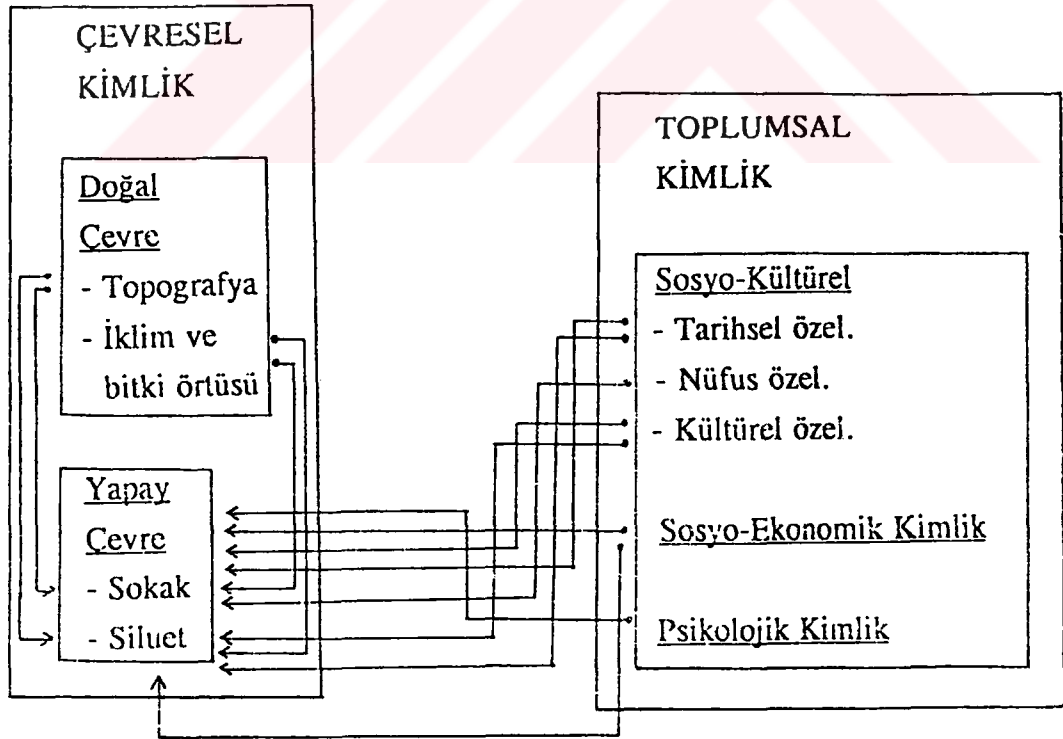

Şekil 3.1. Kentsel kimlik oluşum şeması (22, Syf. 43)

Toplumsal kimliğe tarihi özelliklerin katkısı kadar, kentin popülasyonunun sık veya seyrek olmasının da katkısı bulunmaktadır. Örneğin; İstanbul’da kişi başına düşen yüzölçüm hesaplandığında, İstanbul’u kalabalık bir şehir olarak tanımlayabiliriz. Kişi başına düşen alanın büyüklüğü veya küçüklüğü de önem taşımaktadır.

Toplumsal kimlik unsurları arasında kültürel özelliklerin etkisi de önemli ölçüde yer tutmaktadır. Kültür , bir toplum veya bütün toplumların birikimli uygarlığıdır. Kültür , bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir. Kültür, bir toplulukta geçmişten gelen ve halen sürmekte olan gelenek , yaşayış , düşünce ve sanat varlıklarının tamamı olup, bu unsurların bütünü toplumsal kimliği etkiler.

Toplumsal kimlik, temel faktör olarak değilse de, ikincil bir şekilde yapay çevre oluşumunu etkilemektedir. Toplamların , tarih , nüfus , kültür ve ekonomik özelliklerine göre yapay çevre şekillenmektedir. Toplumsal kimlik ile çevresel kimliğin en alt bileşenlerine dek olan ilişkileri şekil 3.2.’de yer almaktadır.

Şekil 3.2. Toplumsal kimlik ve çevresel kimlik etkileşim şeması. (7, Syf. 64)

3.1.2 ÇEVRESEL KİMLİK

Kentin yapay ve doğal oluşumla ortaya çıkmış somut çevre bileşenlerinin tamamı, çevresel kimliğin oluşumunda etkili bileşenlerdir. Bir kent yerleşiminin kurulduğu alanın topografyası , iklimi , yerleşim karakteri , bitki örtüsünün sıklığı – seyrekliği bu tür bileşenlerdir. Doğanın kendisinin yaptığı doğal oluşumlu her şey ölçek , kapsam , yerleşme örüntüleri doğal çevre kapsamında , sonradan insan eliyle ortaya çıkan her şey , binalar, sokaklar , meydanlar , donatılar , semboller ise yapay çevre olarak değerlendirilir.

Örneğin ; bir kentin yerleştiği arazinin ovalık olması ya da ikliminin sert olması buna bağlı olarak bitki örtüsünün azlığı , o bölgedeki kentsel kimliğinin oluşumunu önemli derecede etkileyecektir. Toplumsal kimliğin oluşumu veya onun üzerindeki herhangi bir değişiklik, çevresel kimliğin değişimine yol açacak ve sonucta kentsel kimliğin değiştiğini göreceğiz. Yapay çevrenin kentsel kimlikteki yerini üç grupta incelemek mümkündür.

-Yerleşim ölçeğinde ; kentin yapay çevresinin bel kemiğini oluşturan kısımdır. Binaların farklı amaç ve biçimlerde arazi üzerinde konumlanmasından oluşan yerleşimlerden en karmaşık olanı kentsel yerleşmelerdir. Kentsel yerleşmeler birçok bileşenden oluşan bir bütündür.

- Görüntü ile ilgili uyarılar,
- Mekan ile ilgili uyarılar,
- İçerik ile ilgili algılamalar, temel bileşenleridir.

-Donatı ölçeğinde; bu grup özellikle kent mobilyalarından oluşmaktadır. Kentle insan arasında iletişim kuran , kente insanı çekmeye çalışan mobilyalardır. Bununla birlikte bir kentin mobilyasının o kentle uyuşması şarttır. Bu yüzden yapılan uygulamalarda kent kimliği mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

-Sembol olmuş eleman ölçeğinde; kente mal olmuş bir takım karakteristik özellikler , kente değer katabilir. Örneğin eski İstanbul sokaklarında iki bina arasına

gerilmiş tellere asılmış çamaşırlar gibi. Sembolik elemanlar zaman zaman bir kenti tek başlarına tarif edebilirler .

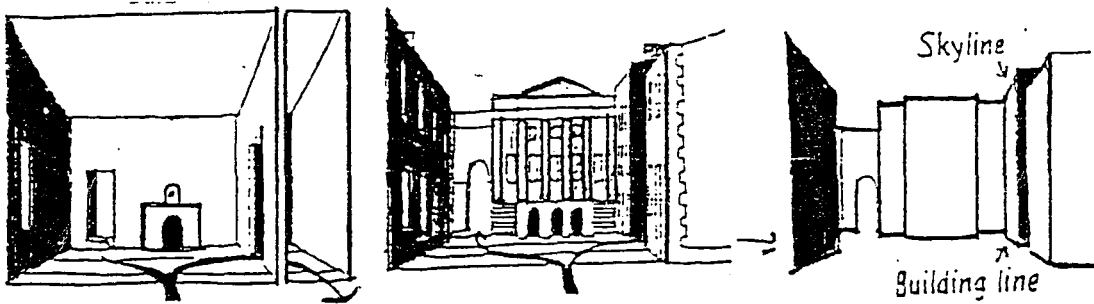
3.2 KENTSEL YERLEŞİM ELEMANLARI

İnsanın içinde bulunduğu çevreye ilişkin taşıdığı imaj , çevre ile etkileşim sonucunda, çevrenin ona göndermiş olduğu sinyaller ve iletiler, kullanımı sonrasında gelişir. Kişi, çevrenin kendisi üzerinde oluşmuş imajına göre, kendisi için gerekli ve kullanıma uygun gördüklerini seçerek kullanır.

İnsanın içindeki çevre imajı çocukluk dan itibaren bakıldığında üç evrede gelişir. Bunlar ;

- Kaba duyumsal evre
- Algısal evre
- Düşünsel evredir.

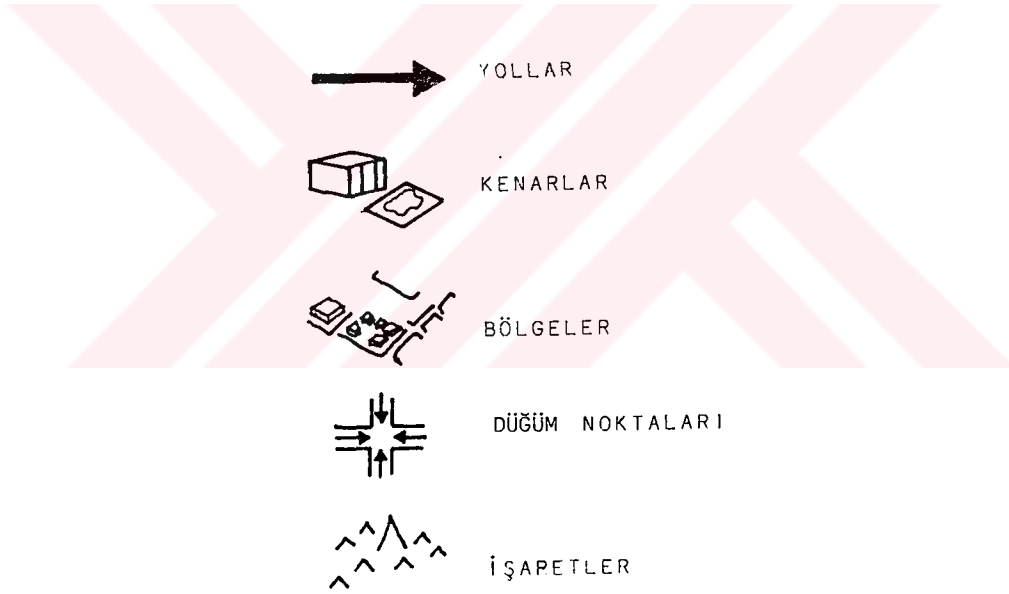
Kaba duyumsal evrede; gerçek eylemlerle fark edilen değerler , algısal evrede daha çok biçimsel , fiziksel özelliklere dayalı değerler , düşünsel evrede ise simgelenebilen değerler oluşur. Bu üç temel ögenin gelişen algılama ile birlikte , benzerlik gösteren kavramları tipolojik bir şekilde zihne yerleşir ve çocuk tüm mekansal algılamalarını bu değerler süzgecinden geçirerek kullanır.(23,Syf.95)

Şekil 3.3. Ashiara'nın dış mekan betimlemesi.

İnsanın bulunduğu çevre içindeki davranışları ve tepkileri, geliştirdiği çevre imajını yansıtmakta ve bu imaj ile çevreden edindiği bilgileri yorumlayarak eylemlerini düzenlemektedir. Çevre imajının algılarını düzenlemek , görsel ve mekansal bilgileri kodlamak , bunların strüktürünü kurmak , bilgileri saklamak ve görünen şeye karşı tepki oluşturmak gibi görevleri vardır. Zihinsel imajlar iki yönlü etkileşim sonucunda oluşur; çevrede sözlü olmayan (dolaylı) ipuçları aranırken bu ipuçlarının onları kullanan insanların değerleri hakkında bir şey söylediği bilinmektedir. Güçlü bir çevresel imaj, insana duygusal güven hissi vermekte ve insanlar arasında iletişimi kolaylaştıran ortak değerler ve simgeler üretmektedir.(24, Syf.43)

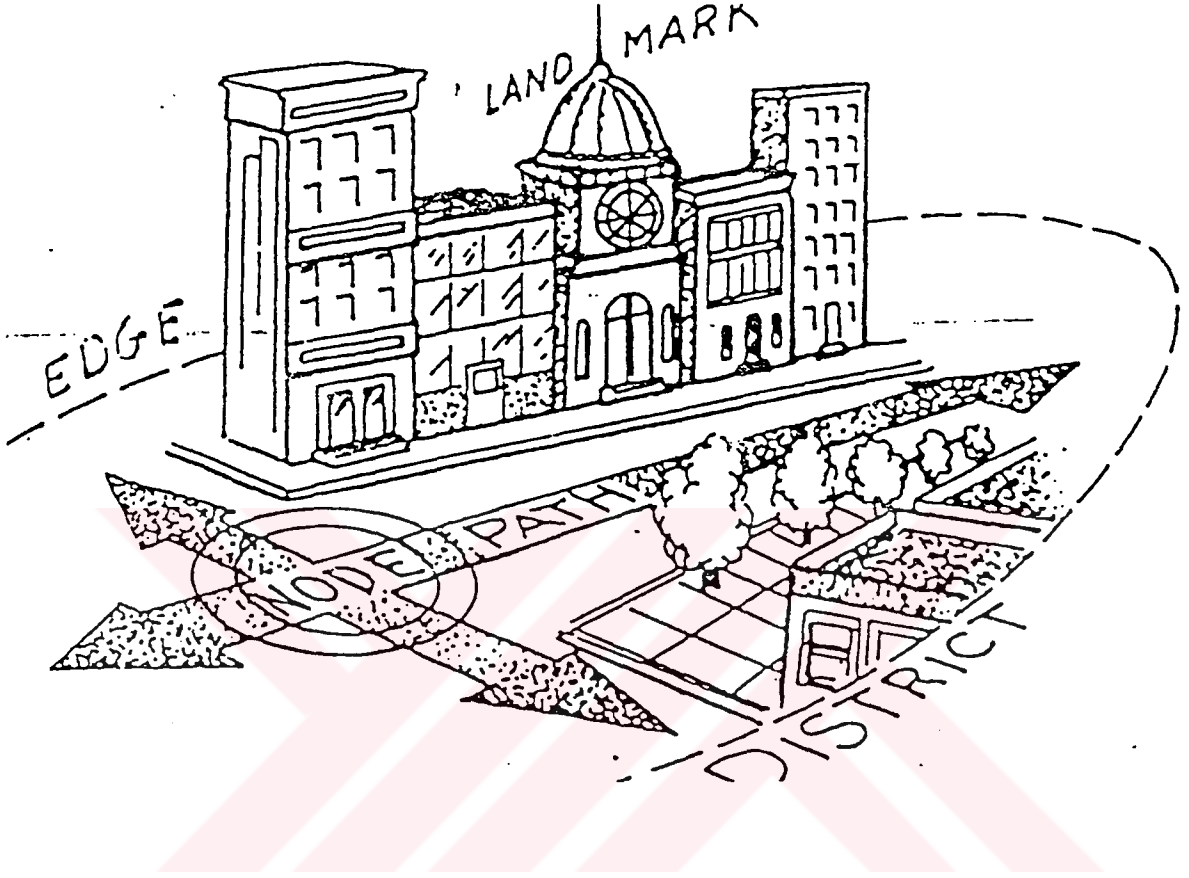
Kentsel mekanın bu kent içinde yaşayanlar için anlamsal öneminin ne olduğunu ifade etmeye çalışan Lynch , şehrin imajının içerdiği formları 5 temel öge olarak şöyle sıralar (6, Syf.47-74);

Şekil 3.4. Lynch'in beş temel kentsel bileşeni (6,Syf.47)

1-) Yollar (Paths)	: İnsanları yönlendiren hareket kanalları .
2-) Kenarlar (Edges)	: Fiziksel sınırlamalar.
3-) Bölgeler (Districts)	: Etkinliklerin süreklilik kazandığı mekanlar.
4-) Kesişim Noktaları (Nodes)	:Kritik noktalar.
5-) İşaretler (Landmarks)	: Referans noktaları.

Bu beş eleman grubu tamamıyla özgün görsel odaklardır.

Şekil 3.5. Kentsel yerleşimin beş temel bileşeninin kent düzlemindeki gösterimi.(6, Syf.74)

1-) Yollar (Paths) : İnsanlar yolların başlangıç , devam ve sonunu merak ederler, böylelikle bir yerden bir yere hareket eden insanların yönü yollar tarafından belirlenmiş olur. Bu elemanlar, gözlemcinin alışkanlık, rastlantısallık ve potansiyel hareketlerinin kanallarıdır.

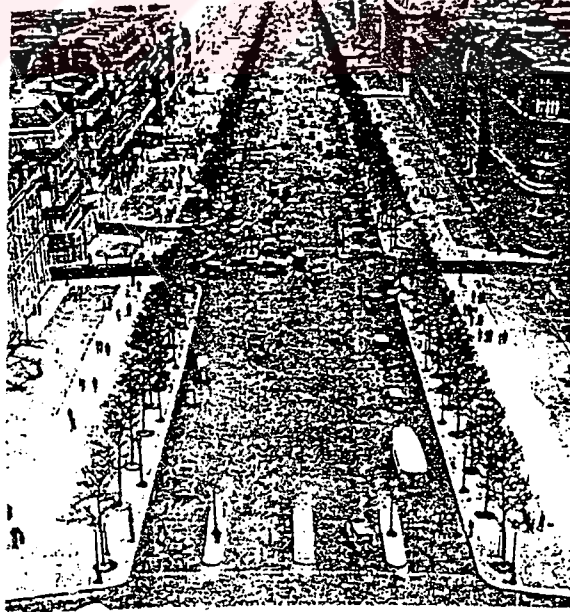
İnsanlar yolları, diğer çevresel elemanları düzenlemede ve ilişkilendirmede kullanırlar. Çoğu insan için yollar öncelikli , baskın kent elemanlarıdır. Sokaklar , transit hatlar , yürüme yolları , su kanalları , tren yolları gibi süreklilik gösteren kent elemanları tarafından temsil edilmektedir.(6 , Syf.47-74)

Şekil 3.6. Yollar (Paths)

Temel zihinsel haritalar olarak hizmet verirler. Karakteristik mekansal nitelikler yolların imajını genişletebilir veya uzatabilir. Sokaklar darlık veya genişliklerinin büyük boyutlarda olması ile dikkatleri çekerler, dar olması halinde bu durum yüksek bina ve kalabalıkla desteklenir. Bir yolun kimliğinde, ana cephe karakteri ve süreklilik önemlidir.

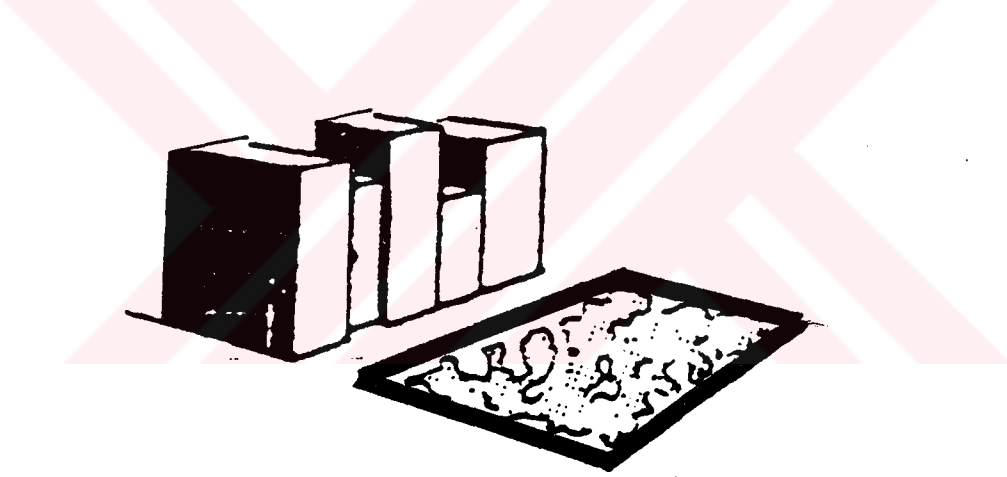
Yolları farklılaştıran , birbirlerinden ayırt edip tanımamızı sağlayan ,kimlik veren çevresel unsurlar vardır. Yoldaki kavis ,eğimin fazlalığı veya azlığı,sınırlayan bina cephesinin boyutları gibi. Yollar her zaman sürekli ve kimlikli olmayabilirler.

Şekil 3.7. Champs Elysees Bulvarı, (7 , Syf.52)

2) KENARLAR (Edges): Gözlemci tarafından yollar gibi düşünülmeyen ya da yollar gibi kullanılmayan,fakat yollar gibi lineer olan elemanlardır. Sadece lineerliği ve yönlendirici niteliği itibariyle yollara benzerler. Yollar kadar dominant olmasa da pek çok insan için organize edici niteliğe sahiptirler. Onlar kıyıları,demiryolu hatları,duvarlar gibi devamlılıkta doğrusal kırıklar ve iki faz arasındaki sınırlandırıcı elemanlardır. Her zaman geçerli olmamakla birlikte ,sıklıkla bir bölgenin iki farklı karakteri arasında sınır oluştururlar. Bir alanın dış sınırları veya mahalleri ayıran fiziksel engeller diye de düşünülebilir.(6 , Syf.47-74)

Forma paralel giden kenarlar ,yüzeysel ve hacimsel karakteri ile o çevrenin biçimsel etkinliğine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Çoğu kenar, içinde bulunduğu çevrenin tipik özelliğidir ve onun bir parçası olmaya meyillidir. Pek çoğu izole edilmiş bir bariyerden ziyade, ayırdığı bölümlerle birleşmiş vaziyettedir.

Şekil 3.8. Sınırlar (Edges)

Bir kenar bazen bir yol olarak görev alsa bile, yolla temel olarak birbirlerinden çok farklıdırlar. Yollar ne kadar birleştirici ve bağlayıcı iseler, kenarlar o kadar ayırıcı elemanlardır. Kenarlar zaman zaman kent içinde bir sur duvarı ,su kıyısı ya da dağ olurken ,yol için ağaç dizisi veya bina dizisi olabilmektedir. Farklı ölçekte farklı algılanmaktadır. Sınırlar zaman içindeki kentlerin değişimi ve gelişimi ile kırılmakta , eski sınır olma özelliğini yitirmektedir. Bir sınırın kayması durumunda oluşan yeni sonuç eski sınırlara bağımlı veya onun izlerini taşıyan bir sınırdır.

Kenarlar, gelecekte kent içinde yollar gibi yönlendirici nitelikli çok önemli elemanlara dönüşebilirler.

3) BÖLGELER (Districts) : Ortak bir karaktere sahip olarak bilinen şehrin bir bölgesi ,bir semti kendine özgü , tanımlanabilir bir kimlik taşımaktadır. Bölgeler kentin en önemli elemanlarıdır. Kentin yapısal bir parçası olma özelliği taşırlar. Fakat günümüzün 'zone' kavramından farklıdır.

Bölgeler kent içinde gösterdikleri benzer faaliyetlere göre isim alırlar; ticaret bölgesi, turizm bölgesi , konut bölgesi vs. Fonksiyon olarak birbirinden sıkı sıkıya ayrılmış parçalardır. Bölgelerin kendi içlerinde ve birbirleriyle olan ilişkileri ,kentin fiziksel yapısı ve kimliğinin oluşmasında etkili rol oynar.(6,Syf.47-74)

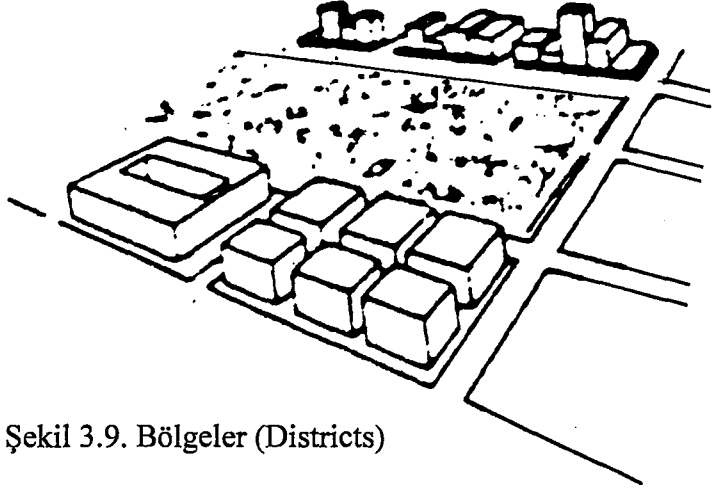
Bölgeler, bir başka deyişle kentin mantıksal yapısını oluştururlar. Gözlemcinin içinde olabileceği boyutu ve kendisini oluşturan ,eleman ,doku ,malzeme ,yapı vs. gibi unsurlarla diğer yerleşimlerden farklılaşıyorsa ,bu o bölgeyi mekansal ve detay unsurlarla diğerlerinden ayırır,sınırlarını çizer. Bölge kavramı eğer alan olarak ele alınırsa ,daha çok elemanı ; yapı adası ya da mahalle gibi kent elemanlarını da kapsayacaktır.

Bölgeler ,gözlemcinin içine girip çıkabileceği geniş şehir alanlarıdır. Bunlar, bazı ortak özelliklere sahiptirler. Etnik,sınıfsal olabileceği gibi,fiziksel bölgelerde vardır. Bu fiziksel özellikler , doku, mekan, form, detay gibi parçaların sonlu bir varyasyonunu içerebilen tematik devamlılıklardır.

Sınırları oluşmuş kapalı yapılanmış bir şehirde ,cephe elemanlarının rengindeki , süslemelerindeki ,biçimlenişlerindeki, silüetteki homojenlikleri , kimlikleşmiş büyük bölgelerdeki bütün temel ipuçlarıdır. Bu ipuçları görsel olabileceği gibi işitsel de olabilir. Bölgeler şehrin geri kalanıyla kontrast olmasıyla ve hemen tanınabilir olmasıyla farklılaşabilirler. Sosyal bağlar bölgenin kurulmasında önemlidir.

Tematik birleşimler şehrin diğer kısımlarıyla birlikte güçlü bir zıtlık kurmadığı zaman, bölge isimleri de bölgelere kimlik vermede yardımcı olurlar. Bölgeler çeşitli

sınır tiplerine sahiptirler. Bazıları zor tanımlı ,keskindir ,bazıları ise yumuşak ya da keskin olmayan sınırlar olabilirler.

Şekil 3.9. Bölgeler (Districts)

Bir bölgenin oluşmasındaki temel dört faktör ise şöyledir;

- Kullanıma bağlı faktörler ,
- Doğal etmenlere , özelliklere ve koşullara bağlı faktörler,
- Doku özelliklerine , tiplere ve yoğunluklara bağlı faktörler,
- Yapıların karakterine, malzeme değişimine bağlı faktörler.

Bu faktörlerin dışında , topografyada bölge oluşumunu etkilediğinden ,yaşamsal ya da kültürel etnik farklara bağlı bölge oluşumlarından da söz edebiliriz.

4) DÜĞÜM NOKTALARI (Nodes) : Belirgin kritik noktalarda yollar birbirlerini kesmeli veya karşılaşmalıdır. Bu noktalar kesişim noktaları olarak adlandırılır.

Kesişim noktaları stratejik odaklardır. İçine gözlemcinin girebileceği ,hem yolların kavşak noktası ,hem de bazı karakteristik unsurların konsantrasyonudur. Şehir imajı içinde küçük noktalardır. Şehir büyük bir genişlikte ise, şehrin merkezi bölgesine bir giriş olabilirler. Uluslararası düzeyden bakıldığında ise bir ülke ya da şehir olabilirler.

Şehirlerde yoğun insan aktivitelerinin belirgin olduğu yerlerde ,farklı davranış 'setting' lerine rastlamaktayız. Bir meydan ya da, metro istasyonu , gibi stratejik olarak diğer yerlerden farklılık gösteren 'nodes' olarak hizmet veren bu yerler

,çoğu zaman da bir 'landmark' tarafından desteklenerek ,kentsel etkinliklerin burada yoğunlaşmasına sebep olmaktadır.(6, Syf.47-74)

Şehrin, kavşak ve keşişme noktaları ,karar verme noktaları olduğundan,gözlemci için önem taşırlar. Bu noktalarda dikkat artırılmakta ve çevredeki elemanlar normalden daha fazla bir netlikle kavranmaktadırlar. Büyük tren yolları veya havaalanları şehrin oldukça önemli keşişim noktalarıdır.

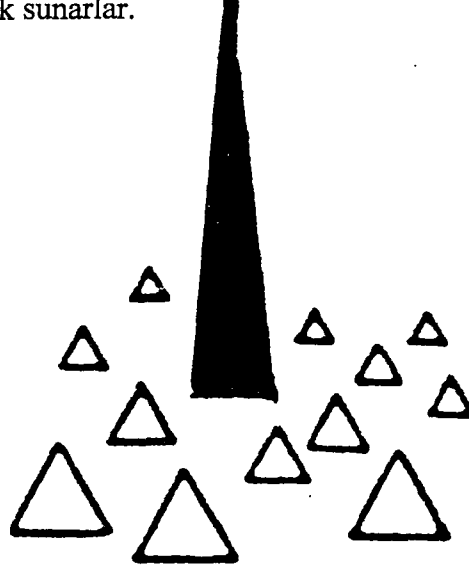
Şekil 3.10.Kesişim Noktası (Nodes)

Güçlü bir fiziksel form gerekli olmamakla birlikte ,mekan bir forma sahipse etki daha güçlü olmakta ve keşişim noktaları daha akılda kalıcı hale gelmektedir.

5) İŞARETLER (Landmarks): Görsel olarak kolay fark edilen ,gözlemciye kolay hatırlanılması için bazı ipuçları veren, referans noktaları 'landmark' olarak tanımlanmaktadır. Bir kenti veya bir bölgesini simgeleyen çevreden ayrıcalıklı bir duruma getiren işaretlerdir. Dışsal bir yapıya sahip elemanlardır , fiziksel obje olarak karşımıza çıkarlar ,binalar,anıtlar,çeşmeler veya bir dükkan bir tepe olabilirler.(6,Syf. 47-74)

Gestalt şekil zemin ilişkilerinde olduğu gibi çevrelerindeki diğer yapılardan görsel olarak farklılık gösteren ,şekil olarak algılanan bir etkinliğe sahiptirler. Onun küçük fonksiyonel ve sembolik önemine rağmen ,yapılış dönemi,boyutları onu iyi kimliklendirilmiş bir imaj haline getirebilir.Landmark sıklıkla bir çok bölgeden

görülebılır.Birbirlerine yakın elemanlar ile bölgesel bir zıtlık başlatarak arka fon ve yüksekliği ile çeşitlilik sunarlar.

Şekil 3.11.İşaretler (Landmarks)

Genellikle kesişim noktalarında yer alırlar.Yön ve mesafeleri göstermek için hareket noktası olarak alınabilirler. Eyfel Kulesi ,Özgürlük Anıtı böyle örneklerdir.Bütün bunlarla birlikte aktivitelerde küçüçük bir cismin landmark olmasına sebep olabilirler.Mesela; elma tarih içinden gelen bir landmark olarak değeriendirilebilir.

Bir çevrede ayrı ayrı değil bir bütün olarak yer alırlar ve zihinsel imgeler bu öğelerin kümelerinden oluşurlar.Lynch'e göre bu küme ,bir çevre imajını diğerlerinden ,onu farklı bir olgu olarak tanımlayabilecek özellikleri ortaya koymakta, bu anlamda kentin kimliği ,strüktürü ve anlamı kentsel imaj bileşenleri olarak adlandırılan bu beş öğenin tipolojik ilişkileri ile değeri kazanmaktadır.(6 ,Syf.86-87)

Tarih içindeki geleneksel kentlerde bilinçli ya da bilinçsiz olarak ,kentsel kurgu içinde bu öğelere uyan değeri yaratılmasına çalışıldığı örneklerle görülür.

Yaşam ve yer birbirlerine aittirler ve kentlerin amacı, buluşma olarak adlandırdığımız ilham kaynaklarıdır. Kent buluşmaların olduğu yerdir. Kentte her şey birbirini yansıtır. Bu yansıtımlar çevresinde varoluşumu ,oluşturduğumuz imajları yaratırlar.(25, Syf.18) Geçmişin ve kültürün yansımaları mekanın yer niteliği

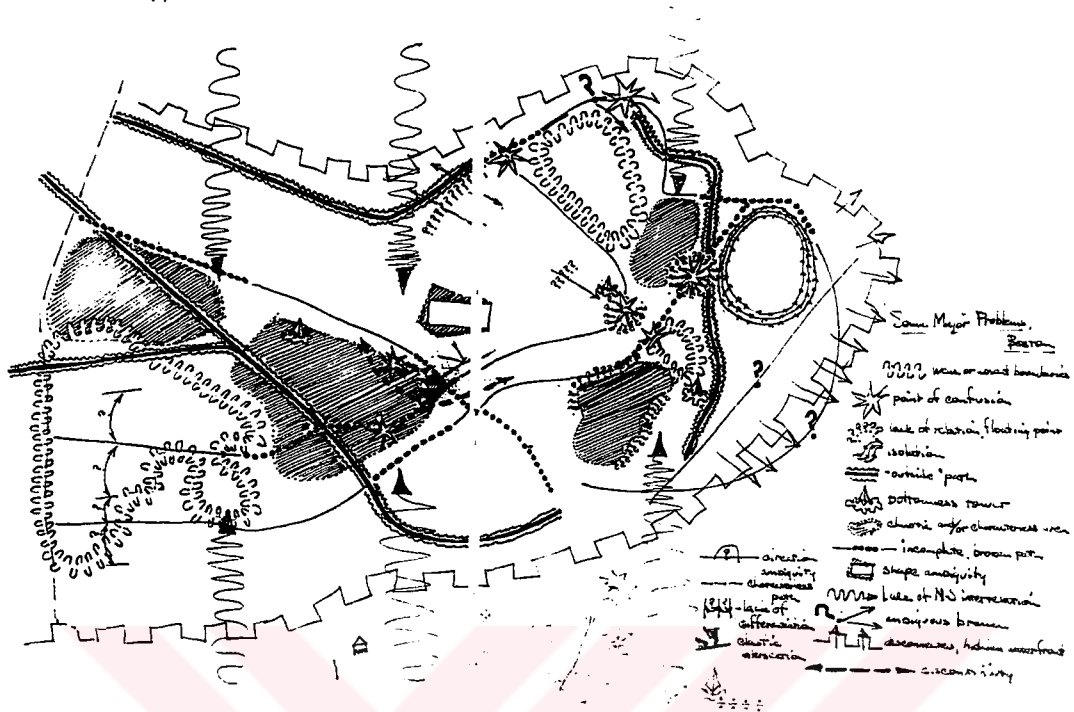
kazanmasında önemli etkenlerdir. Fiziksel çevrenin insanların iletişimini şekillendirmesi,organize etmesi söz konusudur. Anlamsal boyut ise daha çok malzeme ,peyzaj, varlık, form, renk, ölçü, işaret gibi bileşenlerle insanlar tarafından ortaya çıkmaktadır.(26,Syf.31)

Şekil 3.12. San Marko Meydanı , Çan Kulesi, Venedik (7 , Syf.53)

Çevre; görsel olarak organize edilebilir ve güçlü bir şekilde kimliklendirilirse, uygarlık kendi anlam ve ilişkileriyle bilgilendirilebilir. Temel olarak baktığımızda Lynch'in bahsettiği 5 kent imaj elemanı bir şehri yeni baştan ele alıp planlamak istememiz halinde, istediğimiz kimliği giydirebilmek için kullanacağımız ana yardımcılarıdır. Yol , sınır , bölge , kavşak ve işaretler şehrin ana kurgusunun , iskeletinin oluşumu için şart elemanlardır. Kimliği olan bir şehir demek bir anlamda da , düzenli ve genişlikleri iyi organize edilmiş yolları,doğru çizilmiş sınırları , birbirinden ayrı veya iç içe geçmiş ama karakteri tanımlı bölgeleri , yolların akışının doğru planlanmış kavşakları ve belki kavşağa, belki kent merkezine kolay ulaşımı ,

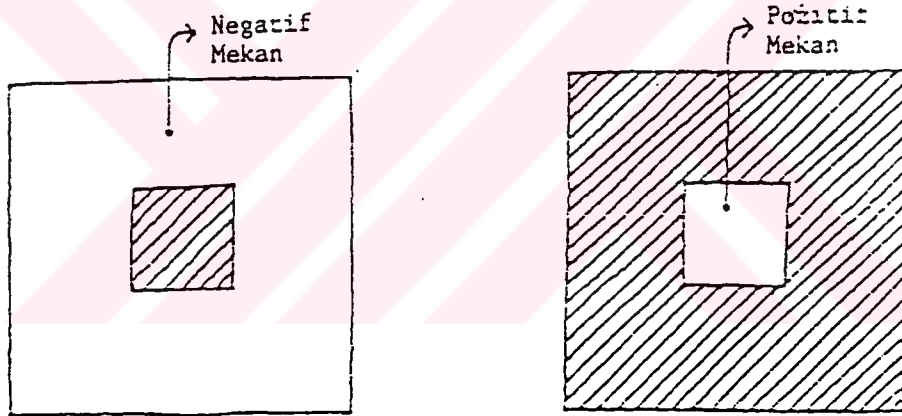
zaman zaman kenti tasvir etmeyi sağlayan referans noktaları ile iyi kurgulanmış, canlı ve sağlıklı bir kenttir.

3.3 KENTİN KİMLİĞİNE ETKİ EDEN KENT BİLEŞENLERİ:

Sokak ve caddeler, dağıtım alanları , meydanlar toplanmaya ve aktiviteye yönelik alanlar,binalar; bu dağılım ve toplanma alanlarını sınırlayıcıları ,anıtlar; ise meydanların referans noktalarıdır.

Rob Krier ;kentsel mekanların iki ana elemandan meydana geldiğini vurgulamaktadır; meydanlar ve cadde/sokaklar arasındaki ilişkiyi evdeki oda – koridor ilişkisine benzetmektedir. Leon Krier ise, bu sınıflandırma ve işlevsel benzeşimden yola çıkarak cadde-sokak-meydan ayırımını ,düğüm noktaları ve dağıtım alanları olarak ifade etmektedir.(27 , Syf.97) Kentsel boşluğun karakteri, sokak ve caddelerin karakteri , çevresindeki doluluğun, bina ve bina gruplarının , düzenlemesine , bu elemanların ölçeğine ve düşey bileşenler arasındaki açıklık ve zemin yüzeyinin yatay ölçüsüne bağlıdır. (1986 ,Syf.100)

Şekil 3.15. Ashiara'ya göre pozitif ve negatif mekanın sembolik gösterimi.

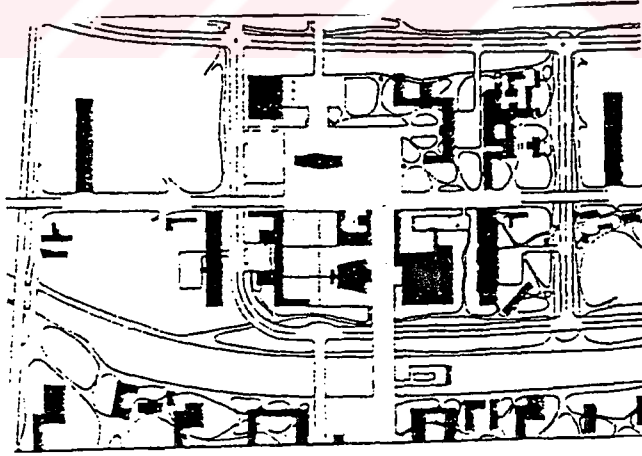
Kentin içindeki binalar , sokak , cadde ve meydanlar birbirlerinin pozitif ve negatif gibidirler. Sert mekan yani pozitif mekan; kesin , belirgin ve kolay anlaşılabilir mekandır. Negatif mekan; ise belirleyici bir biçimi olmayan binalar oluştuktan sonra geriye kalan , insanların kendilerini rahat hissetmedikleri alanlardır. Ayrıca pozitif ve negatif mekanlar arasındaki en önemli bir diğer fark işlevleridir. Pozitif mekanlarda insanlar gerçekten kendilerini rahat hissederler ve kullanırlar. Negatif mekanda ise amaç biraz da mecburidir ,yani insanlar bir yerden bir yere ulaşmak zorunda oldukları için yol , sokak ve caddeyi kullanırlar. Bu tasvirlerle bütün bina gruplarını ve düşey elemanları kentsel doluluk olarak kabul edecek olursak (pozitif) , cadde –sokak ve meydanları da kentsel boşluk (negatif) olarak yorumlayabiliriz.

Bununla birlikte; kamuya açık alanlar , park, bahçelerde önemi diğerklerine göre daha az olan , kentsel boşluklardır. Detaylandırmamız halinde bina giriş alanlarını hem özel hem kamusal boşluklar , nehir ve kıyı şeridi gibi bölümleri de coğrafi boşluklar olarak kabul edebiliriz .

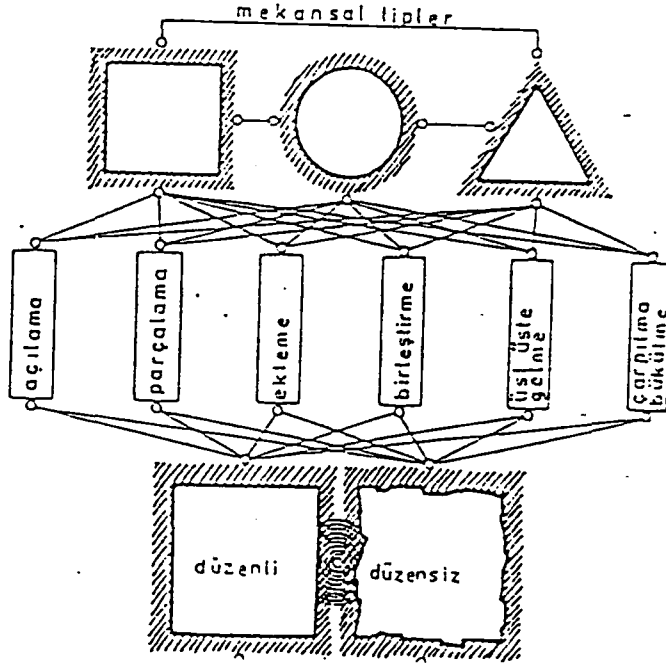
Şekil 3.16. Pozitif mekanlardan oluşmuş bir kent örneği : Parma.

Bir mekanın pozitif veya negatif oluşumunu ve yoğun kullanımını etkileyen bir başka faktörde sınırlarının ölçeğidir.

Şekil 3.17.Negatif mekanlardan oluşmuş bir kent örneği: Saint – Die.

Mimariyle özel mekansal değer , insan eserinin boşluklarını sınırladığı her yerde , binalarda , sokak , cadde ve meydanlarda sürer gider.

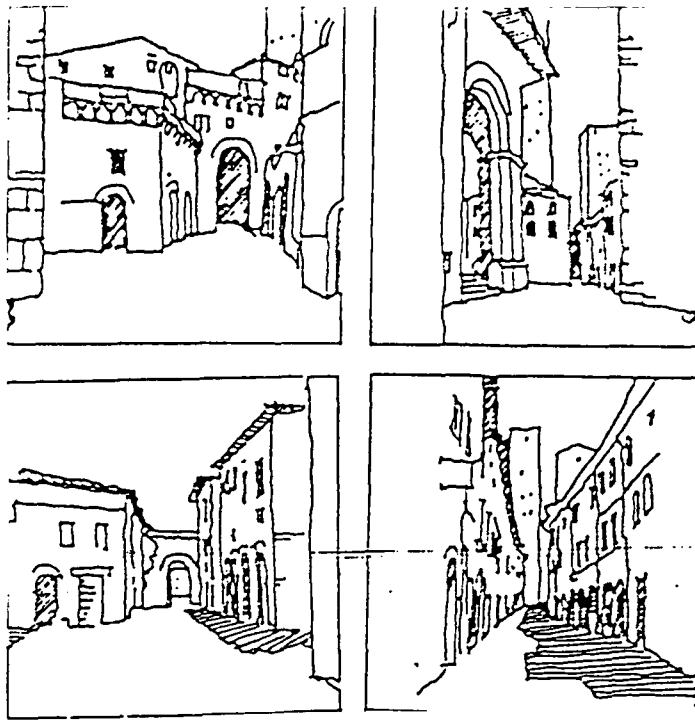
Şekil 3.18.Kent mekanının morfolojik sınıflaması .(31,Syf.15)

3.3.1 SOKAK , YOL ,CADDE :

Kenti yaşayan bir canlı gibi düşünecek olursak , onun dağıtım kanalları da damarları ifade edecektir , küçük , büyük , dar , geniş , önemli , önemsiz olmalarına göre değişen bu damarlar, kentin içinde yaya ve araçlar bir hareket makinasıdır .

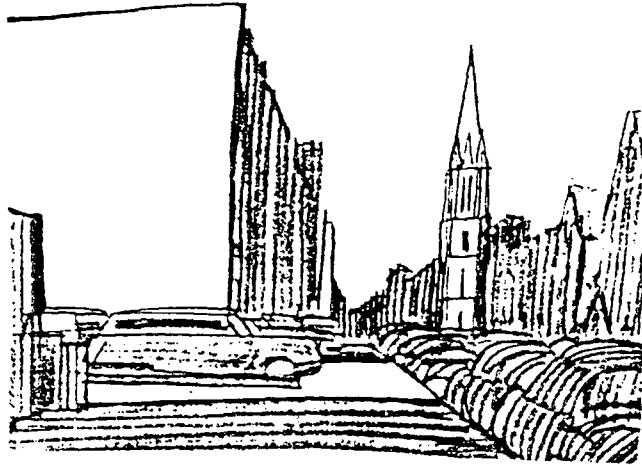
Sokaklar, genel olarak bir amaca ulaşmak için başlayıp bitmezler, eğer çok özel olarak kurgulanmamışlarsa temel görevleri üzerindeki dolaşımını sağlamaktır. Özellikle bir yönlendirmede ilk kurgulanan sokaksa , bittiği ya da başladığı noktada mutlaka ya bir meydan olgusu veya kamusal , anıtsal bir yapı mevcuttur.

Sokak - cadde, sürekli, aksa dayalı ve açıktır. Yerel dokunun belirleyicisi olduğu kadar , yerelin ötesinde tüm kenti bağlayan bir düzen olmasıdır. Yollar topografik koşullarla beraber insanın çevre imajında değişen yoğunlukta bölgeler yaratırlar. (17, Syf.28)

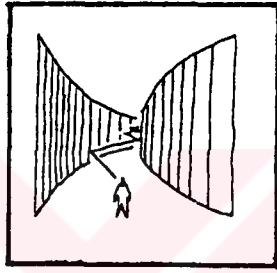
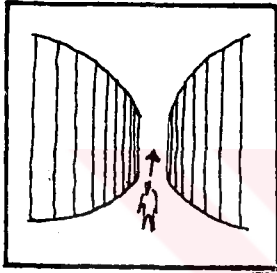
Şekil3.19 İtalya'dan sokak dokusu örnekleri (49, Syf.83)

Sokak aslında imajı kolay bir formdur. Uzunlamasına bir gelişme olmasına rağmen düzgün bir hat olmak zorunda değildir. Eski yerleşmelerde dar ve geniş açılar , eğri hatlar , sokakta kapalı perspektifler yaratarak , görünüşü daha ilgi çekici kılmışlardır. Yapıların yüzey ya da kütle etkisi yapar biçimde sokak boyunca yer alışlarının , sokağın görsel karakterine etkisi vardır. Bugün ise sokak , yapıların dağılması ve artan motorlu trafik nedeniyle mekan olarak kaybolmuş , insancıl özyapısından uzaklaşmıştır.(30 Syf.62) Bununla birlikte günümüzde bir de kaybolan insan ölçeğinden söz etmek gerekir. Geçmişte sokaklar çocuklar için oyun alanı ve iletişim alanı olarak kullanılırdı. Artan araç trafiği , iş yaşamı yoğunluğu , yaya yoğunlaşması sonucu eski kimliğini geride bırakmış ve sadece ulaşım alanına dönüştürmüşlerdir.

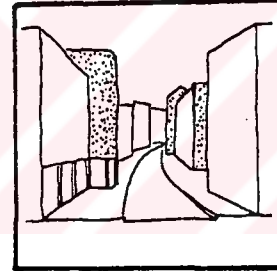
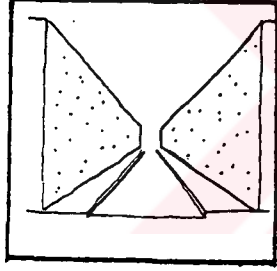

Şekil 3.20. Londra ,Newbury Caddesi. (46, Syf.203)

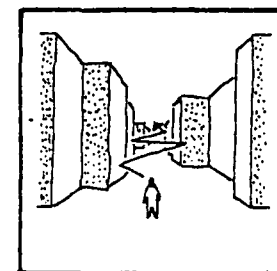
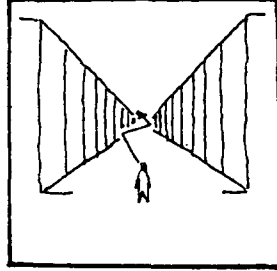
Bütün bunlarla birlikte, her bir yol, kendi içinde mimari obje kabul edilmesi gereken bütünlerdir. Louis Kahn'a göre " Bir sokak mekanı , bir yapı olmak isteyen bir mekandır." Sokak sürekli hareket eden , sürekli içinde taşıdığı aktivitelere bağlı olarak farklı kimlikler üstlenen bir öğedir. Cadde veya sokağı çevreleyen yapıların karakteri bu mekanın belli bir nitelik kazanmasına sebep olur. Eğer mekanı sınırlayan eleman form olarak dış bükey ise sınırsızlık etkisi yaratır. Yine sınırlayan binalar çok kapalı (sağır) ise sokakta enine bir daralma hissi yaratarak sıkıntı verir. Cephedeki düşey yada yatay hareket hakimiyeti , mekanın durağanlığı yada derinliğinde rol oynar. Sokak yapılanması , sokak kesiti ,hareketi , yapılanma biçimi , cephe genişliği , binaların çatı biçimi mekan sınırlarından oluşan bir bütündür.

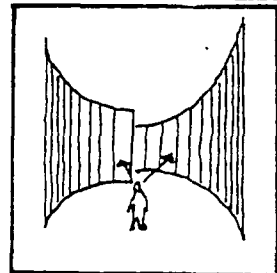
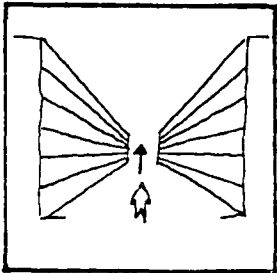
Sokak mekânında iç bükey oluşumlar açılma duygusu, dışbükey oluşumlar ise kapanma duygusu vermektedir

Düz cephe tekdüze bir kanal etkisi, parçalı cephe düzeni ise, ilginç mekân etkisi verir

Düşey etkiler yakınlık, yatay etkiler ise uzaklık duygusu yaratırlar

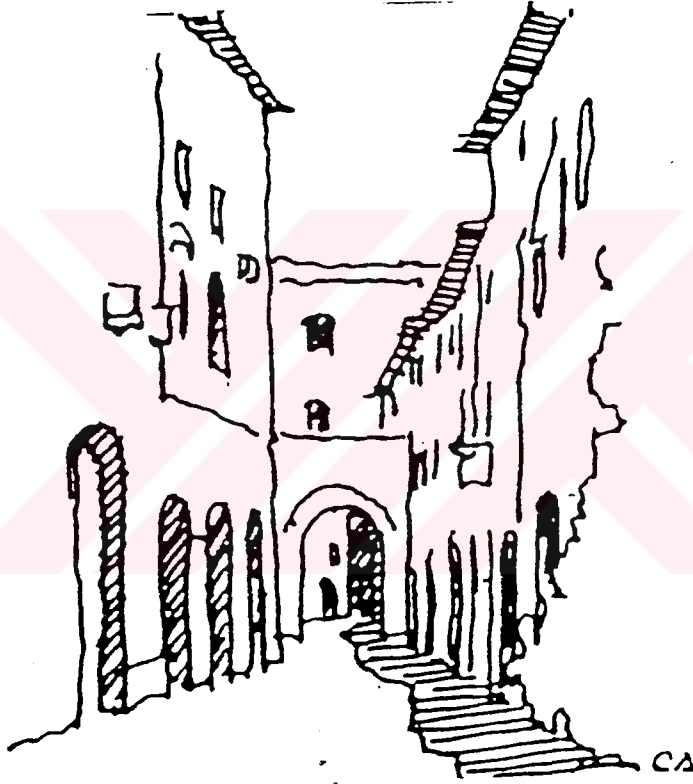

Düşey etkilerin düz bir düzlemde olması hızla sona çekiş, parçalı düzlemde olması ise dağınık etkiler yaratır

Şekil 3.21 Mekanı sınırlayan ve sokak karakterlerini etkileyen bazı cephe özellikleri
(49 , Syf.60)

Bu lineer yapı çok fazla devam etmesi halinde monotonluğa dönüşebilir. Monotonlaşmayı kesmek için lineer devam eden bir sokakta yer yer yön değiştirmeler , binalarda kaydırma yapmak veya cephede farklı hareketlere müracaat etmekte faydalı olmaktadır.

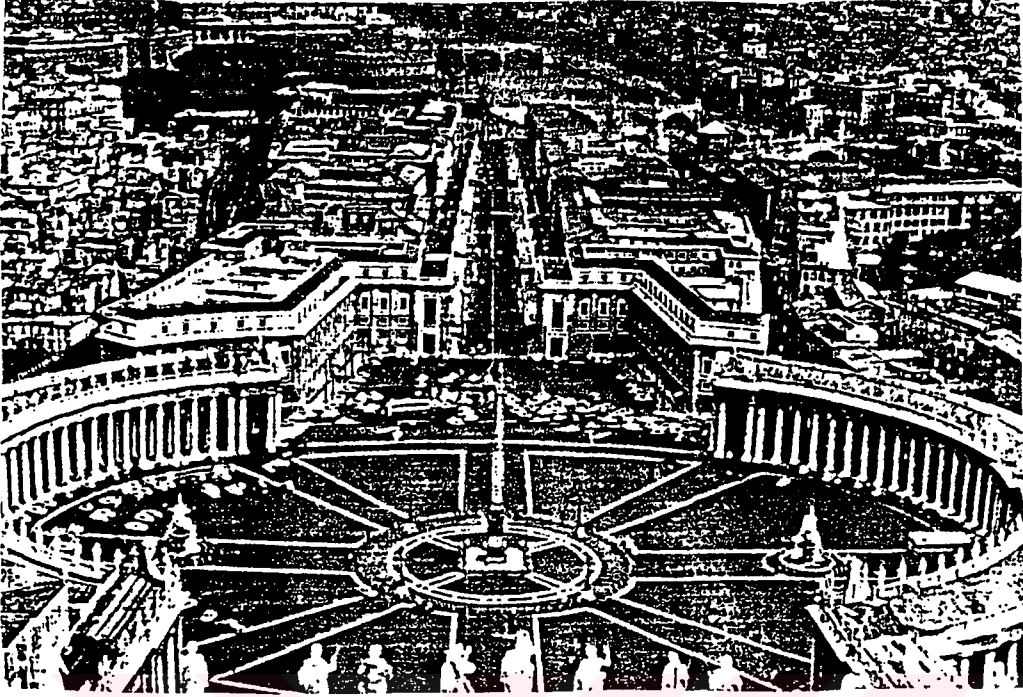
Geçmişte , temel olarak iletişim konusunda , önemli yeri olduğunu söylediğimiz yollara günümüzde , yoğun yaya trafiği ile kaybettiği bu özelliğini tekrar kazandırabilmek için yolun tasarlanması sürecinde bazı çözümler bularak , geçmişte ki bu homojen ve zengin yapıyı kazandırmak için çaba sarf edilebilir.

Şekil 3.22. St. Gimignano , Venedik. (49 ,Syf. 100)

3.3.2 MEYDANLAR :

Statik mekanlara örnek düşündüğümüzde , kentin en belirgin en tanımlı elemanı olan meydanları gösterebiliriz. Mimari mekandaki odanın karşılığı meydanlardır. İnsanın ilgisini içeri doğru çeken bir tarzı vardır. Durağan yapıları ile kullanıcıya durma , dinlenme hissi verirler. Sınırlı olması itibariyle daha az rüzgar , daha ılık hava gibi iklimsel konforlar sağlarlar.

Şekil 3.23. ST. Peter Meydanı ,Roma

Meydanlar , hiç şüphesiz kentsel kullanımda insanlar tarafından ilk keşfedilen mekanlardır. Açık bir alan etrafında bina gruplarının toplanmasıyla oluşmuşlardır. Bu düzenleniş , iç mekanın üst düzeyde kontrolünü olanaklı kılar ki , dıştan gelecek etkilere de , hazır savunma için dış yüzey alanlarının en aza indirgenmesi sağlanmıştır. Böylesi alanlar genelde sembolik değer taşıyan mekanlar haline gelmiştir.(31 , Syf.214) Rob Krier'e göre , bireylere , istemli ve istemsiz geliş güzel hareketlilik sağlayan , içinde sürekli ve yönlendirilmiş bir hareket düzeninden çok , durma isteği veren ve hareketliliği zorlamayan mekanlardır.

Meydanlar yerleşme strüktürünün en seçkin elemanlarıdır ve sınırları açıkça belirlenmiş bir yer olarak imajları kolaydır. Pek çok eski yerleşmede , sokaklar doğal bir şekilde bu odak noktasına yöneliktir. Meydan da sokağı belirleyen biçimsel faktörlerle belirlenir. , ancak yapılar mekanın çevresinde bir süreklilik sağlarlar. Meydan farklı "zone" ların kompozisyonu olabilir. Bu sayede aynı anda farklı aktiviteler yer alabilir.(30 , Syf.62)

Meydanlarda amaç; öncelikle insanların buluşması , iletişimin sağlanmasıdır. Ayrıca sergi , konferans , konser gibi görsel aktivitelerin sergilendiği alanlardır. Meydanlar ; onu sınırlayan , çevreleyen binaların doluluk – boşluklarına cephe oranlarına , boya , renk , malzeme , modül farklılıklarına göre kimliklenirler , bunlardan etkilenirler.

Temel olarak bir meydanın bünyesinde barındırması gereken özellikler şöyledir;

- Mimari elemanlarla sınırları belirlemiş ,(özellikle binalar)
- Belli toplumsal işlevi olan (toplama , aktivite)
- Belli şehir dokusuna entegre olmuş kent parçasıdır.(32 , Syf.21)

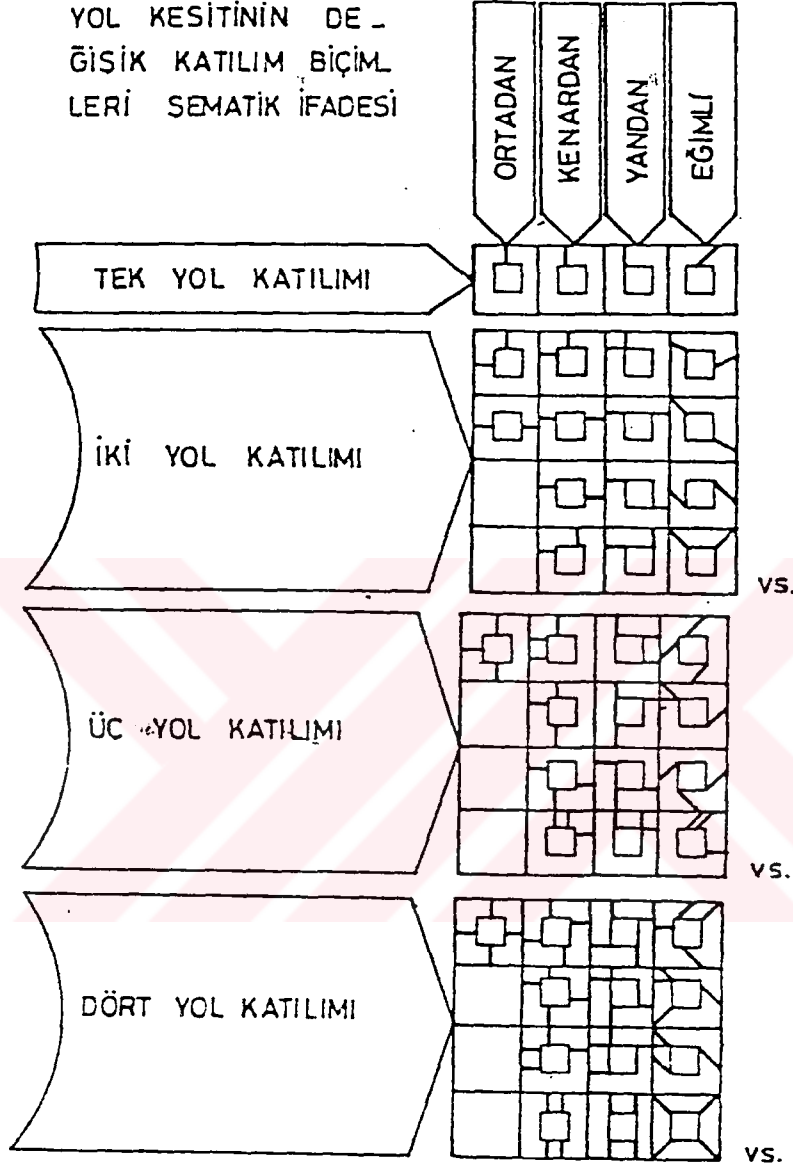
Şehirsiz yapının gelişiyor ,işlevsel kurgunun her geçen gün biraz daha genişliyor olması nedeni ile meydanlar değişik işlevlere göre farklı kimlikler üstlenir olmuştur. Örneğin ;sadece yayalara ait bir meydan toplantı meydanı ; ayrı bir tür pazar meydanı ya da oyun meydanı gibi farklı fonksiyonlardan oluşmaktadır. Bu kurgu ve düzenlemede bir meydan da birden fazla işlev yüklenirse bu kargaşaya yol açacaktır ; böyle bir çalışma da amaçların çakışmamasına dikkat edilmelidir.

Meydanlar caddenin tam aksi bir özelliğe sahiptirler. Onlara oranla kapalı ve merkezidirler. Caddenin dağılımının başladığı veya uçların toplandığı merkezdir. Kendince belirli bir niteliğe sahip olan yolların ; kent içinde etkin şekilde yer alması da en yardımcı kent elemanı ; meydanlardır. Rob Krier biçimlerine göre meydanları ve ona katılan yol sayılarına göre kesişimlerini Şekil 3.24.'deki gibi ifade etmektedir.

Meydanı çevreleyen dokunun uygulanış biçimi , sıklığı , seyrekliği ,bitişik , ayrık nizam olması yapı adalarının büyüklüğü meydanın niteliğini , kimliğini etkiler. Bunlardan başka , insan ve bina boyutları arasındaki oranlar meydan düzenlemelerinde çok önemlidir. Bina boyutu insan ölçeğine yaklaştığı ölçüde meydanın algısı kolaylaşır. Meydanlar kentin bir anlamda kalbi niteliği taşıdığı için, gündüz ve doğal ışık kadar , gece yapay aydınlatma ile aydınlatılması da önem taşımaktadır. Yirmi dört saat yaşanabilen bir mekan daha aktif ve uzun ömürlüdür. Bütün bunlarla birlikte cephe renkleri , malzeme ve detay işçiliğinin kalitesi de meydan uygulama esnasında niteliğini etkileyen faktörlerdir.

MEYDAN MEKANI • YOL İLİSKİLERİ

TEK , ÇİFT , ÜÇ , DÖRT
YOL KESİTİNİN DE-
ĞİŞİK KATILIM BİÇİMLERİ SEMATİK İFADESİ

Şekil 3.24. Krier'in meydan / sokak kesişim çizelgeleri (23, Syf.113)

İyi tasarlanmış ve kurgulanmış bir meydan , toplumun kimliğinin ve kültürünün şekillenmesine daha fazla katkısı olan bir kent yapısının oluşumuna doğru atılmış bilinçli bir adım demektir. Meydanlar, toplumun birbiriyle kaynaştığı , insanların en yoğun olarak buluştuğu birincil alanlardır .

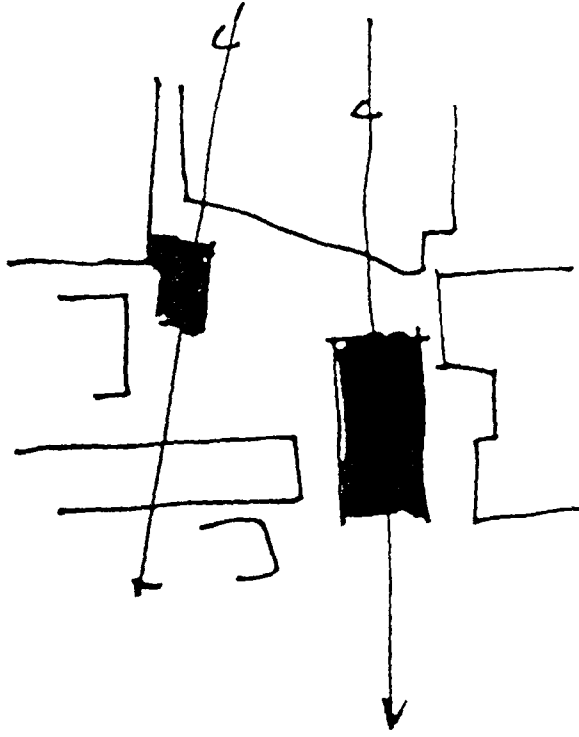

Şekil 3.25. Il Compo Meydanı /Siena örneği.

3.3.3 BİNALAR (KENTSEL DOLULUKLAR)

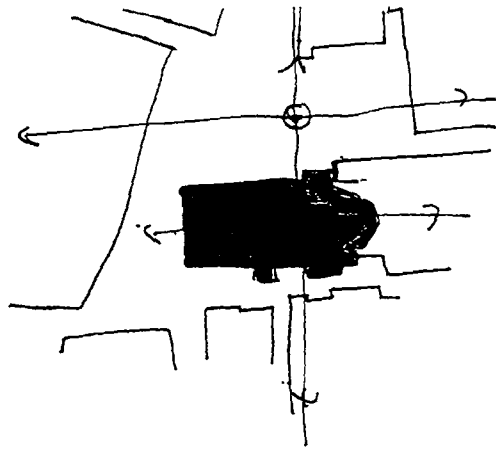
Binalar, temel olarak barınma ihtiyacı ile oluşmaya başlamış , halen kapalı her fonksiyonu bünyesinde barındıran kentsel bloklardır. Binalar yolların , cadde ve meydanların oluşumuna , kentsel kurgunun ortaya çıkmasına sebep kütlelerdir. Farklı oran ve ölçeklerdedir. Sınır olarak çevresinde yer aldıkları kent elemanının , karakterleri itibariyle , kimliğine birinci derecede katkı sunarlar.

Planlamada, kentsel blokların kütlelerinin etkisi belirleyicidir. Eğer bloklar, örneğin; bir meydanı çevreliyorlarsa o meydanın aynı zamanda 3. boyutunu oluşturuyorlar demektir. Kentsel bloklar, cepheleriyle boşluğu sınırlarken ,ölçü , oran, renk , malzeme ve motif farklılıklarıyla da kimliği şekillendirmektedirler. Örneğin ; St. Gimignano meydanı biri büyük , diğeri küçük iki adet kilisenin kütlelerinden meydana gelmektedir. Kiliseler , birbirlerine paralel olarak yer alırlarken bir taraftan da yan cepheleriyle boşluğun sınırlarını çizmektedirler.

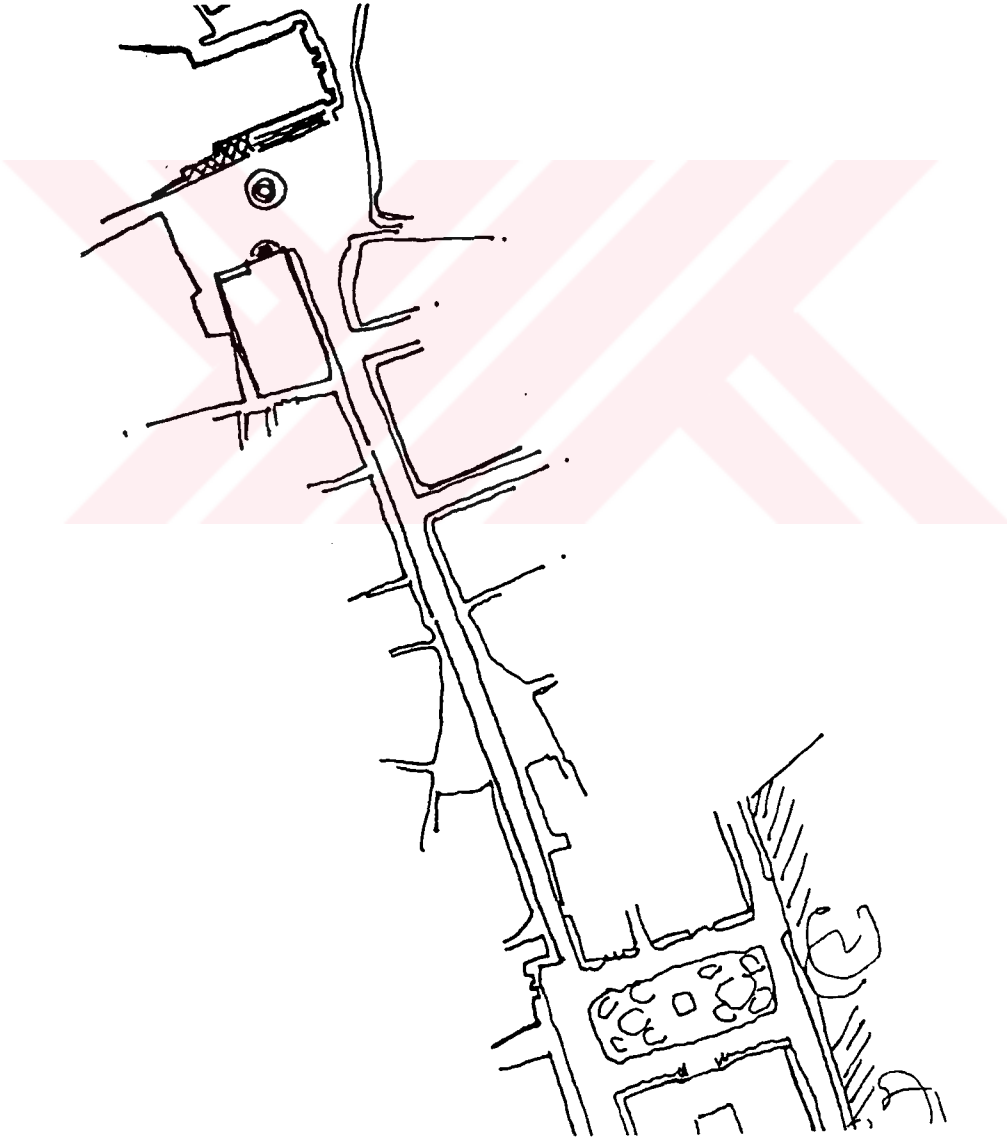
Şekil 3.26. St. Gimignano Meydanı

Buna benzer bir başka örnek ise Perugia meydanında yer almakta olan kilisedir. Kilise meydanın kenarına çekilmiştir. Böylece kilisenin uzun cephesi , kiliseye dik olarak gelmekte olan sokağın bitişi oluşturmaktadır. Bu şekilde kilisenin uzun cepheleri yolun sonundaki boşluğu biçimlendirmiştir. Şekil 3.27.'de kilisenin meyden içindeki biçimlenişi , Şekil 3.28.'de meydanın kent içindeki biçimlenişi görülmektedir.

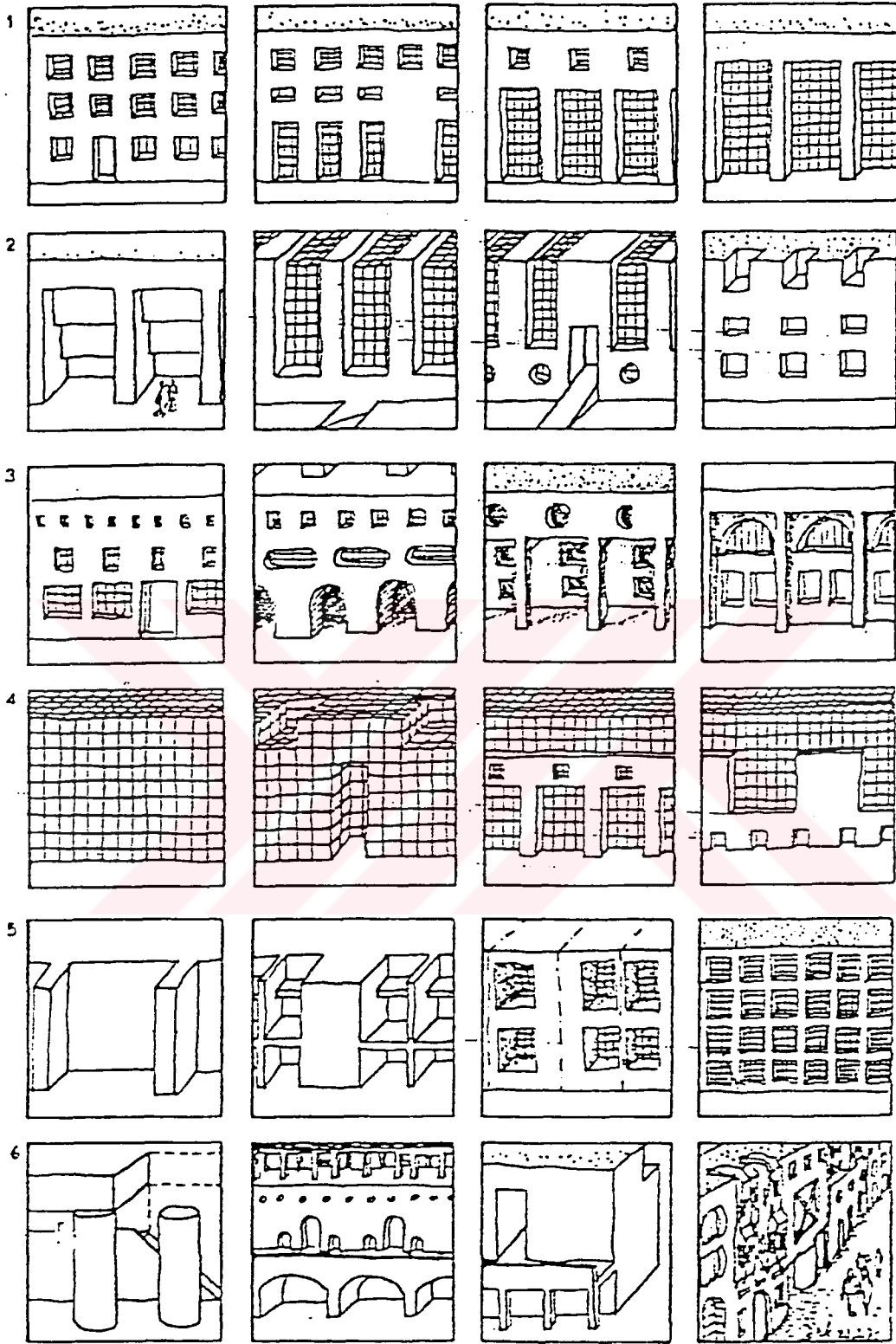

Şekil 3.27. Perugia Meydanı

Geçmişte planlanmış kent yapısına baktığımızda, toplanma alanlarının , meydanların önemli olduğunu ve temel olarak bu noktalardan başlayıp şehrin tasarlandığını görüyoruz. Kentsel blok , sokak ve meydan kavramlarının birbirleriyle ilişkisinin özenli ve işler bir biçimde oluşturulmaya çalışıldığını görüyoruz. Günümüzde ise, öncelikle ticari kaygılarla yüksek yapılaşma ve kentsel blokların yerinin bireysel olarak tasarlandığını , çevre ile ilişkisinin ise önemsemeksizin ortaya çıkan kamu ağlarını kullanmak şeklinde olduğunu görüyoruz. Yapı yüksekliklerinde düzenli bir sürekliliğin olmaması , caddenin darlığı veya genişliğinin hesaba katılmadan yüksekliklerinin ayarlanması her geçen gün kentlerin biraz daha karmaşık ve kimliksiz hale dönüşmesine sebep olmaktadır.

Şekil 3.28. Perugia Kenti Ana Kurgusu.(51 , Syf.34)

Şekil 3.29 L.Krier'e ait , özel ile kamusal mekan arasındaki geçiş bölgesinin ifadesi olarak kentsel duvar. (23,Syf.103)

Binada ortak yaşama mekanları , meydanların oluşturulmasında ve insanlar arasında iletişimin oluşturulmasında araçlardır. Bina veya bina grupları ; çevre içerisinde bu ilişkileri oluşturacak ve katkıda bulunacak bir kurgu ile tasarlanmalıdır. Özellikle de kent ve sınırladığı cadde üzerinde , onun kullanıcısı üzerindeki etkisi tartışmasız olan cephelerin ; rengi , dokusu , doluluk - boşluk oranları üzerinde hassasiyetle durulmalıdır. İnsan ölçeğine yakınlık ön planda tutulmalıdır. İkinci önemli bir unsur olarak da; kentsel doluluklar , kentsel boşlukları kendi aralarında ilişkilendirmelidir.

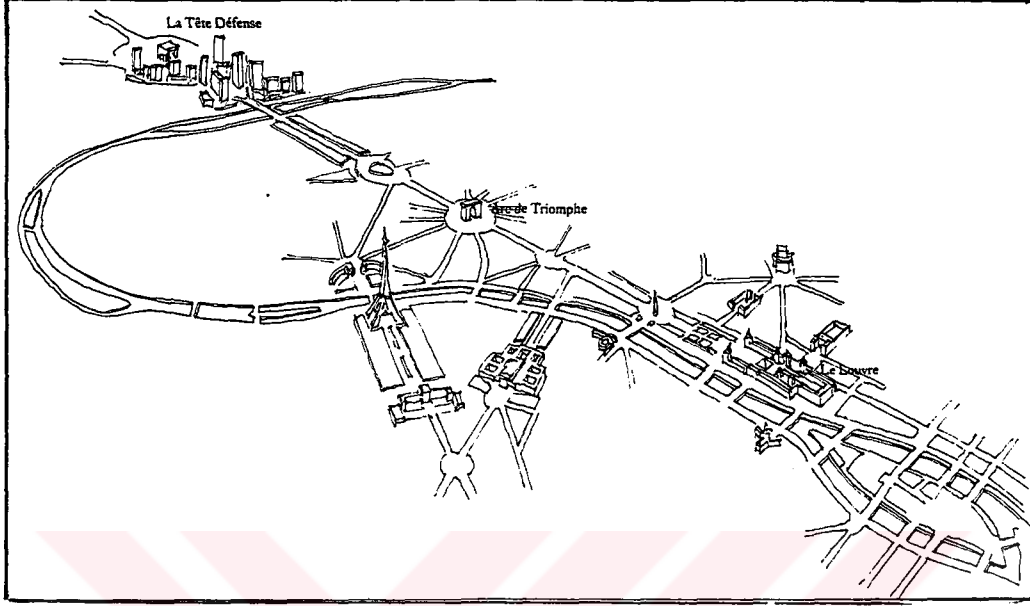
3.4. SÜREKLİLİK KAVRAMI

Mimarlık tarihine baktığımızda , mimarlık tarihi boyunca , kimliğini korumuş ya da bir kimliği olduğunu iddia ettiğimiz şehirler, sürekliliği ve sınırları iyi tanımlanmış kentlerdir. Kentin dokusunun sürekliliğinin sağlanması, kentsel tasarım kavramının ve kent kimliğinin vazgeçilmez şartıdır.

Kentsel doku , kentin yapılar (doluluklar) ve yapıların sınırlandığı dış mekanlar (boşluklar)'dan oluşan örüntüsünü , kentsel mekanların yapısını ortaya koyan özelliğiyle, kentin biçimsel özelliklerinin anlaşılması sağlamaktadır. Bu nedenle , kentsel dokunun sürekliliğinin sağlanması , yalnızca kentsel tasarımlarda değil , daha küçük ölçekteki mimari tasarımlarda da önem kazanmaktadır. Nitekim 1980'lerden itibaren kentsel ölçekteki öğelere ve kurallara referansla yapılabilecek mimari tasarımın kent ölçeğinde bir mesajı olabileceği , dönüşümler yaratabileceği düşüncesiyle varolan kentin dokusuna girilmesi , mimari tasarımlarda izlenen bir yaklaşım olarak görülmektedir. (33 , Syf.478)

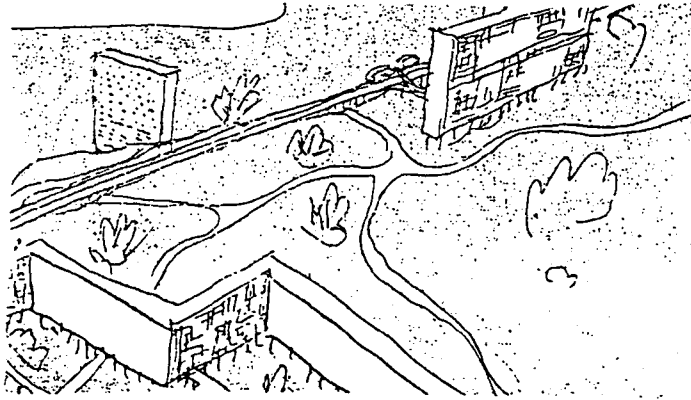
Kentsel mekandaki yoğunluk, tek tek elemanların , yapıların birbiri içinde erimesini , özerkliklerini kaybederek görsel açıdan bir sürekliliğin sağlanmasını içermektedir. Kent mekanını oluşturan elemanlar bu süreklilik içerisinde sanki, büyük bir bütünün parçalarıymışçasına algılanır. Süreklilik kavramı, elemanların kişiye göre değişen bağımsızlıkları , biçimlerin farklılığıyla yer değiştirir. Ortaya çıkarılan bu dokunun sürekli devam eden çizgisinin değişkenliği bir sonraki aşamada neyin geleceğini saklamaktadır. Kentsel mekan içinde oluşturulan bu yoğunluğu , dizi yapılarla

örnekleyecek olursak ; çatı bitişleriyle sürekli bir çizgi elde etmek olanaklıdır. Bu yapıların birleşimleri göz ardı edildiğinde , hacimler , konturlar ve yüzeyler arası süreklilik sağlanabilir.(10 , Syf.80)

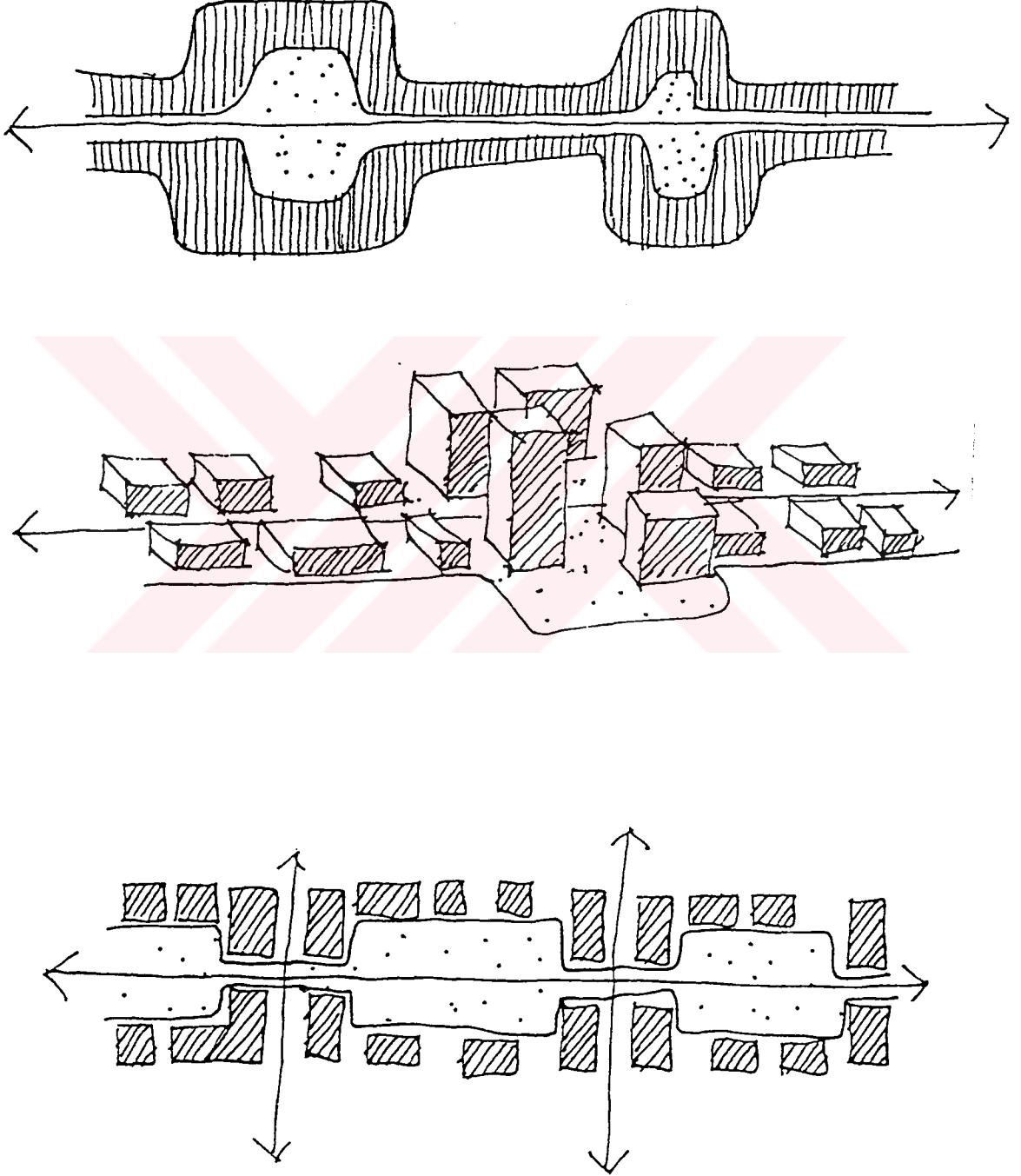
Şekil 3.30 Paris'in Kraliyet yolundaki sürekliliği

Mekanın kapalılığı ve sınırların sürekliliği ilkesi , bağlantı teorisinden gelen sirkülasyon sürekliliğinin sağlanması ilkesiyle, yer yer birbirleri tarafından engellenerek kesilecektir. Bu durumda ; hem yaya – taşıt sirkülasyonunu devam ettirmek , hem de sınırların sürekliliğini sağlamak için yer yer kesilmeler , bölünmeler veya arkamlar üzerinde taşınan binalar ortaya çıkacaktır. Bunların da dışında, hem bölücü hem de bütünleyici fonksiyonu olan ağaç ve yeşilden istifade etmek mümkün olacaktır.

Şekil 3.31 Le Corbisiuer'in pasajlar ve yaya yolları arasında sürekliliği sağlayan çizimleri.

Sürekliliğin oluşmasında ve tanımlanmasında yardımcı elemanlar olan , yatay bantlar , kornişler , saçak silmeleri , doluluk-boşluk oranlarının da önemini vurgulamak gerekir. Uyum , uyumsuzluk , ritim , oran , ahenk , biçim , binaların bütünlüğünün ve kentsel sürekliliğinin sağlanmasındaki önemli kavramlardır. Malzeme seçimleri , doluluk-boşluk oranlarının dağılımı , ritmin bina yüzeyinde yer alışı kent sürekliliğini destekler.

Şekil 3.32. Lynch'in çizimiyle benzer bir süreklilik anlayışı içinde, simetrik, iki boyutlu ve üç boyutlu ifadeler .(46 , Syf.613)

Kentsel doku ve sistemleri tanımlamada en etkili yöntem tartışmasız “şekil-zemin analizi ” yöntemidir. Bu yöntem, temel prensibinde kente ait üç önemli konuyu analiz ederek, kentsel kimlikteki, kentsel dokudaki sürekliliği etkilemeyi içermektedir. Bu üç temel unsur ;

-Kentsel dokuyu oluşturan birimlerin biçimsel özellikleri; binaların biçimleri, profilleri, kütle etkileri, parsel büyüklükleri, yapı adası biçimlenişi, kentsel kamu mekanlarının biçimi, karakteri vb.

-Kentsel dokuyu oluşturan birimlerin yoğunluk dereceleri ; doluluk – boşluk oranlarının dengesi.

-Kentsel dokuyu oluşturan birimlerin dokuya genel etkisi; kütlelerin , dolulukların ve kentsel mekanların, boşlukların bir araya gelişi ile bu elemanların arasındaki organizasyon düzeni olarak bahsedilebilir. (34, Sfy.133)

Şekil 3.33. Geride bırakılan bina kütleleri ile öne çıkan cumbalar ayrı ayrı süreklilik öğeleridir.(31 , Syf.122)

Şekil 3.34. Mekansal sürekliliği sağlayan bir başka geçiş elemanı dizisi , benzer boyutlu nesnelerin aynı tarzda binalardan ayrılması.(31,Syf.122)

Şekil 3.35. Birbirlerine benzer karakterleri ifade eden girişler, çok şematik bir sürekliliğin ifadesidir.(31,Syf.123)

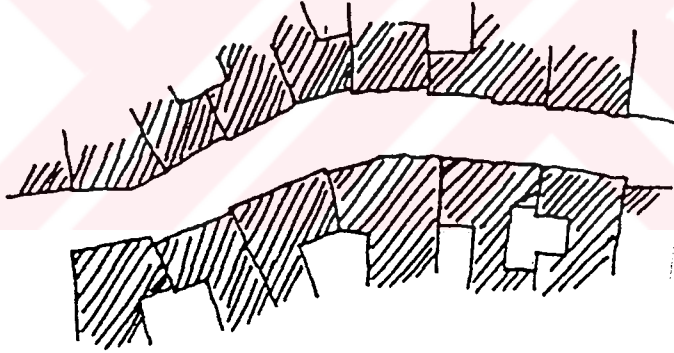
Bunların yanı sıra varolan çevreye uyum ve görsel açıdan varolan çevreyle bütünlüğün sağlanması da önemlidir. Oluşmuş bir çevredeki süreklilik izleri, burada yapılacak yeni tasarımlara ilişkin önemli veriler taşımaktadır. Süreklilik tamamen sınırlı bir durum olmayıp , bütünlük kavramını da içermektedir. Kentsel mekanın tasarım amaçlarından birisi olan, düzen ve birlik – bütünlük yaratmak, oransal ilişkiler, görsel denge, ritim ve tekrar gibi ilkelerle gerçekleşir. Birlikte olma duygusunu güçlendiren uygunluk, farklı hareketlerde çizgi, biçim, renk, doku ve açıklık-koyuluk etkisi veren öğelerin bu ilkeler doğrultusunda düzenlenmesi sonucu yaratılır. Birbirinin benzeri olmayan öğelerin bu ilkeler doğrultusunda düzenlenmesi sonucu, birlik içinde çeşitlilik duygusu ortaya çıkar; dikkat çekici dominant etkisi ile ilgi topladığı ve canlılık yarattığı için de son derece önemlidir. Alan kuvvetleri / tüm bileşenler arasında dinamik bir bağ, benzerlik, yakınlık, simetri, süreklilik ve iyi bilinen form özellikleri gibi Gestalt ilkeleri ile güçlendirilir. (3, Sfy.50)

Bir mekanın ortaya çıkmasında sınırların ve binaların kimliğinde, kentsel blokta doluluk-boşluk kavramının önemi büyüktür. Doluluk-boşluk oranları ve varlığı-yokluğu bir tarafta da sürekliliği tasvir etmektedir. Bu sebeple kentsel tasarımda sürekliliğin sağlanabilmesi için, belli bir boşluk-doluluk oranının belirlenmesi veya geçmişten gelen doluluk-boşluk oranının devam ettirilmesinde fayda vardır.

Yeterince tanımlanmış kapalılık etkisi veren kentsel mekanlar oluşturmak için, binaların kütle sınırlarını oluşturan, cephe çizgilerinin birbirleri takip ederek süreklilik içinde aynı çizgiyi yakalaması yada aynı hizayı tutmasına “hizalama”

denir. Kentsel mekanı sınırlayan binaların referans çizgilerini gözeterek birbirlerini hizalaması, mekanın tanımlanması açısından kritik boşlukların oluşmasını önlemektedir, ve böylelikle kentin sürekliliğine yoğun şekilde katkıda bulunmaktadır. Kent kimliğinde ve kentin süreklilik içeren bir doku sahibi olmasında, hizalama şöyle si katkılar sunmaktadır;

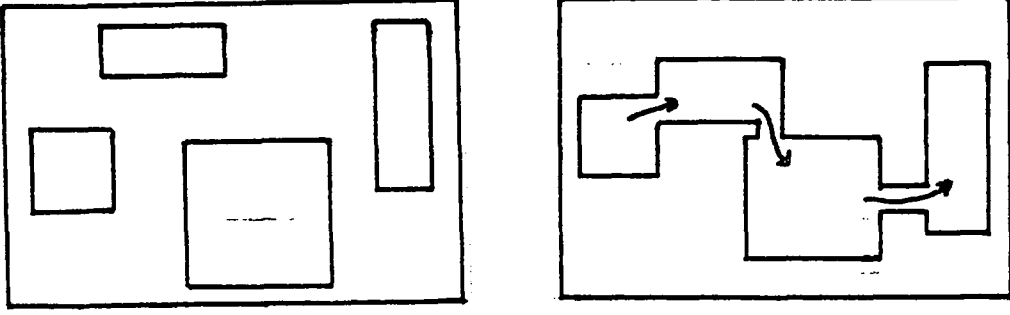
- Kentsel mekanın düzgün geometrik bir biçim almasını sağlar,
- Bina cephelerinin düzeni sayesinde sürekli bir kent duvarı oluşturur,
- Kentsel mekanı hareket ve akışkanlığı önleyen girinti ve çıkıntılardan kurtarır,
- Bina cephelerinin birbirini tutması sayesinde oluşan akışkanlıkla istenen noktaya yönlendirme yapılabilir,
- Kentsel mekanda aks oluşumuna ve mevcut aksların güçlenmesine yardımcı olur,
- Kentsel mekana okunaklılık getirir,
- Şekil ile zemin arasındaki farklılığın vurgulanmasını sağlar,
- Kentsel mekanda birleştirmeler yaparak ,görsel bir bütünlük oluşturur.

Şekil 3.36 Birbirlerini hizalayarak sürekliliği sağlayan bir bina dizisi.

Dış mekanlarda görünümde sürekliliğin sağlanması için, öncelikle mekanlar ve izler arasında süreklilik sağlanmalıdır. Sonrasında da; süreklilik sağlamak için bu mekanlarda, mekanı yaşayan kişinin ilgisini bu yönlere çekmek için açı değişiklikleri ,değişik görünümüler için farklı açılar oluşturulmalıdır. Birbirleriyle ilişkili mekanlar bir süreklilik içinde tasarlanmalıdır. Mekanlar arasındaki süreklilik , oyun alanları, araç parkları ile kesilmemelidir. Kentsel sürekliliğin oluşması için yaratılmış bir mekan bir sonrakine önderlik etmelidir. Mekanlar birbirlerinden izole edilmiş olmamalıdır. Mekanların sürekliliğini sağlamak amacı ile birbirlerine

bağlamak konusunda iki temel kavramdan söz edebiliriz. Bunlardan ilki; lineer mekanlar yaratmaktır. Lineer mekanlar yaratılarak, mekanlar birbirlerine dar geçişlerle,kolayca akarak bağlanabilir. Böylece süreklilikte hiçbir kesintiye uğramamış olur. Bir diğer yol; ise mekanlar arasında duvarlar oluşturan dar geçitlerdir. Dar bir geçit veya dar bir kapının görebileceği gibi bir görevdir bu. Küçük bir kot farkı ,bir-iki basamak aradaki geçişi sağlar ve kişiyi sürekliliği kaybetmeksizin bir mekandan öbürüne iletir.

Şekil 3.37 Lineer mekanların birbirleriyle süreksizlik ve süreklilik içeren uygulama örnekleri.

Kentsel bir blok dizisinde ,görünümde sürekliliği sağlamanın bir başka şartı ise; sürekli farklılaşan açılarla ilgiyi canlı tutup , merak uyandırmaktır. Bu şekilde mekanlar arasında hareketlilik sağlanmış olur. Sürekli değişen, ama birbirinin ardışığı olan (monotonlaşmaksızın) görüntüler tarafından çekilen insan , belli bir amaca doğru yönlendiğini hisseder. Kentsel doluluk ve boşluklarda, yani binalar,caddeler/sokaklar ve meydanlarda, yapılacak değişiklikler mekanlarda farklılaşmaya olanak sağlarlar.

Kentsel sürekliliğin sağlanmasına ilişkin, yukarıdakilere ek olarak, kent içinde dolaşım ağı sürekliliğinden bahsedebiliriz. Özellikle ortaçağ şehirlerinde ,bağlantı kuramının savunduğu, dolaşım ağı yaratılması yolu ile tasarıma gitme, fikrinden yola çıkarak yaya ve taşıt yollarının ,ayrı ayrı sürekliliğinin sağlanmış olması ile de kentsel kimlikte sürekliliğin ön plana çıktığını görebiliriz. Şehir kurgusunun iyi bir şekilde oluşturulduğu , günümüzdeki şehirlere bile örnek teşkil eden, ortaçağ kenti planlarına baktığımızda, mutlaka yolların bir dolaşım sürekliliği olduğunu ve hepsinin başıyla ya da sonuyla bir meydana açıldığını görüyoruz. Şehrin kalbi gibi

görünen bu meydanlardan her yöne bağlantı vardır. Kademeli bir şekilde meydana ulaşıldığı için, kentsel boşluklardaki yönlendirmede direkt olarak gerçekleşmektedir. İyi tasarlanmış bir kent kurgusuna sahip Avrupa kent meydanında, iki temel tasarım ögesi vardır ; birincisi , meydan kendi içinde kısmen kapalı tasarlanmalıdır ,diğeri ise , bir meydan oran ve ölçek açısından hiyerarşik olarak bir başka meydana açılmalı veya bağlanmalıdır. Böylece hem kentsel mekanın tasarımıyla oluşan bir kentsel kimlik, hem de kentsel boşluklarda bir dolaşım sürekliliği sağlanmış olmaktadır.(23,Syf.87)

3.5 İSTANBUL'UN KENT KİMLİĞİNİN GELİŞİMİ VE DEĞİŞİMİ (Kentsel kimlikte süreklilik izleri) :

“ İstanbul'un 1960'lar öncesi günleri üzerine yoğunlaşan muhabbetler hemen hep aynı konular üzerine kurgulanır: Boğaz'da rakı ve balığın tadı kalmamış , uskumrunun nesli tükenmiş , dolayısıyla hakiki çiroz da tarih sayfalarında yerini almıştır. Şirket-i Hayriye vapurları Boğaz'dan süzülüp Karadeniz'e doğru kaybolmuş , efsane kaptanlar sisler ardında kalmış , 'Rica ederim efendim , önce siz buyrun' diyerek vapurun gecikmesine neden olan , sırf Beyoğlu'na çıkıyoruz diye ihtimamla giyinen 'gerçek' İstanbul bey ve hanımefendileri soluk film karelerinde donmuş , Adalar'da Modalar'da yaşanan kalp gümbürtülerinden ibaret yaz aşkları sonsuza dek tatile çıkmıştır'' neredede efem o günler. Şimdiki gençlerde saygı denilen şeyin nesnesi kalmadı'' ara nameleriyle süre giden İstanbul daüssılası teranesinin özellikle kültür faslı ise çok 'zengin'dir: Missouri Zırhlısı ve Medrano Sirki o dönemlerde İstanbul'a gelmiş, Zeki Müren o dönemlerde şöhret olmuş , ''Rüzgar gibi geçti'' yine o dönemlerde İstanbul'da fırtına gibi esmişti. Yaz aylarının en önemli kültürel faaliyeti çekirdekli yazlık sinemaları ve dans yarışmaları olmuş , kış geceleri ise boza koyuluğunda muhabbet , sohbetlerle geçmişti. ”

Rıfat DEDEOĞLU (35 , Syf.14)

İstanbul ,coğrafi konumu , iki bin altı yüz yıllık tarihi birikimi ,kültürel ve doğal değerleri ile dünyanın en önemli sayılı kentleri arasında yer almaktadır. Avrupa'yı Asya'ya bağlayan noktada kurulmuş olması , Karadeniz'i Akdeniz ve Marmara'ya

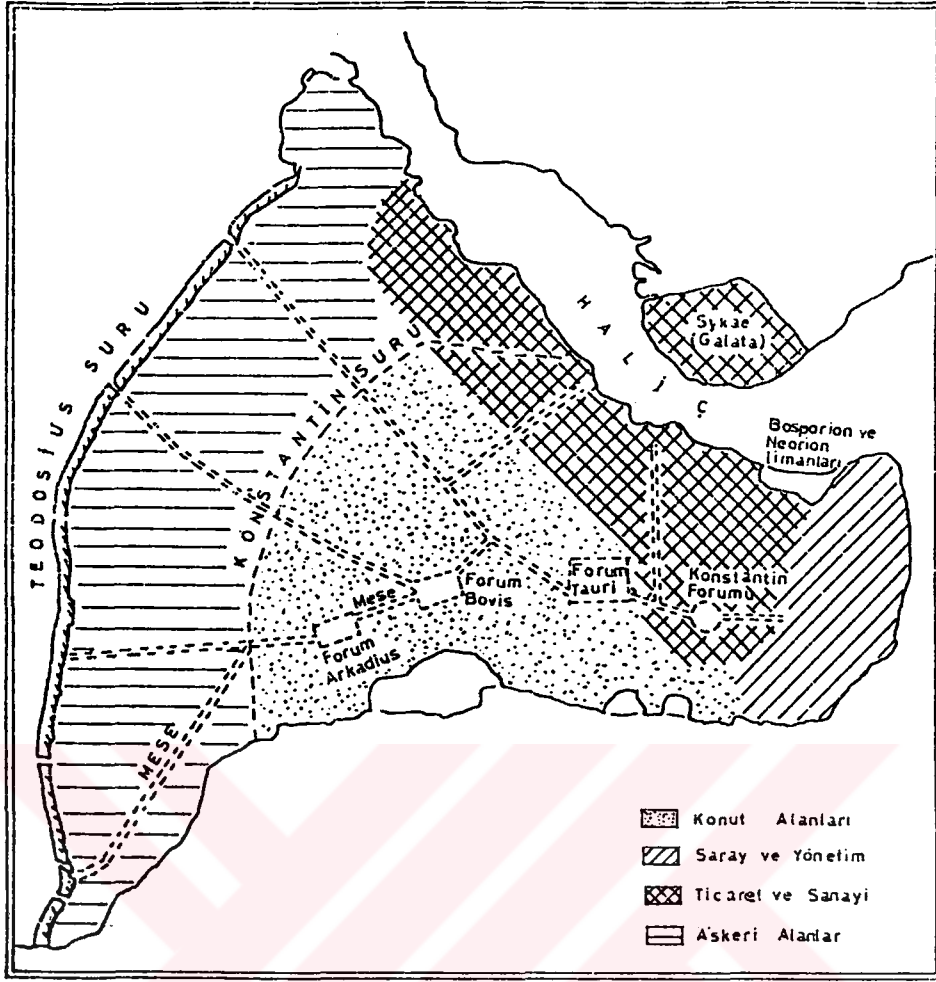
bağlayan önemli bir boğazın kent içinde yer alması, yumuşak tepelerin, vadilerin ve hareketli kıyı çizgisinin oluşturduğu topografyanın,kent silueti ile uyumluluğu, karakteristik kentsel kimliğini belirleyen temel özelliklerdir. Tarihsel süreçte üç büyük imparatorluğun başkentlik işlevini üstlenmesi ,pek çok tarihi olaylara tanık olması, kurulduğundan bu yana bir uluslararası ticaret merkezi konumunu sürdürmesi ,üç farklı inancın temsil edildiği dini merkez olması ,eğitim,kültür,sanat,hizmet ile canlılığını koruması ,gibi özellikler kentsel mekan niteliklerini ve kültürel zenginliklerini oluşturmaktadır. Ayrıca çeşitli etnik unsurların farklı sosyal,kültürel ve dini toplum yapılarına rağmen, büyük bir hoşgörü ve barış içinde uyumlu kent yaşamı sürdürebilmeleri de, kentin sosyal yapısındaki zenginliği ortaya koymaktadır.

İstanbul'un ilk çekirdeği olan Byzantion kenti , M.Ö.7 yüzyılda tarihi yarımada 1. Tepe üzerinde kurulmuştur.

Grek kolonileri döneminden sonra, M.S. 2.yüzyılda Romalıların eline geçen kent, M.S.4 yüzyılda batıya doğru genişlemiş 2.Theodosius zamanında tarihi yarımada'nın yedi tepesine de oturan bir yapıya kavuşmuştur.11.yüzyılda Bizans'ın ekonomik durumunun bozulması ile gelen ticaret kolonileri (Cenevizliler vs.) Galata'da bir yerleşim bölgesi kurmuşlar ; bunu Bulgarların Haliç ; Rusların Beşiktaş'a yerleşmeleri izlemiştir.

1453'de Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u aldığı anda kent nüfusunun azalıp ,mahallelerin boşaldığı saptanmış ; Anadolu ve Avrupa'dan getirilen müslümanlar ve gayri müslimler İstanbul'a yerleştirilerek kent yeniden canlandırılmıştır. Aksaray,Laleli,Şehzadebaşı,Süleymaniye,Vefa,Zeyrek,Çarşamba,Fatih,Atikali,Dizda riye yerleşmeleri başta olmak üzere Fatih döneminde kent 13 nahiye ve 219 mahalleye sahip bir konuma gelmiştir.

16.yüzyılda mahalleler Marmara kıyılarına doğru yayılmış ,Topkapı ,Eyüp,Balat ve Üsküdar başta olmak üzere yerleşim birimleri hızla gelişmiştir. Bu yüzyılda Avrupa'dan kaçan Yahudiler Balat ve Hasköy'e sığınmışlardır.

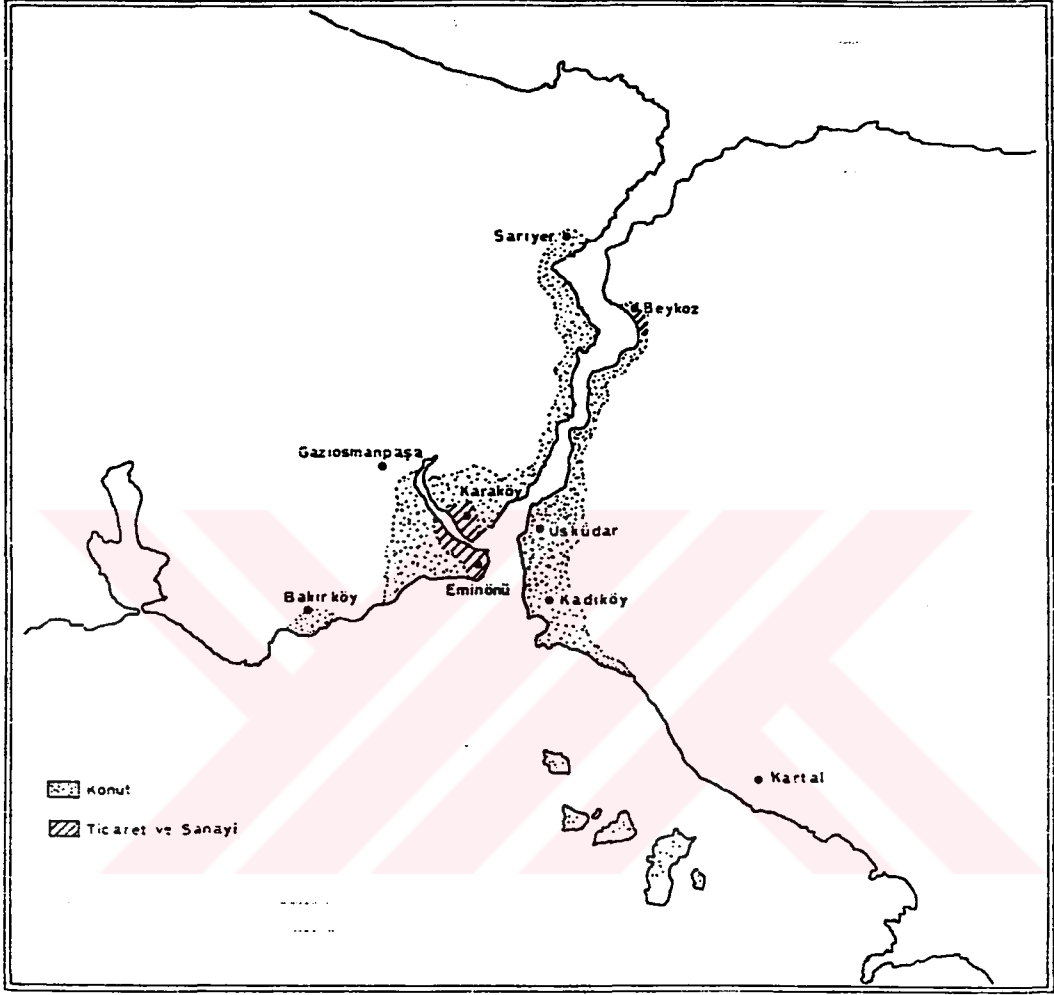
Şekil 3.38 Bizans Döneminde İstanbul'un işlevsel alanları (22, Syf.46)

17.yüzyılda Haliç'te yerleşim birimleri büyümeye başlamış ,Piripaşa,Sütlüce semtleri gelişerek birbirine yaklaşmış,Boğaziçi mahalleleri büyümüş ve birer dinlenme yeri haline gelmiştir.

18.yüzyılda sur içi yerleşmeleri fazla bir değişim göstermezken, Üsküdar ve Boğaz mahalleleri gelişmiş ;ticaret yoluyla İstanbul'a gelen kolonilerin kurduğu, Azap kapı, Cihangir, Fındıklı, Salı pazarı, Pera başlıca yerleşim bölgeleri olmuştur.

19.yüzyılda Beyoğlu hızla büyümüş ;Taksim-Galatasaray arasında çok kötü binalar yapılmaya başlanmıştır. Tarlabası ve Cihangir'de Levanten mimari örneklerinin sergilendiği bu dönemde alt gelir gruplarının mahallelerinde Slamlaşma görülmeye başlanmış ;ulaşım araçlarının gelişmesi sonucu, Kadıköy,Bakırköy,Yeşilköy gibi

banliyöler oluşmuştur.19.yy.'da başlayan apartmanlaşma tüm hızıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında, Maçka ,Teşvikiye,Nişantaşı,Şişhane,Talimhane hızlı yapısal dönüşümlere sahne olmuştur.

Şekil 3.39. İstanbul'un Osmanlı Dönemi işlevsel alanları (7,Syf.127)

19.yüzyıl başlarından 1932'lere kadar olan dönemde; Moltke tarafından çizilen bir harita ile İstanbul'un planlama tarihçesi başlamıştır. Bu harita ile yol ve sokakların genişlikleri ,çevrelerine yapılacak binaların yükseklikleri üzerine kurallar getirilmiştir. Kenti bütünü ile şekillendirmeye yönelik ilk çalışma Prost tarafından yapılmıştır.

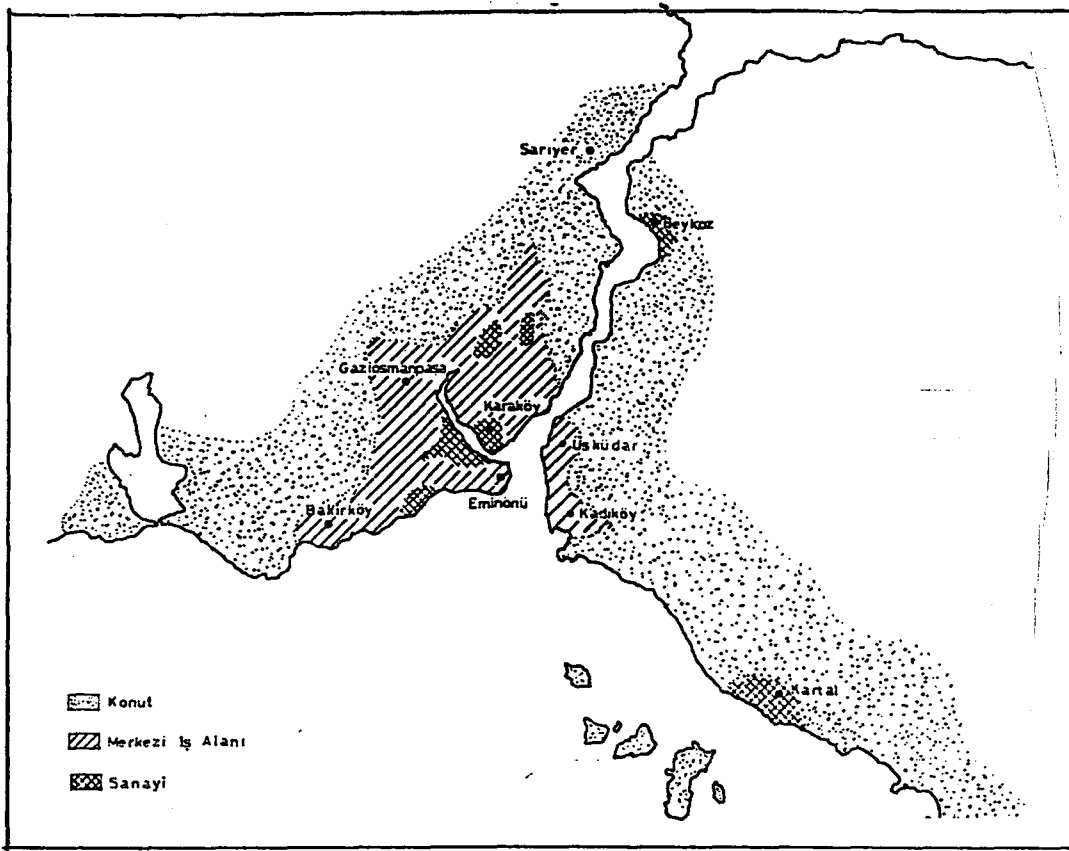
1940'lı yıllara değin apartmanlaşma devam ederken yoğun göçün başlaması ile nitelik değiştirmiş, konut sorunu ve gecekondulaşma kent yaşantısına ciddi olarak

girmeye başlamıştır. Kağıthane, Gazhane, Zeytinburnu gibi ,sanayi bölgeleri çevresinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu yıllarda açılan bir fikir yarışmasında, en başarılı seçilen Elgözt şehri, uzun vadeli bir geleceğe taşımak, şehrin biçiminin düzenlenmesinden söz etmektedir. 1/5000 ölçekli İstanbul Nazım Planı çizimini gerçekleyen Prost ise, önerilerinde ulaşımın düzenlenmesinden, park ve bahçe için özel alanlar tanzim edilmesinden, Sarayburnu ve Küçük Ayasofya arasında arkeolojik park alanı oluşturulmasından, kısaca şehrin imarının oluşmasından ve planlı gelişmelerinden ilk defa bahsedilmiştir.

1950-1960 arasındaki dönemde, üniversite ve akademinin hocalarından oluşan bir grup tarafından 1/5000 Beyoğlu Nazım Planı ve 1/1000 Sanayi planı hazırlanmış olup bu planda, şehrin kuzeye ve Boğaz'a doğru gelişmesi öngörülmüştür. Bu dönemde danışman olarak fikrine başvuran Prof. Luigi Piccinoto ise, şehir biçiminin dairesel ve tek merkezli büyümesi yerine, lineer büyümesi gerektiğini, aksi halde doğal ve tarihi hüviyetin yok olacağını, bu şekilde tarihi yarımada'yı merkez haline getirmekten kaçınılması gerektiğini söylemiştir. Bu sürede yoğun olarak kente yayılmaya başlayan illegal konut (gecekondulaşma) sorunu, Gültepe, Çeliktepe, Fikirtepe, Alibeyköy bölgelerini de kapsamaya başlamıştır.

1960 ve 1970 yılları arasında yapılan imar çalışmaları, ile İstanbul metropolünün yaklaşık 20 yıllık gelişimine rehber olabilecek şekilde planla hazırlanması yönünde devam etmiştir. Fiziki yerleşmede ki en önemli faktörler, arazi gelişme yönleri, sahil durumu, geçmiş mirasın korunması, kent sürekliliğinin muhafaza edilmesi amacı olarak tespit edilmiştir. Bu yıllar, Boğaziçi köprüsü ile çevre yolların gelişmesiyle Kartal, Kadıköy civarında kentsel gelişmelere sahne olmuştur.

1970-1990 arası yıllarda Fatih Sultan Mehmet Köprüsü ve TEM otoyolunun yapımı ile hızlanan, plansız ve çarpık kentleşme, yoğunlaşmaya başlarken, İstanbul'un mimarlık mirasının, doğal ve kültürel mirasın korunması ve turizm hayatının geliştirilmesi için tedbirler alındı. Su, kanalizasyon için alt yapı projeleri hazırlanması ön plana çekildi.

Şekil 3.40. Günümüzde İstanbul'un işlevsel alanları (7,Syf.130)

2000 yılına yaklaştığımız bu yıllarda, kozmopolit bir toplum yapısının görüldüğü İstanbul'da, hızla değişen sosyo – kültürel dinamiklerin etkisi ile kentsel kimlik, her geçen gün farklı niteliğe dönüşmektedir. Osmanlı dönemi ile birlikte giderek büyük bir gelişme gösteren İstanbul kenti , bu ilerlemesini Cumhuriyet Döneminde de sürdürerek günümüze kadar gelmiştir. Birçok sorunu bünyesinde taşıyan 2000 yıllarının İstanbul'u, bu yapısal sorunlarla beraber hızlı bir değişim ve gelişim içindedir. Böylesine bir dinamizm içinde bile hala Bizans ve Osmanlı uygarlıklarının izlerini taşıyan bir kent kimliğine sahiptir.

Yüzyıllar boyunca iki büyük uygarlığa başkentlik yapan İstanbul, kent kültüründeki sürekliliği 1950'li yıllara kadar hep korumuştur.

Gelişmekte olan bir ülke metropolü görünümüne sahip olan İstanbul kenti, tipik metropollerin nüfus özelliklerine sahiptir. Aşırı nüfus artışı ve beraberinde gelen çarpık kentleşme , İstanbul kentinin başlıca sorunudur.1960'lı yıllardan sonra aşırı nüfus artışıyla beraber , birçok sorunda ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunların en önemlisi konut sorunuyla beraber ortaya çıkan gecekondulaşmadır. Nüfusu barındıracak yeterli konut sayısını olmayışı ,gecekondu denen halk yapımı kaçak

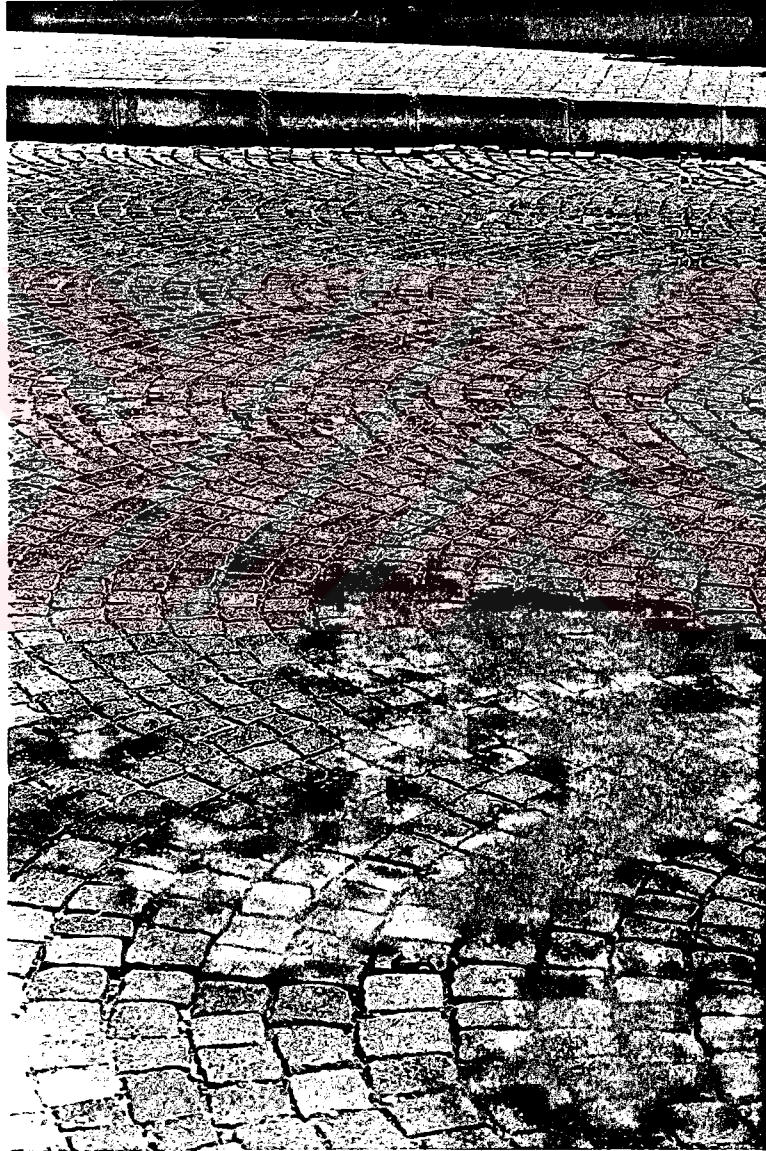
konutların giderek artmasına neden olmuştur. Aşırı nüfus artışı ve beraberinde getirdiği ciddi problemler , İstanbul'u büyük ölçüde değişime uğratmış, kentin sosyo - kültürel yapısı ciddi hasarlar görmüştür. Bu değişimi kabul etmek istemeyen , dışlayan yerleşik İstanbullu ile göçle gelen ve içinde bulunduğu çevreyi geçmişteki ortamına benzetmeye uğraşan toplum, karşı karşıya gelmeye , kutuplaşmaya başlamış ve bu kutuplaşma, bire bir kentin kimliğini etkilemiştir. İstanbul'un yoğun göç ve artan nüfus sonrası oluşan bugünkü kimliğine baktığımızda ; göçle gelen insanın getirdiği , kendi kültürünü , niteliğin niceliğe dönüşmüşlüğü , yeni kentli yığınların egemenliğini kabul ettiğini görüyoruz.

Ve nihayet İstanbul kenti çok merkezli bir kimliğe sahiptir. Eski konut ve yerleşim bölgeleri ticaret alanı olarak kalırken , ki tarihi yarımada da , Eminönü , Taksim , Karaköy buna en belirgin örneklerdir. Konut bölgeleri kent dışına taşmaya başlamıştır. Örneğin, Ataköy , Avcılar , Tuzla bu şekilde oluşmuş yerleşim birimleridir.

İstanbul'un kimliğine sonu kesilmeksizin devam eden , göç müdahalesinin getirisinin bir başka problem yönü de, her geçen gün yeşil dokunun yok olmasıdır. İstanbul'un tepeler üzerine kurulu olması , zengin bir yerleşim kazanmasına olanak sağlarken , yoğun dokusu ve iklimi ile bu durum desteklenerek son derece renkli bir kent kurgusu oluşmuştur. Yüzyıllarca süren bir çabayla geliştirilen ve korunan şehrin bu yeşil dokusu, özellikle son otuz yılda tarifsiz bir hızla yok olmaktadır. Yeşil dokunun yok edilmesindeki birinci sebep ise plansız , bilinçsiz , çarpık kentleşmedir. Doğal çevre her geçen gün biraz daha yok olmaktadır. İstanbul'da her iki yakada kalmış son yeşil grubu , askeri bölgeye ait olan alanlar , Belgrat Ormanı , mezarlıklar ve tarihi kasırların bahçeleri ile sınırlıdır. Bu yeşil alanlarında insan müdahalesinden korunmakta olduğunu söylemek ne yazık ki mümkün değildir.

Yeşil dokunun bozulması, bütün dünyada olduğu gibi ekolojik dengede, en temel öğeyi oluşturan faktörün yok olması olduğu için , iklim ve hava kirliliği her geçen gün daha çok sorun olur hale gelmiştir. Özellikle Boğazın her iki kıyısında sırtlardan başlayarak gelişen göçün getirisi, gecekondu problemi, yeşil dokuyu tamamen yok edinceye dek devam edecek gibi görünmektedir.

İstanbul'un değişen kimliği içinde dikkati çeken bir başka unsur ise kent kimliğin bütünler bir özelliğe sahip kent mobilyalarının , kent dokusunun özelliğini yitiriyor olmasıdır. En önemli sokak mobilyası olan Arnavut kaldırımı , özelliği taşıyan kesme taş kaplama yol dokusu her geçen gün biraz daha azalmaktadır. Nitekim tez uygulama alanı olarak ele alınan Akaretler Sıra evleri ve devamı olan Spor Caddesi'nde , evlerin bitimine kadar yenilenmiş bir Arnavut kaldırımı , doku görülüyor olmakla birlikte , sıra evler biter bitmez taş kaplama yol dokusu yerini , asfalta bırakmaktadır.

şekil 3.41 Orijinal bir sokak mobilyası Arnavut kaldırımı.

Mahalle aralarında yer alan küçük çeşmelerde eski İstanbul dokusunu yaşatan ve izlerini taşıyan önemli bir kent elemanıdır. Günümüzde çok fazla korunmayan büyük bölümünün suyu akmaz ve korunmaz bir halde kendi kendine terk edildiğini gördüğümüz çeşmelerden , Akaretler yokuşu üzerinde bulunan Valide Sultan Çeşmesi , restore edilerek günümüze taşınacak kadar şanslı bir tanesidir.

Ne yazık üzümlere görüyorum ki ; artık İstanbul'un kent kültürüne ve yaşam kültürüne ait tüm değerleri yavaş yavaş yok olmakta yerini , yozlaşmışlığa , baştan savmalığa , ve saygısızlığa terk etmektedir.

Tezin uygulama alanı olarak tercih edilen Akaretler Evleri - Teşvikiye Bölgeleri'nin bu yozlaşma , bozulma ve kimliksizleşmeden ne kadar etkilendiği de ilerleyen bölümlerde ifade edilecektir.

BÖLÜM 4

AKARETLER EVLERİ - TEŞVİKİYE BÖLGESİNİN TARİHİ SÜREÇ İÇİNDEKİ KİMLİĞİN İRDELENMESİ (19. yy. ve 20 yy.)

4.1. AKARETLER EVLERİ VE TEŞVİKİYE BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İstanbul metropolü genelinde , şöyle bir baktığımızda pek çok kendine özgü kimliği olan , tarihle kuvvetli bağları olan yerleşim birimlerinin günden güne modern hayatın gelişmesi , insan faktörünün ve bilinçsiz kentleşmenin etkisiyle vasfını yitirmeye başladığını ya da zaman aşımı ve müdahalelerle günden güne kimliğinin izlerinin silindiğini , unutulmaya yüz tuttuğunu görmek güç değildir.

Bu kadar derin müdahalelere maruz kalmasa da, 19 yy. ve 20 yy. başlarında özellikle nitelikli bir konuma sahip olan Akaretler , Teşvikiye caddesi aksında yeni yapılmakta olan ticari fonksiyonlu dev bina kütleleriyle ezilmeye , kimliksizleştirilmeye başladığını görmek yakın ve canlı bir örnek olarak değerlendirilmesi ihtiyacını oluşturuyor.

Özellikle Akaretler evleri ile başlayan , daha yukarılarda İ.T.Ü' nün sonrasında , Nişantaşı Kız Lisesi , Maçka Teknik Lisesi ile devam eden aynı yüzyılın etki ve izlerini taşıyan binalar , yoğun yapı müdahalesine rağmen , kendilerine özgü bütünlüklerini korumayı başarmışlardır. Sevindirici bir başka unsur da yaya ve araç yoğunluğu azlığının, binaların , 21. yy.'a taşınmalarına katkıda bulunacak olmasıdır. Harita 4.1'de kent ölçeğinde çalışma alanının tanımı görülmektedir.

Bugün Spor Caddesi ve Maçka Caddesi olarak anılan bölgede, yerleşik olan bu tarihi atmosferin bir başka yönden de kentin sosyal merkezi ile korunması desteklenmektedir. Maçka Caddesinin tam karşısında İstanbul Teknik Üniversite'si Taşkılla binası, biraz aşağıda Gümüşsuyu Askeri Hastanesi, hemen yanında İstanbul Teknik Üniversite'si Gümüşsuyu Mühendislik Fakültesi, aralarındaki yönde, Cemal Reşit Rey Konser Salonu, Lütü Kırdar Kongre

Merkezi, Açık hava Tiyatrosu ve Askeri Müze Binası. Bütün bu binalar mimari formları ve kültürel fonksiyonları ile bölgedeki kimliğin korunmasını desteklemektedirler.

Harita 4.1 İstanbul kent ölçeğinde çalışma alanının tanımı .(Ölçek:1/5000)

4.2. 19.YY.'DA AZİZİYE CADDESİ, DÖNEMİN ÖNEMLİ YAPILARI

Osmanlı İstanbul'u, 1855'te Şehremaneti kuruluncaya değin, bir şehir (suriçi) ve üç "belde" (Galata, Üsküdar, Eyüp) idi. Başta hanedan sarayı ve saltanat makamı olmak üzere, devletin hemen bütün büyük kurumlarını Dersaadet'de denilen İstanbul'daydı. Sadrazam; o seferde ise sedaret kaymakamı, İstanbul efendisi denen büyük kadı, yeniçeri ağası, sekban başı, İstanbul ağası karşı yakada Galata kadısı, Boğazın Anadolu yakasında Üsküdar mollası, Dersaadet'in ve üç beldenin yönetim ve güvenliğinden sorumlu kişilerdi. Boğaziçi ise, poyraza kapalı, kış güneşi bol, havadar, su yolu ile ulaşımı kolay idi. II. Bayezid'den (1482-1512) itibaren başlayarak padişahlarda Boğazın her iki yakasında göç gelenekleri için has bahçeler, kasırlar edinmişlerdi. (40, syf.54)

İstanbul'un kent gelenekleri 19. yy. başına değin fazla değişmedi. Ama son sultanların atası II. Mahmut yeniçerileri ortadan kaldırdıktan sonra, yüksek surlarla çevrili ve güvenliği tartışmasız Topkapı Sarayının dışında bir yerlere taşınma olanağını elde etti ve bu dönemde Galata'dan Kavaklar'a uzayan Boğaz hattı içinde Fındıklı-Bebek arasında modern bir payitaht alan olarak Beşiktaş'ı tercih etti. Yeni iki büyük sarayın birisi Dolmabahçe'ye, bir diğeri Ortaköy'e inşa edildi. Böylece Beşiktaş kasabası 1830'lu yıllarda Osmanlı Hanedanı'nın son payitahtı olmuş oldu.

1875'li yıllara gelindiğinde, kimi söylemlere göre saraydaki ağalar için, kimisine göre ise arabacılar (şoförler) için sarayın dışında bir yerleşim yapılması kararı ile Akaretler evleri inşa edilmeye başlanıyor. Akaretler evlerinin inşasıyla Maçka semtlerinin oluşumu ve gelişimi hızlanmaya başladığını görüyoruz.

Bugün Spor Caddesi olarak gördüğümüz, o dönemde Aziziye Caddesi, bölgede yer alan en önemli aksı oluşturmaktadır. Beşiktaş yönünden çıkılırken, köşe parselin sağından giden ikincil aks ise Akaretler Caddesi adını almıştır.

19. yy. Maçka yerleşimine bakıldığında evlerin sıklıkla bahçeli olduğu ve bölge içinde çok fazla bahçesinde havuz olan konaklar yer aldığı görülmektedir. Akaretler evlerinin kendi bahçelerinin haricinde, ortalarında, yer alan büyük bir bahçe mevcuttur. Aziziye Caddesi yukarı çıkıldıkça İdadiye Caddesi adını almaktadır. Cadde üzerinde, yukarı istikamete gidilirken evlerin sonunda yer alan bölüm bir konak tarafından kullanılmaktadır. Bu konağın hemen karşısı, yine yeşillik olarak kullanılmaktadır. Yerleşim içinde dikkati çeken bir başka faktör, yerleşim adalarının ve oluşmuş olan kentsel boşlukların çok az değişmeyle günümüze taşındığı ve 19.yy.'da kadastral parselasyonun yapılmış olduğuudur.

Yukarı devam edilirken bir kaç konak ve evden sonra Valide Sultan eşmesi görülmektedir. Valide Sultan eşmesinin yer aldığı kavşakta binaların geri çekilmesiyle kkk bir meydan oluşturulmuştur. Hemen yanındaki selvi ağaçlı yeşillik mezarlık olarak ayrılmıştır. eşmeden biraz daha yukarı da yer alan büyük bahçe içinde bir karakol binası bulunmaktadır. Mimar Kemal Bey konağı, Erzincanlı Mustafa Paşa konağı, İmam Ziya Bey konağı, Eşref Bey konağı, yukarı çıkılırken hemen göze çarpan bahçeli büyük konaklardır.

Maçka Caddesi ile birleşim noktasına gelindiğinde sağ tarafta Jandarma Binası, hemen sonra Maçka Silahhanesi, diğer tarafta kavşağın üçüncü yönünde yeşil alanlar, parklar bulunmaktadır. Biraz daha yukarı devam edildiğinde Maçka Teknik Lisesi, hemen karşısında Münire Sultan Sarayı yer almaktadır. Bu cadde üzerindeki yerleşim büyük ölçüde yine yeşil alanlarla çevrilidir. Bölgenin 19.yy.'daki yerleşimi harita 4.2'de görülmektedir. şimdi bölgede yer almakta olan önemli yapıların, tarihçesi ve mimari kimliklerine ilişkin incelemelerden bahsedilecektir.

AKARETLER EVLERİ

Beşiktaş ile Maçka arasında yer alan Akaretler evleri , her dönemde bulunduğu semte isim verinceye dek pek çok etki bırakmıştır ve bırakmaya devam etmektedir.1875 yılında sarayda görevli ağaların ve arabacıların kalması amacıyla

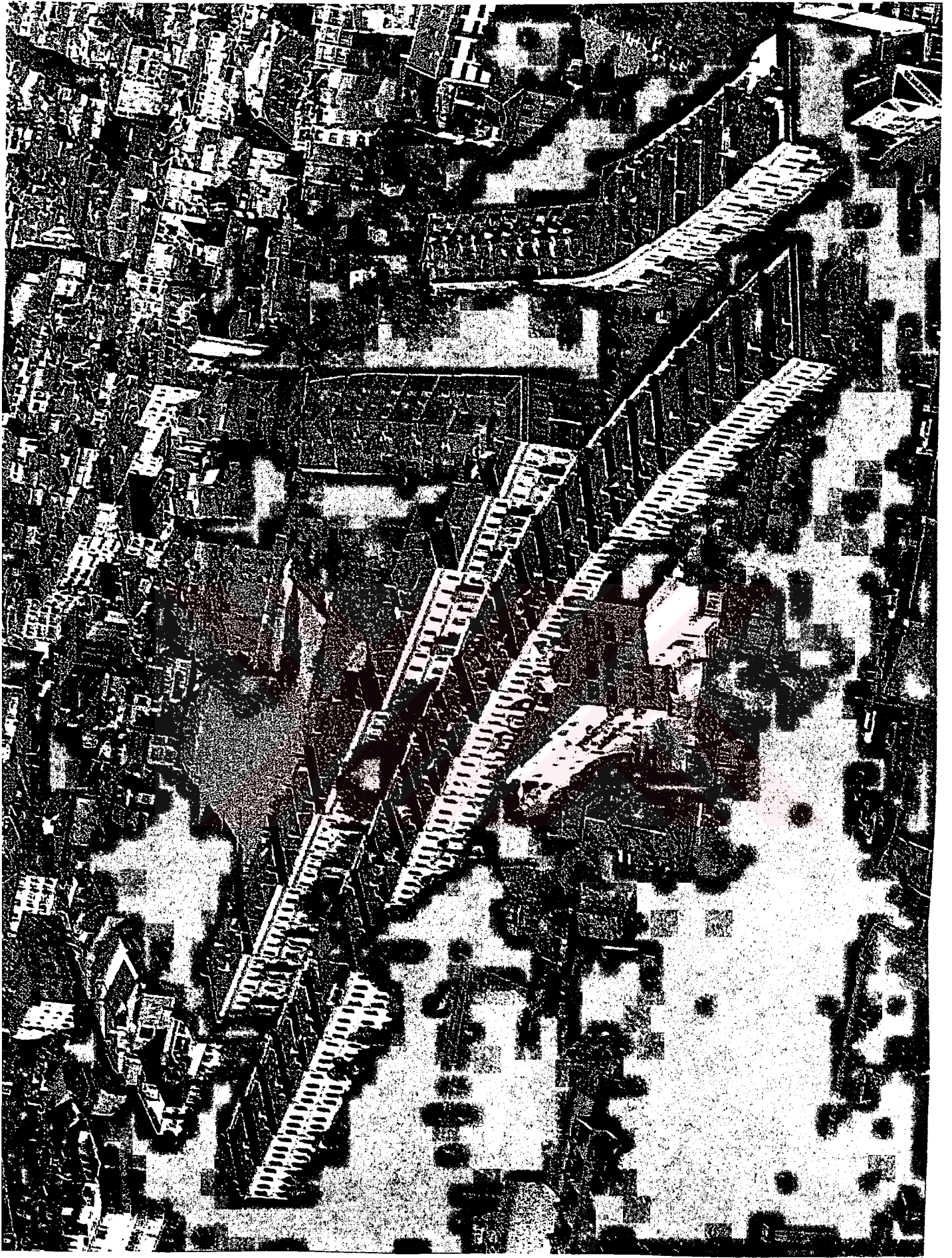
yaptırıldığı bilinen binaların, mimarilerinin Sarkis Balyan ve İtalyan Nafilyan'a ait olduğu kaynaklarda anılmaktadır. Akaretler Evleri'nin, Osmanlı İmparatorluğu döneminin ilk toplu konut örneğidir.

Akaretler sıra evleri , 19 yy. ikinci yarısından başlayarak İstanbul'un kentsel büyümesi tespit edilen alanlarda ve vakıf arazilerinde inşa edilmiş konut tipidir. Beşiktaş ve köy içi yerleşimin büyük bölümünün ahşap yapılardan oluşuyor olması ve yangın esnasında da sarayı tehdit edebilir kaygısıyla kargir sistemde ve köy içini saraydan ayırmak maksatlı yapılmıştır. Orta ve üstü bir sınıfın kullanımı için yapılmış olan konutlar bugün vakıflardan kiralama usulü ile Anadolu'dan göç etmiş , alt sınıf insanlarca kullanılmaktadır.

Sıra evler 66 parsel üzerinde 133 adet konut içermektedir. Parseller konum ve büyüklük olarak farklılık göstermekle birlikte tasarım kriterleri olarak , birbirine benzemektedir. Yalnızca üçgen biçimli adanın köşe parseli olan bina , ve tasarım konsepti açısından farklılık göstermektedir. İki yönüyle bitişik nizamlı parsellerin alanları 180 m2 ile 220 m2 arasında değişim göstermekte iken , tek yönü ile bitişik nizam olan üçgen parsel 600 m2 oturma alanına sahiptir. Parseller genel olarak yolu dik çizgilerle kesmektedir. Bu parselizasyon sisteminden kaynaklı , etkin bir kentsel perspektife sahiptir. Spor caddesi ile Şair Nedim caddeleri arasında kalan parsellerin kendi bahçelerinden hariç bırakılmış olan muhtemelen ortak kullanım için düşünülmüş bahçe , varlığını BJK Plaza projesinin uygulaması ile vasfını yitirmiş olup , plaza binasına sıra evlerin arasındaki basık kemerli bir geçitten geçilerek girilmektedir. Şekil 4.1'de plaza binası inşa edilmeden önceki konumu ile Akaretler evleri görülmektedir.

Planlama tipolojisine bakıldığında , bütün parsellerin tek tip bir plana ait olduğunu fakat , parsel alanı daha büyük olan 5 adet binanın 6 dairesi apartmanlar şeklinde tasarlandığı görülmektedir.

Cephe tipolojisine baktığımızda da iki ana tipten söz etmek mümkündür. Birinci tip; üçgen biçimli adanın cephelerinde kullanılan ve birinci katında bir çıkma ve onun üzerinde bir balkon bulunan cephe düzenlemesidir. (Şekil 4.2)

Şekil 4.1. Akaretler Evleri genel görünümü.(BJK Plaza binası yapılmadan önce.)

İkinci tip ise; caddelerin her iki yanında yer alan çıkmasız ve sadece 2. katta balkonu olan tipolojidir. (Şekil4.3)

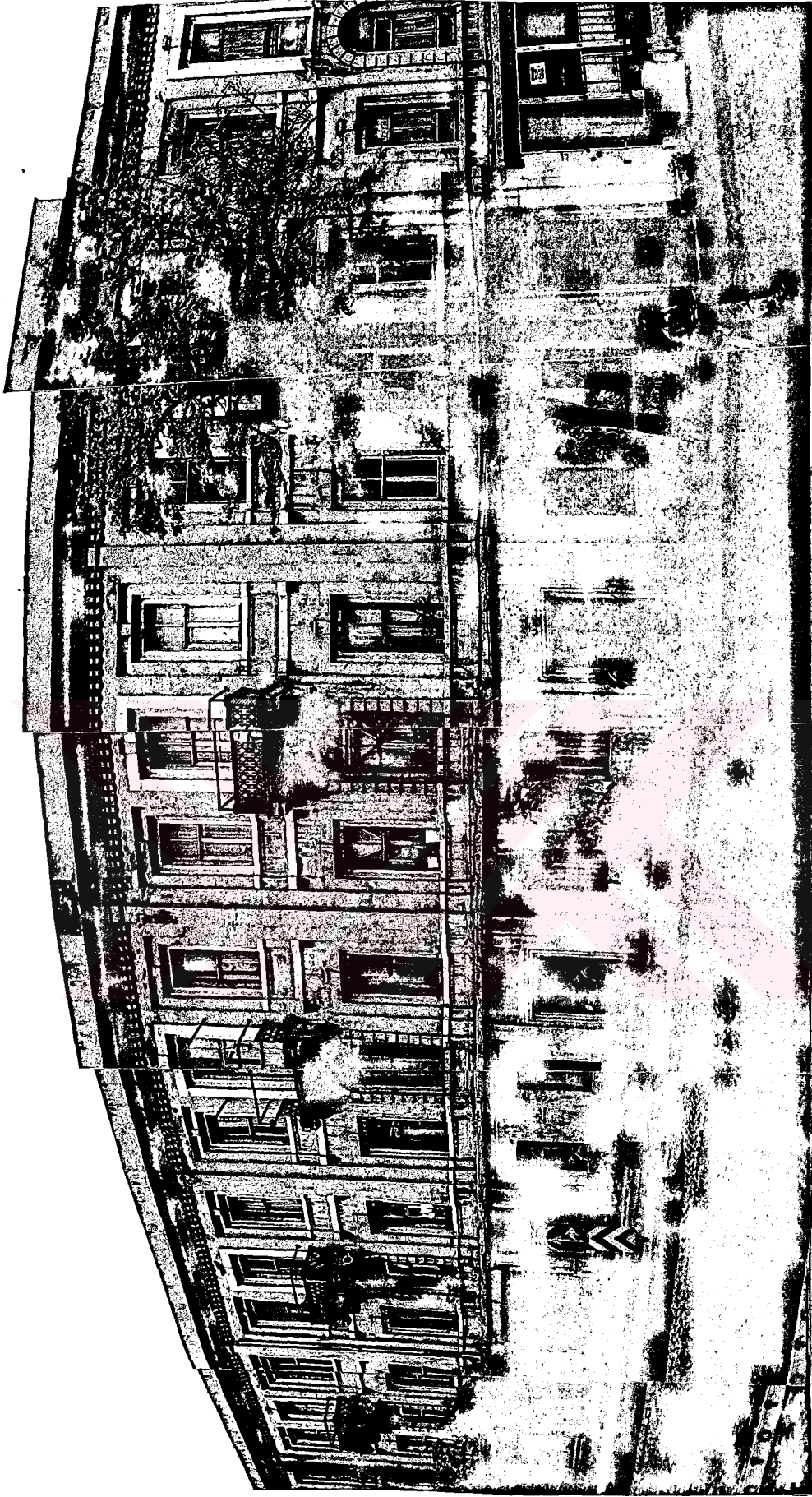
Sıra ev grubunun cephe düzeni ve grubun genel konsepti için, üslup terimi olarak neoklasisizm sözcüğü kullanılabilir. Ancak burada üslubun esnek ve özgül kullanımına işaret edilmelidir. Çünkü buradaki gibi kentsel bir düzenleme söz konusu olduğundan üslup vurgulaması , tek birim değil , grubun bütününe göz önüne almak durumundadır. Tek yapıda belirgin , önemli belirleyici olmayan bir yapı elemanı , bütün için belirleyici özellik kazanabilir. Bu açıdan bakıldığında Akaretler Sıra evlerinde her iki cephe tipinde de, konutlar arasındaki yatay sürekliliği sağlayan elemanların öncelikli kullanıldığını görmek mümkündür. Konsol kornişleri , bunları destekleyen takozlar , saçak kornişleri ve parapetlerin yoğun , aynı tarzda kullanılmaları yatay sürekliliği sağlayan temel bir unsurdur.

Birinci cephe tipindeki çıkmalar , bu tipin en önemli cephe motifidir. Köşeleri büyük pilastrlarla belirtmiştir. Büyük ve yüksek kemerli pencereler mevcuttur. Çıkmalar bütün içinde önemli bir ritim ögesidir. Her bir konut eğimden kaynaklı olarak diğerleriyle ikişerli ve üçerli gruplaşarak cephe dizisi oluşturmuş olup , bu kurgu sayesinde çıkmaları şaşırtmalı bir görünüm oluşturmaktadır. Bu bloklaşma sayesinde cephelerin birim konuttaki klasik dengesine karşın bütün sokağın , bulunduğu yörenin sürekliliğine katkıda bulunan bir hareket yönlenmesi oluşmuştur. Birinci tip cepheye sahip konutların, kimi rivayete göre daha sonradan veya ikinci bir mimar elinden tasarlandığı için daha özenli olarak oluşturulduğu ve alanlarının büyüklüğü vesilesi ile gelir düzeyi yüksek kişiler için inşa edildiğinden de bahsedilmektedir.

İkinci tip cephe uygulanan yapı grupları ise, diğerlerine oranla daha mütevazidirler. Giriş katın kalın ve düz bir profille üst kattan ayrılmıştır. Birinci ve ikinci kat pencereleri üçlü grupla olarak düzenlenmiştir. Cephede yapılmış olan küçük yüzey farkları , taşmalar veya çöktürmeler ile süsleme ögesi kullanılmaksızın cephenin mimari bir karakter kazanması sağlanmıştır.

Şekil 4.2. Birinci tip cephe ve plan uygulaması yapılmış olan konutlar.

Şekil 4.3. İkinci tip cephe ve plan uygulaması yapılmış olan konutlar.

İkinci katta konsol taş elemanlarla desteklenerek yapılan balkon cephede en göze çarpan harekettir. Zemin kattan binaların bitimine dek uzanan pilastr, her konutun sadece bir kenarında uygulanmıştır. Bu tek yönde kullanılan pilastr bütünlük içinde sürekliliği sağlayan önemli bir öğedir. Yeni konut birimleri kendi içine kapalı ve bitmiş simetrik cepheler yerine bir sonrakine bağlanan açık birimlerin bütünlüğünü ve sürekliliğini devam ettirmektedir.

Balkonlu olan cephe dizisinde , her bir konut tek tek zemine uyarlanarak yerleştirilmiştir. Her bir konutun diğeri ile ilişkisi diğerleriyle eşit bir kayma ile belirlenmektedir. Bu dizinin düzenli ritmi , karşı dizinin şaşırtmalı ritminden daha farklı ve daha süregendir.

VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

1839 yılında Abdülmecid tarafından annesi Bezmi-alem Valide Sultan için yaptırılmıştır. Tamamı mermer kaplı , dört cephesi bulunan bir meydan çeşmesi olan Valide Sultan çeşmesi , ampir üslubunun özelliklerini taşır.1985 yılında T.B.M.M. milli saraylar dairesi başkanlığı tarafından onarılmıştır.(Şekil 4.4)

Dört cephesi de birbirine benzer özellikler göstermektedir. Dikdörtgen prizma gövde düşey olarak biçimlenir. Cephe düzenlenmesinde musluk dikdörtgen bir niş içine alınmıştır. Musluğun iki yanında simetrik mısır örgüleri bulunmaktadır. İki yanında yukarıdaki elemanları görsel olarak destekleyen kare kesitli kolon yer alır. Kolonların başlıkları dor nizamlıdır. Baş tarafta yuvarlak eksen içinde Abdülhamid'in tuğrası yer alır. Çeşmenin arkasında yine Bezmi-alem Valide Sultan tarafından yaptırılmış , etrafı parmaklıklarla çevrili bir mezarlık yer almaktadır. Halen kısmen korunmuş bulunmaktadır.(41 , Syf.362) Halihazır da ise ,su akma özelliği de olmayan çeşme bir hayli yıpranmış ve unutulmuş durumdadır.

Şekil 4.4 Valide Sultan Çeşmesi,çevre ile birlikte görünümü.

MAÇKA SİLAHHANESİ:

1873'te Abdülaziz tarafından Akaretler Evlerinin de mimarı olduğunu söylenen Sarkis Balyan'a yaptırılmıştır.1875'te Valide Sultan tarafından açılan bina Cumhuriyet döneminde bir süre askeri silah deposu olarak kullanılmıştır. Dönemin ileri inşa teknikleri kullanılarak inşa edilmiş olup dökme çelik ve demirden bir strüktür sisteminin kurulu olduğu bina , kargir bir dış cephe giydirilmiştir.(Şekil 4.5.)

Tasarımı tamamen neoklasik bir uygulamadır. Maçka Silahhanesi sadece yapıldığı dönemin değil , bugün bile İstanbul'un sayılı anıtlarından biridir. Büyük boyutu , pahalı ve özenli yapımı , tasarımdaki seçkin sadelikle ayırt edilen bir yapıdır.Uzun dönemler eğitim amaçlı hizmet verebilmiştir.(Şekil 4.6)

Silahhane binası büyük ve dikdörtgen bir zemine oturmaktadır. Plan olarak baktığımızda, giriş kapısı orta aks kabul edilmesine göre simetrik bir çift iç avluya sahiptir. Maçka caddesine bakan güney cephelerinde bodrum + 2 katlı görünen yapı, eğimin katkısıyla kuzey cephelerinde bodrum + 3 katlıdır. Kütlesinin ve cephelerinin simetrik bir kurgusu vardır. Bu simetrik kurgu köşelerde yer alan ve normalden bir kot fazla olan kulelerle desteklenmektedir. Giriş bölümünün tasviri ağırlık kazanarak eksen durumunu betimler. Girişin tam üzerinde yer alan armalar ve tuğralar bu durumu destekler. Güneydeki ve en görkemli olan cepheleri, bu büyüklükte tasarlanmış sürekli ve ritmik olarak oturmuş bir cephe, olarak çok iyi bir örnektir. Özellikle uygulandığı yıllarda , İstanbul'da çok fazla rastlanmayan uzun bir sürekli cephe içermeyen kentsel dokusuna uyum sağlaması konusunda , cephede ileri – geri hareketlerin rolünün önemini vurgulayan bir yapıdır.(41 , Syf.237)

Girişteki , yüksek pencereler ve armalar ihtişamı biçimlendirmektedir. İkinci katta balkona açılan pencereler profilli yatay pencerelerle belirtmiştir. Ön cephede girişin olduğu ana bölüm öne doğru bir çıkma yapmaktadır. Dairesel kemerli pencerelerle vurgulanmıştır. Cephenin geride kalan bölümlerinde ise; pencereler , düz atkılı ve sade bir kornişin takibindedirler.

Şekil 4.5 Jandarma Okulu Binası (İ.T.Ü. İşletme Fakültesi)

Şekil 4.6 Maçka Silahhanesi.

Cephe kaplamasında kullanılan taş kaplamada iki ayrı doku kullanılarak binanın düşey akslarının vurgulanması istenmiş görünmektedir. Derzler düz ve birbirini tutmaktadır. Binanın pilastr , söve ve kemerleri derzli taşla kaplanırken , içerlek kalan bölümleri sıfır derzle kaplanmıştır.

Düşey akslar pencere modülü ve kaplama biçimiyle vurgulanması karşın , yatay aksların varlığı da birbirlerine eklenerek genişleyen ve aşağıdan yukarıya doğru zenginleşen kornişlerle belirginleştirilmiştir. Kornişlerin düzenlenmesinde kullanılan özenli ve bilinçli uygulamayı, pencere biçimlerinin programlanmasında da görmek mümkündür. Pencere biçimlenmesinde, fonksiyonu cevaplamaktan ziyade cephe düzenini hedeflemişlerdir. Kulelerin fazla olan katındaki büyük ve daire pencere modülü girişte yer alan öndeki bölümle aynıdır. Binanın geri kalan hemen üstünde korniş yer alan düz , küçük , dikdörtgen pencereler kullanılmıştır. Neoklasik bir üslubu fazlasıyla hissettiren yapı , döneminin en ekonomik yapılardan biridir.

MAÇKA PALAS

19 yy.'da yerinde Münire Sultan Sarayı yer almakta olan Maçka Palas, 1922 yılında Guilio Mangeri tarafından yapılmıştır.20.yy. başı yapısı olan bina , daha ziyade 19.yy. yapıları ile uyum göstermekte olduğu ve o dönemi temsil ettiği için bu bölümde değerlendirilmektedir. Mimarlık eğitimini Milano'da alan Mangeri , Maçka Palas'ı Milano Palazzolarını andıran bir biçimde inşa etmiştir. Yapıda tüm dekoratif elemanlar ön cephede toplanmıştır.(Şekil 4.7.)

Simetrik ve anıtsal bir görünüme sahip cadde cephesi 50 m.'dir. Uygulandığı zaman teras olarak kullanılan bölüm ile yedi katlıdır. Volta döşemeli kargir sistemde inşa edilmiştir. Birinci bodrum kat ve zemin katı iri kesme taş kaplama kullanılarak vurgulanmıştır. Yapıya yuvarlak kemerli dört kapı ile girilmektedir. Kendi içinde dört bloktan oluşmaktadır ve her blokta katta iki daire bulunana apartman fonksiyonludur. Toplam altmış dört daire mevcuttur.

Apartman antreleri ve dairelerin tavanları orijinal kartonpiyer dekorasyonludur. Oldukça gelişmiş bir teknoloji kullanılarak inşa edilen yapıda , radyatörler , hava

gazı ile çalışan şofbenler , sıhhi tesisatta kullanılan armatürler , kapı ve pencere ispanyoletleri gibi pek çok malzeme İtalya'dan getirtilmiştir.

Arka tarafında geniş bir bahçeye sahip olan binanın bu bölümünde , çocuklar için oyun alanları , ağaçlar , tenis kortu ve küçük bir sera ile kapıcıların kalması için müstemilatlar yer alıyordu. Bugün bahçenin yerinde Polat Palas , tenis kortunun yerinde ise otopark yer almaktadır.

Şekil 4.7. Maçka Palas Binası .

Yapı cadde cephesinde üç bölüm olarak düzenlenmiştir. Taş kaplama olan ilk iki kat , ikinci bölümde kabartmalarla bezeli ince bir bordürle ayrılmıştır. Birinci bodrum katların dikdörtgen söveli pencereleri oldukça sadedir. Giriş katlarının yuvarlak kemerli pencereleri ise, küçük kabartmalarla bezeli profilli sövelerle üç bölüme

ayrılmıştır. Kapıların yuvarlak kemerlerinde olduğu gibi , kemerli pencerelerinde de iri kilit taşları kullanılmıştır. İkinci bölüm , dört katı kapsayan olup üstte dekoratif taş konsollarla desteklenen geniş bir korniş ile sınırlandırılmıştır. Bu bölümün ilk üç katı yalın dikdörtgen söveli , son katı ise yuvarlak kemerli balkon açıklıklarıyla belirtilmiştir. Balkonlar arasında çiçek ve yaprak kabartmalı pılastırdan oluşan düşey bantlar kullanılmıştır. En üst katın cephesi düz sütunlarla bölünen pencere dizileriyle oluşturulmuştur.(41 , Syf.236)

Arka cephede hiçbir dekoratif eleman yer almıyor olup cephe oldukça sadedir. Her daire için dışarı taşarak inşa edilmiş dökme demir korkuluklu bir balkon ve dikdörtgen düzgün söveli bir pencere mevcuttur.

Şekil 4.8 Maçka Teknik Lisesi.

4.3 20. YY.'DA SPOR CADDESİ ,UYGULANMIŞ SON DÖNEM YAPILAR

Uygulama alanı olarak seçilen bölge, modern yaşamın modernleşmesinin getirisi olarak , kentleşmeden payına düşenleri gözle görülür biçimde almış bulunmaktadır.

Çalışma alanı içinde bugün Spor caddesi olarak anılan geçmişteki Aziziye caddesi, merkezi ve tek ana aks olma özelliğini korumaktadır. Maçka caddesine aynı yönelme ile bağlanmaktadır. Yeşil doku büyük ölçüde yok olmuş, park olarak görünen hemen her yere binalar inşa edilmiş durumdadır.Caddenin aşağıdan başlangıcındaki Akaretler evlerinin tamamı mevcut durumdadır. 19 y.y.'da Aziziye Caddesi'ne bağlanarak önemli ikinci bir aksı oluşturan Akaretler Caddesi bugün ,Şair Nedim Caddesi olarak önemli bir aksı oluşturmaktadır.

Yukarı doğru çıkarken konak olarak kullanılan bütün binalar yıkılmış ve yerlerini özensiz apartman dizilerinin aldığı görülmektedir.Akaretler evlerinin iç bahçelerinin ortasında kalan avlu vasıflı yeşil alanda oniki katlı Beşiktaş Jimnastik Kulübü inşaa edilmiştir.Girişi Akaretler evlerinin ortasında yer alan basık bir kemerle sağlanmaktadır.

Vişnezade Camii'nin önünde yer alan park ve aşağısındaki Dolmabahçe'ye ait olanlar halen muhafaza edilmektedir.Parkın hemen karşısında Maaruf Önal'a ait modern dönem yapısı iki katlı bir bina yer almaktadır.Fakat biraz yukarısındaki yine Dolmabahçe Sarayı'nın bahçesi olan bölümde Bosphorus Oteli inşa edilmiştir.

Spor caddesi üzerinde yukarı ilerlerken Valide Sultan Çeşmesi'nin restore edilerek yerinde bulunduğu görülmektedir.Geçmişte bu bölgede yer alan mezarlık ve meydanımsı alan da apartmanlarca kullanılır durumdadır.Yukarı çıkıldıkça eski karakol binasının yerinde de apartmanların olduğu görülmektedir.Spor caddesinin Maçka caddeleriyle birleşiminin sol tarafının bir sokak arkası Acısu sokak'ta, Hilton Parksa otelinin inşaa edildiği görülebilmektedir.Maçka Silahhanesi , İ.T.Ü Maden Fakültesi olarak kullanılmaya devam etmektedir.Daha ilerledikçe, sağ tarafta kalan

aksın Nişantaşı Kız Lisesi ve Maçka Teknik Lisesi olarak korunduğu görülmektedir.Sol taraftaki aks ise yakın dönem apartmanları ile bir dizi oluşturmaktadır.Bronz sokağın başında Münire Sultan Sarayı'nın yerine yapılmış Maçka Palas bulunmaktadır.Maçka Palas'ın hemen yanında yakın dönem yapısı Milli Reasürans T.A.Ş binası yer almaktadır.

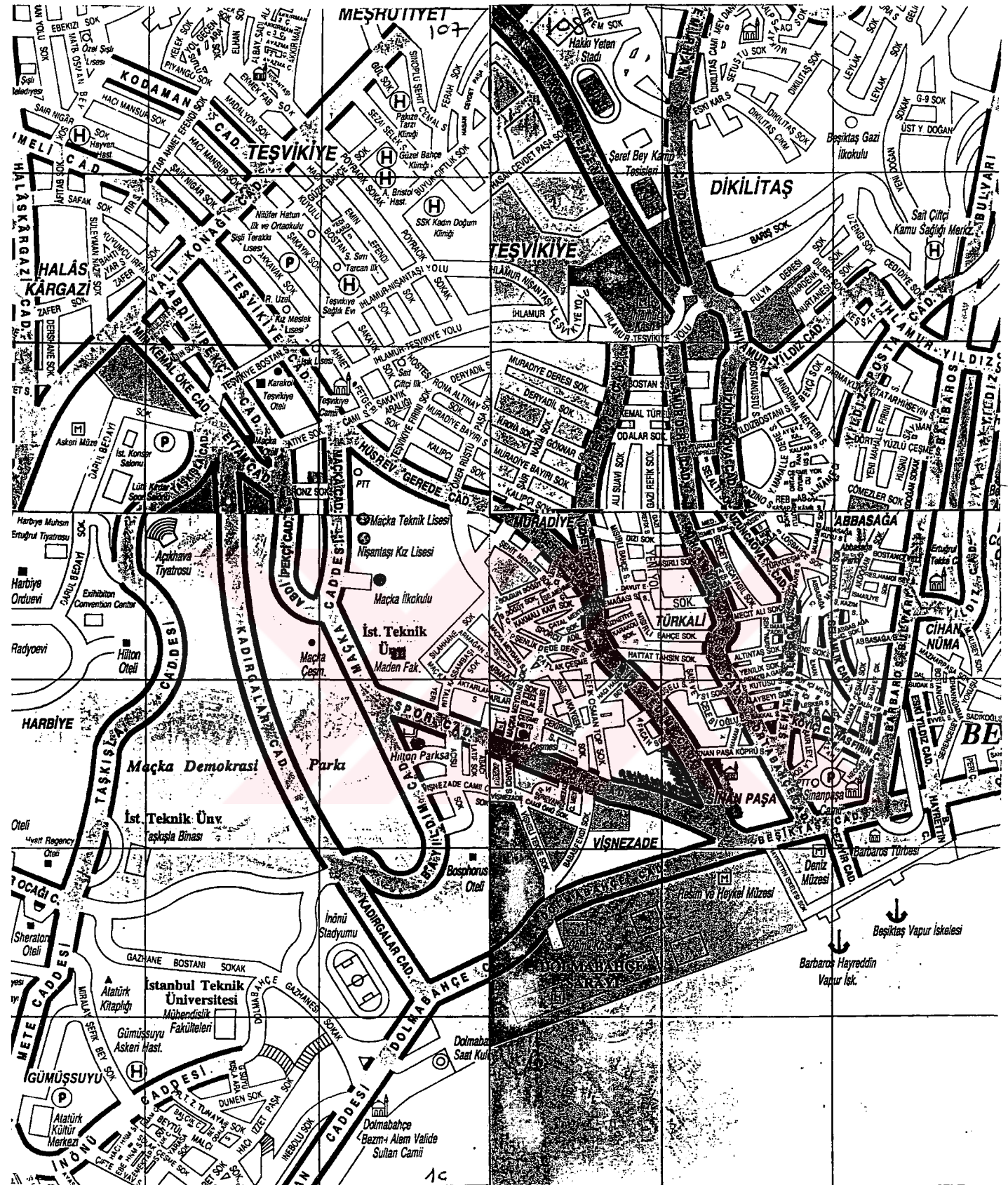
Her iki cadde de aktif bir ana aks mevcut olması özelliği Spor Caddesi ve Maçka Caddesi ile korunmaktadır.Yeşil doku ise yerini büyük ölçüde betonlaşmaya terketmiş durumdadır.Binaların pek çoğunun , büyük iş merkezleri hariç , zemin katları ticarethane , üst kotları ise konut olarak kullanılmaktadır.Kat adetleri genel olarak Zemin + 5 veya 6 kat şeklindedir.Harita 4.3'de bölgelerin güncel yerleşimi görülmektedir.

B . J . K PLAZA

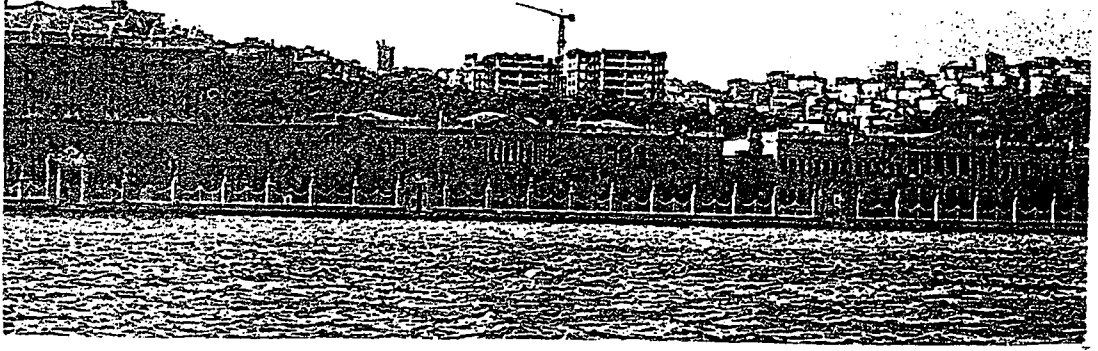
Daha öncede bahsolunduğu gibi, BJK plaza binası Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait ve Akaretler evleri üçgen parsellerinin ortak alanında kalan arsa üzerine inşa edilmiştir.12 katlı iki ayrı bloktan oluşan bina grubudur.Sözkonusu bina Akaretler evlerinin iç avlusu olarak kullanılan bölümde inşa edilinceye dek boş olan bu alanda ,bulunduğu çevreyle çelişen bir ölçekle ortaya çıkmıştır.7.000 m2'lik bir arsaya sahip bina ,ticaret merkezi ve sosyal tesis niteliklidir.Bina iç avluda yer aldığı için,araç girişi dahil binaya ulaşım Akaretler evlerinin arasında mevcut olan bir geçişle ve evlerin bitimindeki ikinci bir girişle sağlanmaktadır.Şekil 4.9. inşa edilmesi aşamasında boğaz silüetinde binanın ne ölçüde yer tuttuğu görülmektedir.Şekil 4.10'da ise bina tamamlandıktan sıraevlerin üzerinden yükselişi görülmektedir.

MAARUF ÖNAL EVİ :

Akaretler evlerinden yukarı doğru ilerlerken evlerin son bölümünün devamındaki Vişnezade Camii ve semt parkı olarak halen korunmakta olan parkın tam karşısında yer alan ,köşeden içeri doğru ikinci binadır. Önal tarafından 1950-51 yıllarında

Harita 4.3 Akaretler Teşvikiye bölgesinin bugünkü yerleşimi .

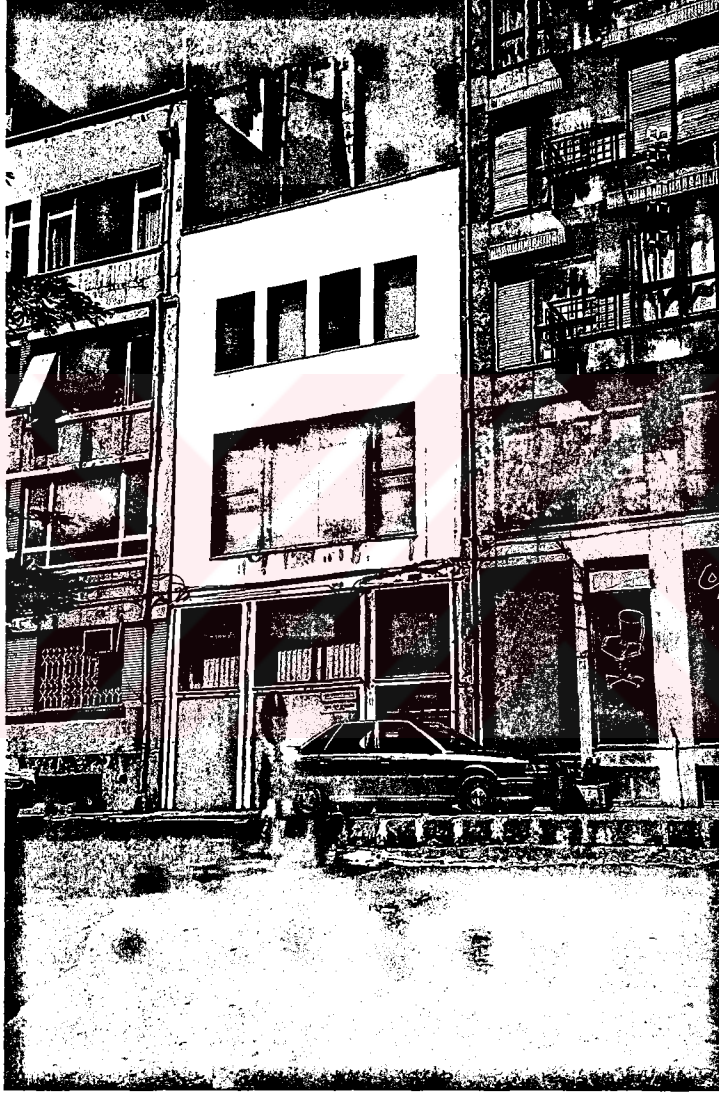

Şekil 4.9. BJK Plaza binası inşaat halinde iken ,İstanbul silueti.

Şekil 4.10.BJK Plaza binası tamamlandıktan sonra,bölgenin görünümü.

tasarlanıp uygulanmış, tasarımı ve ölçeği de bölgenin gelişen kent dokusuna son derece saygılı yanı sıra kendi modern anlayışını getiren ,zemin kat + iki normal katlı bir binadır. Halen konut fonksiyonlu kullanılan bina yaklaşık 7 m.lik bir cepheye sahip olup küçük bir parselde kurgulanmıştır. Tasarlandığı dönemin ünlü tasarımcısı Le Corbúsuer ve kübizm akımının etkisinde kalınarak tasarlanmış ,bugün bile hala çok değerli ifade edilebilecek bir cephe tasarımına sahiptir.(Şekil 4.11)

Şekil 4.11 Maaruf Önal Evi .

MAÇKA HİLTON PARK-SA :

Spor caddesi Maçka caddesi ile birleştikten sonra, Bayıldım Caddesi yönünde aşağı inilirken sol ilk köşede Acısu Sokağının başında yer almakta olan, 1980’li yıllarda

inşa edilmiş, yola , parselasyonuna uyumlu olarak planlanmış bir binadır. Kütlesinin büyüklüğü ve kat yüksekliği fazlalığı itibari ile çevreye göre ağır olmasına rağmen önündeki binalar vesilesiyle kent silüetine yansımamaktadır. (Şekil 4.12.) Kübizm etkisinde ve kare pencere modülüne sahip bir cephe konsepti bulunmaktadır.

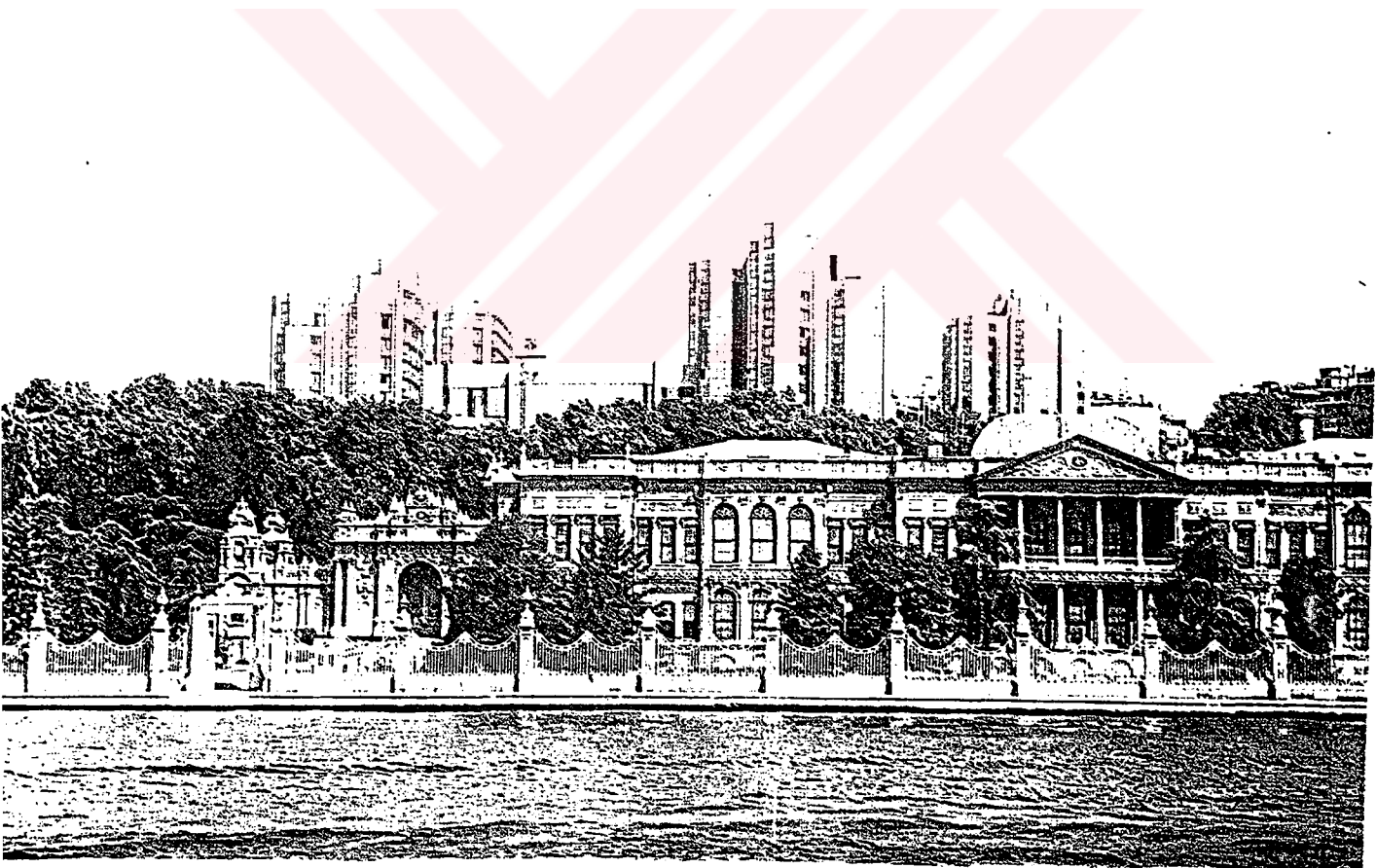
Şekil 4.12. Maçka Hilton Park-sa.

SWISS OTEL

1991 yılında inşaatı tamamlanarak kullanımına başlanan otel bütün itiraz ve engellemelere rağmen 19 yy. haritalarında Dolmabahçe Sarayı'nın sınırları ve parkı olarak ifade edilen arazi üzerinde inşa edilmiştir. Özellikle kent silüetinde rahatsız

Şekil 4.13 Swiss Otelin yerleşim dokusundaki görünümü.

Şekil 4.14 Swiss Otelin, İstanbul silüetinde kapladığı alan.

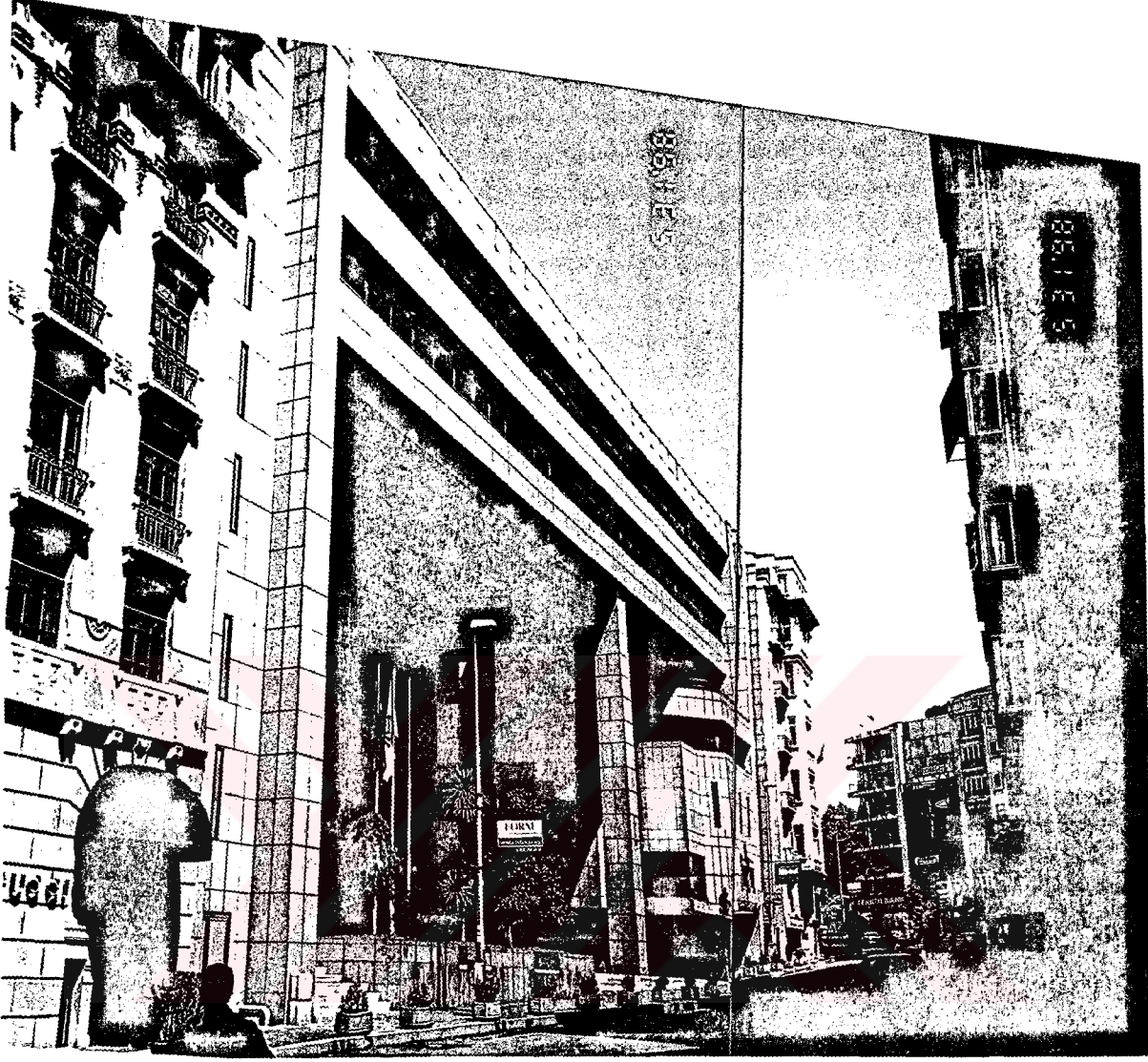
edici şekilde göze çarpmakta olan binanın uygulamasında büyük ölçüde cam kullanılarak , yansıtıcı özellikten istifade ederek bu negatif etki hafifletilmeye çalışılmıştır. Swiss otelin kent ve tarihi doku için verdiği en büyük zararlarının başında ise Sedat Hakkı Eldem'in, Taşlık Kahvesinin yıkılmasına sebep olmasıdır. Biraz ileriye bir kopyası inşa edilmiş olsa da Taşlık Kahvesinin yıkılmasını affettirmez bir durumdur.(Şekil 4.13) (Şekil 4.14)

MİLLİ REASÜRANS A.Ş. BİNASI

Maçka Palas ile bitişik nizamlı olarak inşa edilen bina 1994 yılında inşaatı tamamlanıp faaliyete geçmiş Milli Reasürans T.A.Ş. Genel Müdürlüğü birlikte ticaret ve sosyal tesisler içermektedir. Elli dört metre cadde cephesi olan binanın tasarlanması aşamasında , tarihi çevre ile uyumlu , bu bölgenin kimliğini devam ettirir bir tarzı olması için çeşitli tarihi öğelerden istifade edilmiştir. Örneğin ;tasarımcı ve uygulayıcı mimarları Sevinç HADİ ve Şandor HADİ tarafından Ahmet Yesevi Türbesi'nden etkilenecek girişin uyumlu bir şekilde oluşturulduğunu ifade edilmektedir.

Bitişikteki Maçka Palas , yapısının zemin katının dört kat üstündeki silmesi devam ettirilmiş ,Maçka Palas'ın yığma dolu kütesine rağmen kotunun altında bırakılan boşlukla cevap verilmiştir. Geçmiş ile bugünün , tarihi ile modernin yan yana getirilmesine çalışılmıştır. (42 , Syf.48-57) (Şekil 4.15)

Maçka Palas'ın silme kotu ve gabarisi, ön cephenin alt ve üst çizgisini oluşturmaktadır. Bu şekilde çevrenin yatay hatlarının sürekliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Büyük granit plakalar , belirgin söveler , doğrama yüzeylerindeki fûme cam , çatı bahçeleri ile modern dönem anlayışının çağdaş mekanının bir ifadesidir. Gerçektende kent sürekliliğini devam ettirmeye çalışırken geleneksel ile modern birleştirmeyi amaçlayan bir tasarımıdır.

Şekil 4.15 Milli Reasürans T.A.Ş binası

4.4 AKARETLER MAÇKA ARASINDA BİR ANA AKS “AZİZİYE / SPOR CADDESİ”

19. yy.’da Aziziye caddesi , bugün özellikle Beşiktaş Spor Kulübü’nden kaynaklı olarak aldığı isim ile Spor caddesi , bölgenin en ana aksını teşkil ederken, bölge içinde anabileceğimiz en ön plandaki kentsel boşluktur da aynı zamanda. 19. yy.’da özellikle Akaretler Evlerinin bitimine dek ana aks olmasını destekleyen bir genişliğe sahip olan cadde , söz konusu tarihi evlerin bitiminden sonra bugün bile belli bir

ölçüde daralarak devam etmektedir. Öyle ki , bu daralmalar 19.yy. döneminde caddenin iki ayrı kısma bölünüp,iki ayrı isimle anılmasına sebep olmuştur.19.yy.'da caddenin ismi yukarıya doğru çıkıldıkça, önce Kışla Caddesi , sonra Valide Çeşme Caddesi isimlerini almaktadır. Bölgenin Maçka Caddesine bağlanması ve ara sokakların , Vişnezade Camii'ne , Nüzhetiye yokuşuna bağlanması için temel bir dağıtım kanalıdır.

Maçka Caddesine uzanan bu cadde üzerinde Akaretler Evlerinin girişi , arka bahçelerine geçişler , ara sokak başlangıçları , çeşmenin yanında yer almakta olan küçük mezarlık meydanı , konakların kapıları insanlara ulaşım kolaylığı sağlar biçimde sıralanmışlardır. Bugün de aynı işlev ve aktifliğini sürdüren cadde araçlar tarafından uzun süre çift istikamette kullanılmış olup , bugün adeta doğru yolu bulmuşçasına sadece tek yönde (yukarı çıkış yönünde) araç trafiğine hizmet vermektedir.

Akaretler evlerinin önünden geçip geldikten ve Maçka caddesi ile Bayıldım yokuşu olarak Teknik Üniversitenin yanından sağa ve sola ayrıldıktan sonra, daha da genişleyen bu ana aks , bir yanında yer alan son derece tarihi kimlikli binalarla diğer tarafında yoğun yeşil dokusu ve boğaza açılan bir kapıyla daha da güzel betimlenmektedir. Maçka caddesi olarak devam eden bölümü sonu, Osmanbey'e ulaşıp büyük bir aksla birleşinceye dek devam etmektedir. Tıpkı Aziziye caddesinde olduğu gibi sıklıkla kişilikli yola kimlik kazandıran binalarla çevrelenmiştir.

4.5 ÇALIŞMA BÖLGESİNİN KENTSEL KİMLİĞİ VE SÜREKLİLİĞİ :

Tez konusu olarak seçilmiş olan , AKARETLER-TEŞVİKİYE BAŞLANGICI çalışma alanına bakıldığında ilk göze çarpan yapı adaları parselasyonun 19.yy.'a oranla pek az değişerek bugüne taşındığıdır. Dolmabahçe Sarayının kullanılmaya başlayışıyla birlikte, bölgede yerleşimin gelişmeye başlaması ve konak ile evlerin büyük bir süratle yerleşmelerinin artması sonrası oluşan ana ve ara akslar , büyük ölçüde varlıklarını muhafaza ederek taşınmışlardır.19.yy. Akaretler Evleri ve yakın dönemin mimari anlayışları ile inşa edilmiş Valide Sultan Çeşmesi , Jandarma Okulu

binası , Silahhane binası , bugünkü Maçka Teknik Lisesi ve hatta Maçka Palas birbirleriyle benzer bir kimlik ve uyum sergilemekteydiler. Bunların kendi içlerinde sağlamış oldukları süreklilik bir yana , çevredeki mevcut konut yerleşmeleri (konaklarda), arazi kullanımı, bina yükseklikleri, cephe stilleri ile aynı dönemi saygı ile izler bir ifadeye sahiptiler. Örneğin; Akaretler Evlerinde, konstrüktif öğelerin , pencere altı veya kat silmelerinin son derece sade veya düz profili, birim konutta önemsenmeyecek bir unsur olarak görünmekle beraber, bütüne bakıldığında bir süreklilik ve ritim modülüne dönüşmüştür. Diğer binalarda buna uyum sağlayabilmek, sürekliliği devam ettirmek için, kat silmesi kullanmaya devam etmişlerdir. Akaretler Sıra Ev grubunun başarısı, kentsel açıdan en belirgin özellik olan, açık mekanı , yani sokağı, betimlemedeki ve tanımlamadaki güçlüğü , anıtsal sokak kavramı , yapılarla açık mekan arasında gerçekleştirdiği diyalog ve çevreye anıtsal bir görünüm ifade eden konumudur.

Bunların yanı sıra; Akaretler Evlerinin İstanbul evine oranla; “bir keze özgü” bir mimari öge olarak biçimlenmemesi, bir dizinin “tip” ögesi olması eski dokunun her biri değişik biçimleniş gösteren evlerinin arasında ,yol mekanını etkileyen bir öge olan ön bahçelerin bu sıra evlerde bulunmayışı, kent dokusu açısından önemli biçimsel yeniliklerdir. Böylelikle , yapı dizilerinin sokak mekanını belirleme gibi bir ilke, daha da belirginleşerek varlığını korumaya devam etmiştir.(43 , Syf.193)Sıra evlerin en önde gelen özelliği olan; kent mekanına, sokak/caddenin veya meydanın biçimsel bütünlüğü çerçevesinde katılması , burada da Aziziye /Spor Caddesinin tasviri esnasında kuvvetli olarak göze çarpmaktadır. Sıra evlerin sokakla bir ölçüde kendiliğinden oluşan ,tek yapılarla birleşen bir dokusu vardır. Bu süreklilik duygusu, Sıra Evlerin en temel özelliklerinden birisidir. Cumbalı , cumbasız bütün sıra evler ritmik bir süreklilik ile cadde mekanının akışına katılan bir devinim içindedir. Bugün bile halen aynı şekilde devam eden bu süreklilik unsuru, devamındaki yapıları da etkileyip buna iştirak etmelerini sağlayacak kadar etkilidir.19 yy. dönemi yapılarında sıra evlerin etkisiyle cadde üzerinde sağlı sollu konakların uyumlu dizilişi ile yeşil dokunun olabildiğince fazla alana yayılmışlığının sürekliliği, ne yazık ki 1950’li yıllardan sonra süratle niteliğini yitirmeye başlamıştır.

Kentsel boşlukta ana aks olan Aziziye/Spor caddesi halen ana aks olan özelliğini devam ettirmektedir. Kentsel blokların parselasyonu, yapı adalarının hizaları küçük değişiklikler hariç olmak üzere korunmaktadır. Ancak binaların üst kat silmelerinin cephe dizaynlarının ve kentsel doku içindeki yeşil öğelerin devamlılığı için aynı şeyi söylemek mümkün değildir.

5.BÖLÜM

AKARETLER-TEŞVİKİYE BÖLGESİNİN GÖRSEL ANALİZİ

İçinde birey olarak yer aldığımız bir çevre de , bulunduğumuz ortamı algılamamız, ortamın bize ilettiği çevresel mesajlar ile olmaktadır. İnsanların içinde bulundukları çevreden aldıkları bu mesajlar , bir taraftan da o ortamda kendilerini nasıl hissetmeleri gerektiği yönünde de yönlendirici etkilerdir.

Tasarım işlerinde görsel girdi yetersiz olmasına rağmen gün geçtikçe , görsel çevre için kullanıcıların fikirleri artar. Tasarımcıların çevreye olan reaksiyonları , halkın, direkt kullanıcıların reaksiyonlarından farklıdır. Tasarımcılar başarılı sonuçlara ulaşmak için kullanıcıların fikirlerini almak durumundadırlar. Kullanıcıların katılımı araştırmanın en önemli parçalarından biridir.(45,Syf. 15)

5.1. DEĞERLENDİRME TEKNİKLERİ

Kentsel dış mekanların kullanıcı üzerinde bıraktığı izler veya izlenimler çeşitli teorisyenlerin önerdiği metotlarla analiz edilebilir. Bu analizin yapılabilmesi için öncelikli kullanılması gereken tekniklere göz atmakta fayda vardır.Mete Ünügür ergonomi araştırma tekniklerini üç ana grupta sınıflandırmıştır ; (52, Syf.20)

- Performans ölçüm teknikleri ,
- Anatomik fizyolojik indeks teknikleri,
- Özel değerlendirme teknikleri,

Bu üç ana araştırma tekniğinden insan-çevre ilişkileri ve mimari araştırmalara yakınlığı sebebiyle; özel değerlendirme tekniklerini ele aldığımızda 6'ya ayrıldığını görüyoruz.(37,Syf.55) Bu değerlendirme teknikleri , duyular ile bu duyuları ortaya çıkaran fiziksel uyarıcılar arasındaki etkileşime dayanır. Bu altı tekniğin başlıkları şöyledir;

- Değerlendirme ölçekleri,
  - İdeal oran ölçeği,
  - Thunrstone ölçeği,
  - Likert skalaları,

- Başarı indeksi,
- Guttman ölçeği,
- Kullanıcı değerlendirme testi,
- Mekansal performans testi,
- Anlamsal farklılıklar tekniği,

5.1.1 DEĞERLENDİRME ÖLÇEKLERİ

Kısa bir zaman diliminde araştırmanın kullanıcılar tarafından bilgiyi, sınıflandırmasını sağlayan , bu değerlendirme ölçekleri , soru formları ve anket değerlendirmesinde kullanılan ölçek kavramlarıdır. Üç grupta incelenebilir.

-İdeal Oran Ölçeği : İçinde bulunulan çevrenin, öznel değerlendirmesinde sıfat tanımlamalarıyla uygulanabilmektedir. Bu ölçek çalışmada , eşit aralıklı ve sabit referans noktaları bulunan bir skala sistemi kurulmalıdır. Tanımsal sıfatların kullanılması işi kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte sayısal değerlerin kullanılması da olanaklıdır.(83,Syf.66) Oran- Skala teknikleri Guilford'a göre ;

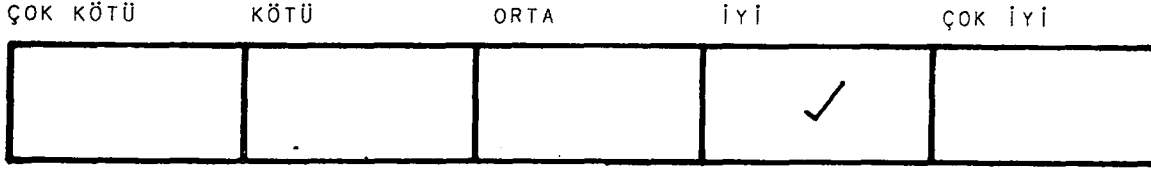
- Nümerik ideal - oran ölçeği
- Grafik ideal - oran ölçeği
- Standart ideal - oran ölçeği
- Yoğunluk ideal - oran ölçeği
- Kuvvetli ideal - oran ölçeği

olarak beş grupta uygulama olanağı vardır. Şekil.5.1'de örnek bir tablo görülmektedir. (37, Syf.55) Temel olarak baktığımızda bütün değerlendirme ölçek tekniklerinin mekanizması aynı sistem üzerine kurulmuştur. İki zıt uç arasındaki bir değer tespiti edilmesini temeline dayanmaktadır. Bu sebeple bütün teknikler birbirleriyle benzerlik göstermektedir.

		✓					

Şekil5.1 Bir İdeal –Oran Ölçeği örneği.(37, Syf.55)

-Thurstone Ölçekleri : Oransal ölçekle benzemektedir.İki uç arasındaki (rahat-rahatsız) bir değerin tespit edilmesi amacıyla gütmektedir.(37, Syf.55) Aradaki etaplar için sıfatlarının verilmesi de söz konusudur. (Şekil 5.2) Bu teknikteki temel problem , sıfatlara dayalı bir uygulamada , bu ifadelerin tanımsal niteliklerinin geçerliliği veya geçersizliği problemidir.

Şekil 5.2 Thurstone Ölçeği örneği. (37, Syf.56)

- Likert Ölçekleri: Thurstone skalasına benzeyen bu ölçeğin tek farkı , iki uç değer arasındaki tanım aralığının,5 ,7 veya 9'a bölünüyor olmasıdır. Kullanıcıdan belirli bir yargıya ilişkin (hatırlıyorum-hatırlamıyorum) değerlendirme yapmasını istenmektedir.(37,Syf.56) Şekil 5.3'de ifade edilen bir likert ölçeğidir. Bu ölçek , toplumda oluşmuş genel yargıları belirlemek için geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Bu tekniğin en büyük sakıncası ise , deneklerin tavır belirtirken katı yaklaşımlardan kaçındığı için sıklıkla orta kutuyu yani tarafsız işaretlemesidir.

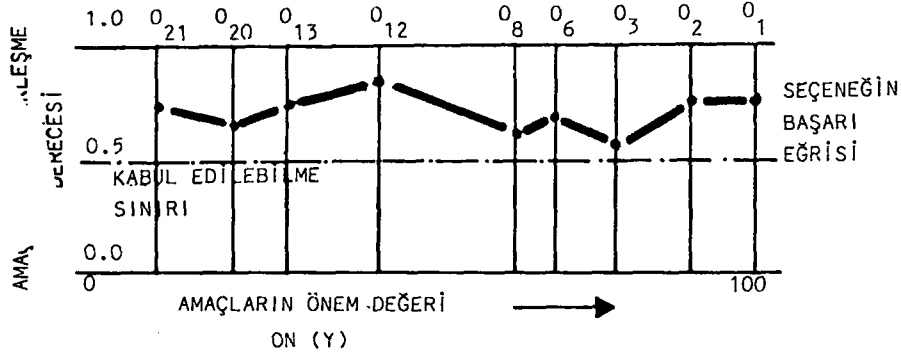

ŞEKİL 5.3 Likert Ölçeği örneği. (37, Syf.56)

5.1.2 BAŞARI İNDEKSİ

Bu teknik başarı seçeneklerinin, performanslarının değerlendirmesinde kullanılmaktadır. Performans seçeneğinin özellikleri ile belirlenmektedir. Seçeneğin performansının amaçları gerçekleştirme düzeyi seçeneğinin , örneğin mimari tasarımın başarı eğrisini oluşturmaktadır.(Şekil 5.4) Amaçlar önem derecelerine göre 0-100 arasında sıralanmaktadır. Amaçların gerçekleştirme dereceleri ise 0-1 arasında yer almaktadır.(37,Syf.56) Amaçlar yatayda , amaçların gerçekleştirme dereceleri ise düşeydedir. Amaç hiç gerçekleşmemişse 0, amaç tamamen

gerçekleşmişse 1, değerini almaktadır. Birleştirilen grafik noktaları sonrası ortaya çıkan eğri seçeneğin başarı eğrisini vermektedir.

Şekil 5.4 Başarı İndeks Eğrisi. (37, Syf.57)

Başarı indeksi tekniği , özellikle performansların ve amaçların niceliksel olarak ifade edilebildiği durumlarda yararlı olmaktadır.

5.1.3 GUTTMAN ÖLÇEĞİ

Çevreye ilişkin tutumların saptanmasında kullanılan bir tekniktir. Herhangi bir deneğin öznel değerlendirme skoruna bakılarak hangi özellikleri kastettiğini görmek mümkün olmaktadır. Örneğin çevrenin sessizlik –yeşillik – mahrumiyet – güzellik ve ferahlık sıfatlarından hangilerinin o çevreye ilişkin özelliklerini tanımlayıp , tanımlamadıklarını öğrenmek için belli sayıda deneğe sorulmaktadır. Denekler katıldıkları vasıflarının yanına (+) katılmadıklarının yanına (-) işaretleyerek fikrini belirtmektedir.Şekil 5.4’de yedi deneğin çevrenin altı niteliğine ait düşünceleri görülmektedir. (37,Syf.57)

DENEK	SKOR	+ BEĞENİ FERAHLIK	GÜZELLİK	MAHREMİYET	YEŞİLLİK	- BEĞENİ EVE BENZERLİK	SESSİZLİK
A	6	+	+	+	+	+	+
B	5	+	+	+	+	+	+
C	4	+	+	+	+	-	-
D	3	+	+	+	-	-	-
E	2	+	+	-	-	-	-
F	1	+	-	-	-	-	-
G	0	-	-	-	-	-	-

Şekil 5.5 Bir Guttman Ölçeği örneği. (37,Syf.58)

Yanıtların en çok beğenilenden en az beğenilene doğru sıralandığı bu ölçekte , ortaya çıkan pozitif yanıtların oluşturduğu skorlar, yanıtların biçimini ve deneğin çevreye ilişkin bu değerlere katılıp katılmadığını ortaya çıkarmaktadır.

5.1.4 KULLANICI DEĞERLENDİRME TESTİ PROBLEMİ

Bu teknik daha çok bina için çevre ve çevresel etmenlerden ziyade , binanın kendisi ve kullanıcıları arasındaki etkileşimi ortaya koymak amaçlı kullanılmaktadır.

Bu tekniğin amacı sadece binanın estetik yönlerinin değerlendirilmesi değil, kullanıcıların, binaya ilişkin duygu ve tutumlarının saptanmasıdır. Değerlendirme binanın tamamına ilişkin olabileceği gibi , binanın iç mekanları veya iç vasıflarına ilişkin yapılabilmektedir. Soru formlarında , kullanıcı sayısı , davranışları , binanın büyüklüğü , konumu sağlamlığı, malzemesi , ışık alışı , rüzgar ilişkisi gibi faktörler yer alabilmektedir. Sonuçlar elde edildiğinde binanın performansını en çok etkileyen faktörler tespit edilmiş olur.(37, Syf.58)

5.1.5 ANLAMSAL FARKLILIKLAR TEKNİĞİ

Bu teknik kapsamında ise; kullanılan, belirli çevrelerin zıt anlamlı isim veya sıfat çiftleri ile değerlendirilmeleri amaçlanmaktadır.(37,Syf.58)Bir uyarıcı ve duygu etkileşiminde , değerlendirmeyi etkileyecek çok sayıda veri olması durumunda kullanılan bir tekniktir. Diğer tekniklerden farklı olan yönü de budur.

Değerlendirmeye esas olan sıfat çiftlerinden oluşan ölçüt sayısının çokluğu tekniğin en yararlı yönüdür. Üzerlerinde değerlendirme yapılan kavramlar ,çevreler , ya fotoğraf , çizim gibi dökümanlar ,görsel ileti olarak deneğe aktarılır ya da gerçek çevreye denek götürülerek uygulanabilir. Kullanılan sıfat çiftlerinin herkesin anlayabileceği bir dilde ve kolaylıkta olması koşulu ile kolay ve sonuca götüren bir çalışma biçimidir. Şekil 5.6'da iç mekanların değerlendirilmesi amaçlı oluşturulmuş bir sıfat çifti dizisi görülmektedir.(37,Syf.60) Anlamsal farklılıklar tekniği kendi içinde uygulandığı alanlar itibari ile üç boyutta sınıflanmaktadır;

- Değerlendirici boyutu : iyi – kötü gibi
- Yoğunluk – güç boyutu : güçlü-güçsüz gibi
- Eylem boyutu : sürekli –sürekli değil gibi

KARIŞIK, SIKIŞ TEPIŞ	— — — — — — —	DÜZENLİ
İYİ PLANLANMIŞ	— — — — — — —	KÖTÜ PLANLANMIŞ
UFACIK	— — — — — — —	KOCAMAN
DAVET EDİCİ	— — — — — — —	İTİCİ
BÜYÜKLÜĞÜ YETERSİZ	— — — — — — —	BÜYÜKLÜĞÜ YET.
KÖTÜ DENGELENMİŞ	— — — — — — —	İYİ DENGELENMİŞ
UYUMSUZ	— — — — — — —	UYUMLU
BÜYÜK	— — — — — — —	KÜÇÜK
İÇİNDE YAŞANABİLİR	— — — — — — —	İÇİNDE YAŞANAM.
DAR	— — — — — — —	GENİŞ

Şekil 5.6 Anlamsal Farklılıklar Tekniği örneği. (37, Syf.60)

Bu değerlendirme tekniği ile değer profilleri çıkartmak olanaklıdır. Ayrıca çok sayıda denekle yapılan denek profillerinin aritmetik ortalamasının alınması ile ortaya çıkan sonuçlar grafikler halinde ifade edilebilir. Uygulama esnasında sıfat çiftleri beş veya yedi noktalı ölçeğin iki ucunda yer almakta ve aralıklar farklı , anlamsal yoğunlukları ifade etmektedir.

Tez kapsamında yer alan Akaretler – Teşvikiye Bölgesinin görsel analizinde, kısmen yararlanacak olan bu teknikten, elde edilen neticeler şu amaçlarla faydalı olabilmektedir;

- Aynı olguya iki farklı grubun verdiği anlamları karşılaştırılmasında
- İki farklı olguya aynı grubun verdiği yanıtları karşılaştırılmasında,
- Aynı olguya iki ayrı insanın yaptığı değerlendirmede,
- İki farklı olguya aynı insanın değerlendirme yapmasında,(37,Syf.61)

Anlamsal farklılıklar tekniği , değerlendirme teknikleri içinde en kolay sonuca götüren ve en yeterli sonuç veren teknik olduğu için en çok kullanılan tekniği oluşturmaktadır. Örneğin; Alper Ünlü , Muğla’da yaptığı bir çalışma sırasında ,

kişilerin psikolojik davranış süreçlerinde rol alan kültüre ait öz elemanları tespit etmek için kullanmıştır. Bu çalışma esnasında üç farklı ölçekte resim;

- Mahalle – kent ölçeğinde ,
- Konut ölçeğinde,
- Oturma odası ölçeğinde,

hazırlanarak kullanıcılara sunulmuştur. Her resim farklı sıfat çiftleriyle değerlendirilmiştir. İşlemsel boyutta ve estetik boyutta olarak alınan yanıtlar değerlendirilmiştir. İşlemsel boyutta ve estetik boyutta olarak alınan yanıtlar değerlendirilmiş ve aritmetik ortalama ile kişilerin konuya ilişkin fikirleri kolayca ortaya konmuştur.(7, Syf.147) Anlamsal farklılıklar tekniğinin en net örneği tez çalışması kapsamında ortaya konacaktır.

5.2 GÖRSEL DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI İÇİN KULLANILAN METODLAR

Kentsel dış mekanları yukarıda bahsedilen tekniklerin farklı şekillerde kullanıldığı çeşitli metotlar ile analiz etmek mümkündür. Bu analiz metotları imaj açısından veya görsel yönden kullanılıyor olabilirler. Bu metodlardan örneklerle, araştırmalar aşağıdaki şekilde mümkün olmaktadır.

5.2.1 KEVİN LYNCH METODU

Lynch'in çevre imajının araştırılmasına yönelik çalışmaları , çevre imajı saptama çalışmalarına öncülük etmiştir. Belirsiz bir modeli ve birbirleriyle bağlantılar kurmuş açık nitelikli kısımları (özellikleri), olan bir çevrenin güçlü bir imaj yaratma olanağının daha fazla olacağını ileri sürmüş ve niteliği , “imageability” olarak tanımlanmıştır.(6,Syf.9)

Lynch öne sürdüğü bu hipotezi , Boston , New Jersey ve Los Angeles kent merkezlerinde yaptığı imaj çalışmaları ile irdelemeye çalışmıştır. Lynch'in çevre imajının araştırılmasına yönelik çalışmalarında, ilk algılama , geçmiş deneyim ve

duyguların anımsanması ile çevreyi tanımaya yönelik bir rehber olarak yorumladığı imaja ilişkin sorulardan, yola çıkarak hazırlanan anketlerin değerlendirmesi yapılmıştır. Bu anketlerde ve Lynch'in metodunda , kentsel çevre ve mekanlar ;beş ana kritere göre ;yollar ,bölgeler ,nirengi noktaları , merkezler ve sınırlara göre , ifade edilmiş ve kişilere sorular bu doğrultuda yöneltilmiştir. Böylelikle çevrenin imajının kişilere göre güçlü ve zayıf yanları irdelenmiştir.(6,Syf.72)

Lynch'in çevre imajının irdelenmesi için önerdiği yöntem , paralel iki çalışma ile başlar. İlk çalışmada iki ya da daha fazla gözlemci , inceleme alanını , yaya olarak ve taşıt araçlarıyla hem gece hem gündüz tarayıp , ölçümler yaparak , gözlemlerini ve ölçüm sonuçlarını , bir harita ve rapor halinde hazırlarlar. Bu çalışma devam ederken, bir taraftan da , toplumun temel karakteristiğini taşıyabilecek büyüklükte bir grup üzerinde anketler uygulanır. Anketlerde ilgi çekici ve önemli özellikleri gösteren bir harita taslağı, hayali bir gezi boyunca önemli noktaları ve güzergahı gösteren krokiler ile çevrenin en seçkin yerlerinin listesi bununla beraber bazı sorulara yanıtlar istenir. Anketlerde, çizimin izlediği sıra izlenir. Anketlerde , çizimin elemanların adının geçme sıklığı , bu elemanların çiziliş sıraları , en belirgin elemanlar , kuruluş yapısı ve bütünün imajı yönünden analiz edilir. Bu iki paralel çalışma sonuçları , aynı anda , genel çevre imajının görsel açıdan güçlü ve zayıf yanları , kritik noktalar , ilişkiler düzeni ve sıralar araştırılır.

Bir sonraki aşamada, daha küçük bir gruptan, seçilen kritik elemanların yerleştirilmesi bunlarla hayali geziler yapılması , tanımlanmaları , istenir ve bunlar üzerine görüş ve anıları tartışılır. Olanak olması halinde bir kaç denek uygulama alanına götürülerek deneklerin burada kısa geziler yapması ve hissettikleri , anıları üzerine görüş ve değerlendirmeleri ele alınır. Bu aşamanın içerik analizini, bu elemanlar için aynı yoğunlukta bir arazi incelemesi izler. Daha sonrasında ise elemanları , kimlik (identity) ve yapının (structure) değişimi , ışık ,mesafe ve yön koşullarında nasıl sonuçlar verdiği ayrıntılı olarak incelenir.

Bütün çalışmaların sonuçları , çevrenin genel (public) imajını , genel görsel sorun ve güçlü yanlarını , ayrıntılı nitelik ve değişme imkanları, kritik elemanları ile bu elemanlar arasındaki ilişkileri verecek bir harita ve raporda birleştirilir. Bu

çalışmalardan çıkan; sürekli yaşayan , sürekli düzeltilen ve değişimlerin direkt yansıtıldığı bir analiz , gelecekte çevrenin görsel açıdan nasıl biçimleneceği hususunda hazırlanan plan ve projelere temel hazırlanmış olur.

5.2.2 DELPHİ METODU

Bu metot , 1960'lı yıllarda ABD'de RAND şirketi tarafından, geleceği tahmin metodu olarak geliştirilmiştir. Temelinde, araştırılan herhangi bir konu üzerinde, uzmanların görüşlerini toplamak ve onlar üzerinde fikir birliğine varmak amacı ile oluşturulmuş, yargısal bir metottur. Bu metot ilk kez, çevresel etkinin değerlendirilmesi için Green, Hunter ve Moore tarafından araştırılmıştır. Delphi tekniğinin oluşumu 3 aşamada gerçekleşmektedir. Bunlar;

- 1-)Görüşleri alınacak uzman grubu veya panelinin oluşturulması ,
- 2-)Doğal ve yapısal çevredeki etkiler göz önüne alınarak , hazırlanan anket formunun kullanılması,
- 3-)Bir evvelki anket turu sonuçlarının geri besleme (feed-back) yolu ile bir sonraki turda anketi yanıtlayan kişilere aktarılması ,(37, Syf.63)

Bu metotta çalışmalar bağımsız halde yürütülmekte ve sonuca konu ile ilgili hazırlanmış sorulara karşılık alınan yanıtların değerlendirilmesiyle ulaşılmaktadır. Çoğunlukla 20 kişiden oluşan panel üyeleri ; konu ile ilgisi olan plancılar, konuya yetkin kişiler , inşaat mühendisleri ve bölgede aktif kullanıcı olan kişiler arasından seçilmektedir. Kısa bir sürede gerçekleştirilen yöntemde konuyu negatif ve pozitif yönleriyle ele alınmış olarak görmek mümkün olmaktadır.

Metodun uygulanması esnasında panele katılan kişilerin birbirlerinden tecrit şekilde görüş bildirmeleri konunun tarafsız , birbirlerinden etkilenmemiş , dürüst ve güvenilir yanıtlarla sonuçlanmasını sağlamaktadır. Geleceği tahmin konusunda iyi bir yöntem olan Delphi Metodu kişiliklerin çarpışması ihtimalini de ortadan kaldırarak tasarım seçeneklerinin değerlendirilmesinde başarılı sonuçlar vermektedir.(37,Syf.63)

5.2.3 SANOFF METODU

Henry Sanoff , mekan-çevre-bina ilişkisi ve bunların insan üzerindeki görsel etkileri üzerine bir çok araştırma yapmıştır. Bu araştırmalarda pek çok metot kullanılmış ve önerilmiştir. Pek çok farklı yaklaşımın kullanıcılar üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Sanoff , çevrenin insanlar tarafından algılanmasında görsel ve anlamsal bağlantının kurulmasının önemi vurgulamaktadır.(45,Syf.1) Çevrenin nitelendirilmesi bu ilişkilerin varlığı ile açıklık kazanmaktadır.

Sanoff'un görsel analiz metodunda sunduğu araştırma tekniklerini şöyle sıralayabiliriz.

- 1-) Çevresel ölçümleme,
- 2-) İmaj haline getirebilme,
- 3-) Çevresel haritalama,
- 4-) Görsel notasyon,
- 5-) Çevresel simulasyon,

Bina çevre etkileşiminde görsel ve anlamsal boyutta irdelemeler yapmak üzere kullanılan yaklaşımlardan biri herhangi bir çevre içinde yaşayan insanlar hakkında sorular sormak ve böylelikle o çevreye ait imajları irdelemektir. Böylesi ölçümler sonucunda sıklıkla aynı çevrede yaşayan insanların, mekansal veya çevresel tercihlerinin benzer olduğu sonucunun ortaya çıktığı görülmektedir. Böyle bir yöntemde imajlar ; estetik değer gibi bazı görsel özellikleri bünyesinde toplayarak çevreyi temsil etmekte kullanılmaktadır.Görsel nitelik aynı anda ,fiziksel çevrede, estetik niteliğin de irdelenmesini , gerektirmektedir.(45,Syf.2)

Sanoff'un, çevrenin görsel analizinde kullandığı bir başka metot ise uygulanmış örnek ile şöyle ifade edilmektedir; Kuzey Carolina'da, Kingston kasabasında, gelecekte yapılması planlanan bir sanat merkezi binası için ,halkın katıldığı bir workshop hazırlanır. Herhangi bir işlevi olan 4 adet alternatif sunulur. Seri bir takım çizimler ve tasarım revizyonlarıyla değişiklik yapmak olanağı bulunan binaların her birine ait eleştirilere, ilişkin geniş açıklayıcı listeler hazırlanır .Daha sonra

sanatçılardan oluşan bir kurul bu listeleri de kullanarak her alternatifi değerlendirir. Binaları anlatan bu geniş listelerden bazı alternatifler seçilir. Sonuç olarak imajlar arasındaki seçkin farklılıkları gösteren en etkileyici bina seçilir.

Bu teknikte ; gelecekteki bina imajlarının oluşumunun incelenmesi ve fiziksel çevreyi anlatan geniş bir dile sahip olmasından dolayı faydalı olan bir metottur. En önemli yönü ise ortaya çıkacak ürünün, kararının o bölgedeki yerleşik kullanıcılar tarafından ağırlıklı fikir katkısı ile ortaya çıkmış olmasıdır. Böylece halk yaşadığı çevreyi biçimlendirmiş olmaktadır.

Sanoff'un kullandığı diğer bir yöntem ise ; belli bir gruba çeşitli sorular sorarak insanların çevresel tercihlerinin belirlenmesi şeklindedir. Bu yöntem çoğunlukla mevcut olan bir çevre içinde , çevre verilerinden faydalanarak fotoğraflar ve çizimler yardımıyla deneğe karşılaştırmalı sorular sormak şeklindedir. Böylelikle, kullanılan bu metotla fiziksel dünyanın bizim üzerimizdeki psikolojik etkileri ve sonuçları analiz edilmek istenmektedir. Bu yöntemde şu 4 madde çerçevesinde odaklanmaktadır;

- 1- Deneğe çevresinin mesajı nasıl ilettiği,
- 2- Çevredeki davranışların nasıl gözlemlenip belgeleneceği ,
- 3- 2 ve 3 boyutlu çevreyi nasıl resmetmeli,
- 4- Bu metotları mimarlar nasıl uygular.

İki boyutlu fotoğraf üç boyutlu bir varlığın temsili resmidir. Bu iki fotoğraftaki bir takım işaretler üçüncü boyutu algılamaya yardımcı olur. Bu işaretler ; doku , ölçü , doğrusallık , yukarı konumlanma , doku değişimi , süreklilik ışık etkisi ve konumdur.(45,Syf.12) Sanoff tarafından ifade edilen bu kavramların yine Sanoff'a göre fotoğraf üzerindeki analizleri şöyledir ;

Doku: Bir yüzey ne zaman yoğunlaşıyorsa o vakit gözlemciden daha uzak gibi görünür.

Ölçü: Objeler, nesneler küçüldükçe gözlemciden uzaklaşırlar.

Doğrusallık: Birbirinden eşit uzaklıktaki nesneler bir noktada birleşiyor gibi gözüktüğünde gözlemciden uzaklaşırlar.

Yukarı konumlanma: Gözlemcinin uzaklığı arttıkça ufuk çizgisi yükseliyor gibi görünür.

Doku değişimi: Doku yoğunluklarından kaynaklı değişiklikler kenar görünümünü verir.

Süreklilik: Nesneler birbirinin üzerine düştükçe en basit form gözlemciye en yakın olandır.

Işık etkisi: Işıktaki ve gölgedeki zıtlıklar bir kenar oluşturur.

Konum: Nesnelerin uzaklığı gözlemciye göre arttıkça detayı azalır.

Fotoğraflı ikili karşılaştırma yöntemi olarak kullanılan bu metot, tez çalışması kapsamında kullanılacak olan temel yöntemdir.

5.3 SEÇİLEN ÖRNEK METODUN, BÖLGENİN KENTSEL KİMLİĞİNİN SÜREKLİLİĞİNE İLİŞKİN, BİR GÖRSEL DEĞERLENDİRME İÇİN KULLANILMASI

Bu bölümde ; kentsel dış mekanların analizinde kullanılan ölçek teknikleri ve görsel analiz metodları incelendikten sonra Akaretler – Teşvikiye bölgesinin görsel analizinde kullanılacak metod ve bu metodun seçilme sebeplerinden bahsedilecektir. Özellikle bölgede 19. yy.’dan kalan bir tarihi doku mevcut olup , onun üzerinde 20. yy.’da gelişmiş olan bir yerleşim dokusunun bulunuyor olması , Sanoff’un fotoğraflı ve çizimlerle desteklenmiş ikili karşılaştırma metodunun seçilmesine sebep olmuştur. Deneklere imkan olduğu ölçüde her iki döneme ait dokuları ve yerleşimleri gösteren , fotoğraflar ve planlar gösterilerek fikirleri sorulmuştur. Böylelikle 19. yy. ve 20. yy. dokularının kullanıcı üzerinde yarattığı görsel etki ve farklı imajlar araştırılmıştır.

Kentsel çevrenin analiz edilmesinde, insan çevre çalışmalarını tanımlayan bir bileşen olan zaman statik olarak ele alınmıştır. Bu vesileyle “zaman” şu an ile ilişkili olup, geriye bakıp karşılaştırma yapılmıştır.

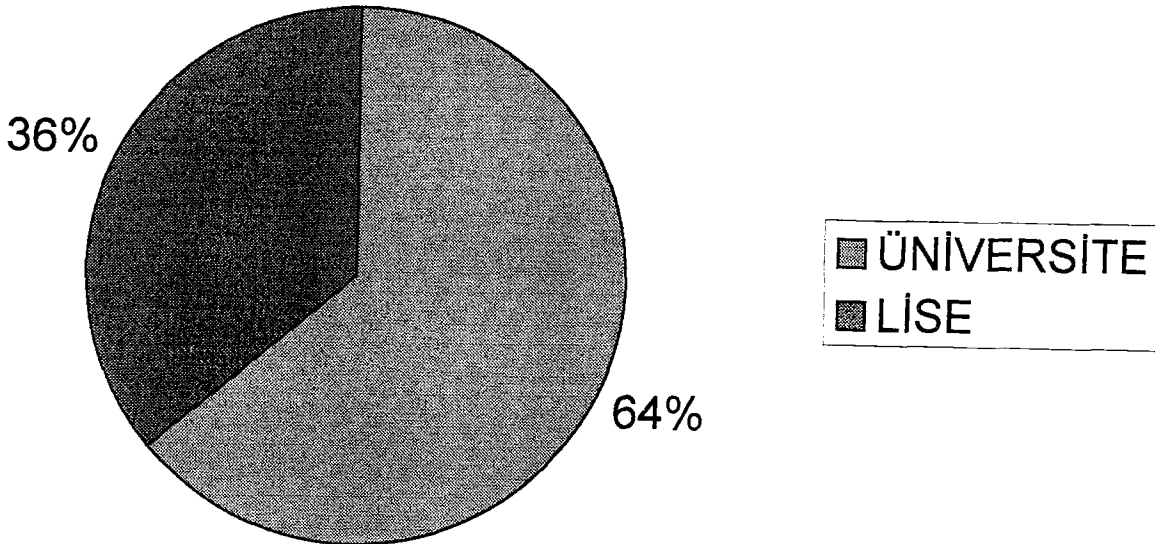
Yapılan çalışma Akaretler – Teşvikiye bölgesinin geçmişten gelen izleri ile birlikte var olan kentsel kimliğinin görsel olarak, değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Değerlendirme görsel ağırlıklı olduğu için sokak ölçeğinde ve bina ölçeğinde yapılmıştır. Sokak ölçeğinde Akaretler bina dizisinin ve yakın dönem binaların silüetinden istifade edilmiştir.

5.3.1 DENEKLERİN ÖZELLİKLERİ

Yapılan çalışmaya katılan deneklerin kent kimliğine karşın, bilinçli kişiler tarafından seçilmesine çaba gösterilmiştir. Bunun içinde, göz önüne alan temel kriteri, eğitim durumu oluşturmıştır. Tablo 5.1’de de, görüleceği gibi minimum eğitim seviyesi için lise referans alınmıştır. Böylece eğitim seviyesi yüksek olarak nitelendirilebilecek bir katılımcı grubu ile gerçekleştirilmiştir. Toplam 25 olan denek sayısının % 36’sı lise mezunu , % 64’ü üniversite mezunudur. Bu % 64’lük üniversite mezununun, içinde yer alan 25 deneğin % 20’sini oluşturan master seviyesindeki deneklerin eğitim durumu burada ifade edilmemiştir.(Grafik 5.1)

ÖĞRENİM DURUMU	ÜNİVERSİTE	LİSE
KİŞİ	16	9

Tablo 5.1 Deneklerin öğrenim durumu tablosu.

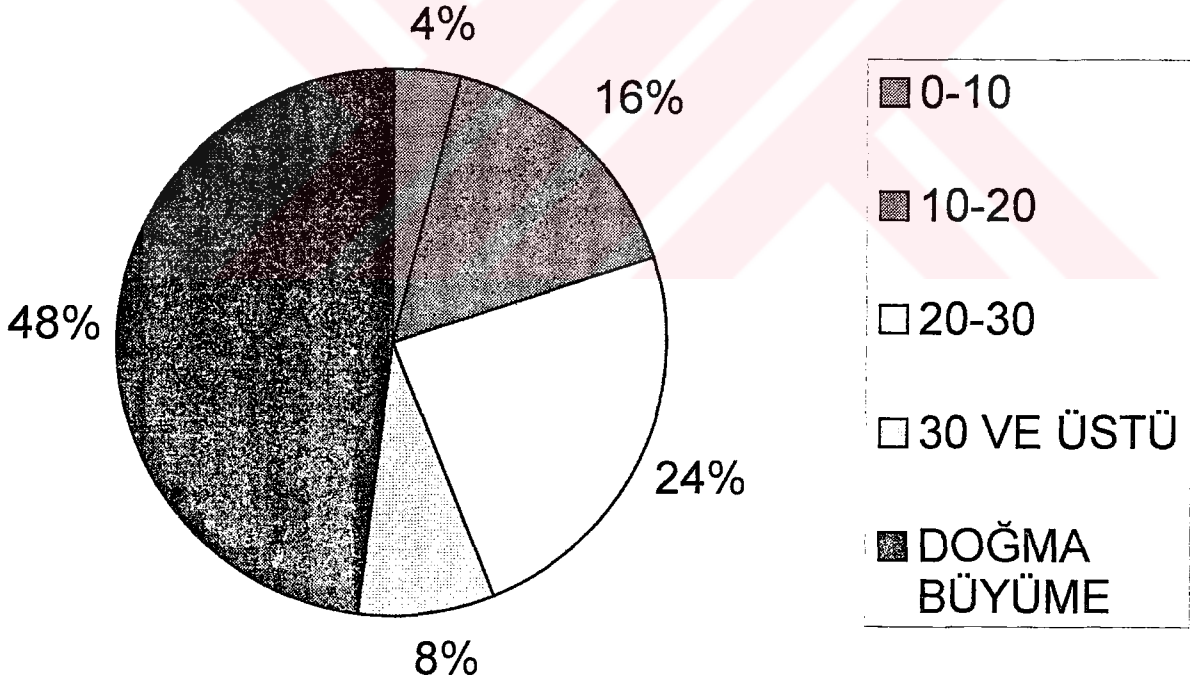

Grafik 5.1 Deneklerin öğrenim durumunun, oransal gösterimi.

Çalışma için seçilen deneklerin , olabildiğince doğma büyüme İstanbullu olmalarına, bunun mümkün olmadığı koşullarda, uzun yıllardır bu şehirde yaşıyor olmalarına ve kent kimliği bilincini taşıyacak sorumlulukta insanlar olmalarına dikkat edilmiştir. Tablo 5.2’de de görüleceği gibi deneklerin İstanbul’da oturma süreleri 20 ile 30 yıl arasında veya doğma büyüme İstanbullu kategorisinde yoğunlaşmıştır. Özellikle doğma büyüme İstanbullu olanlar anketin %48’ini 20 ile 30 yıldır İstanbul’da yaşayanlar ise %24’lük bölümünü oluşturmaktadır.(Grafik 5.2)

YIL	0-10	10-20	20-30	30 VE ÜSTÜ	DOĞMA BÜYÜME
KİŞİ	1	4	6	2	12

Tablo 5.2 Deneklerin İstanbul’da ikamet sürelerini gösteren tablo.

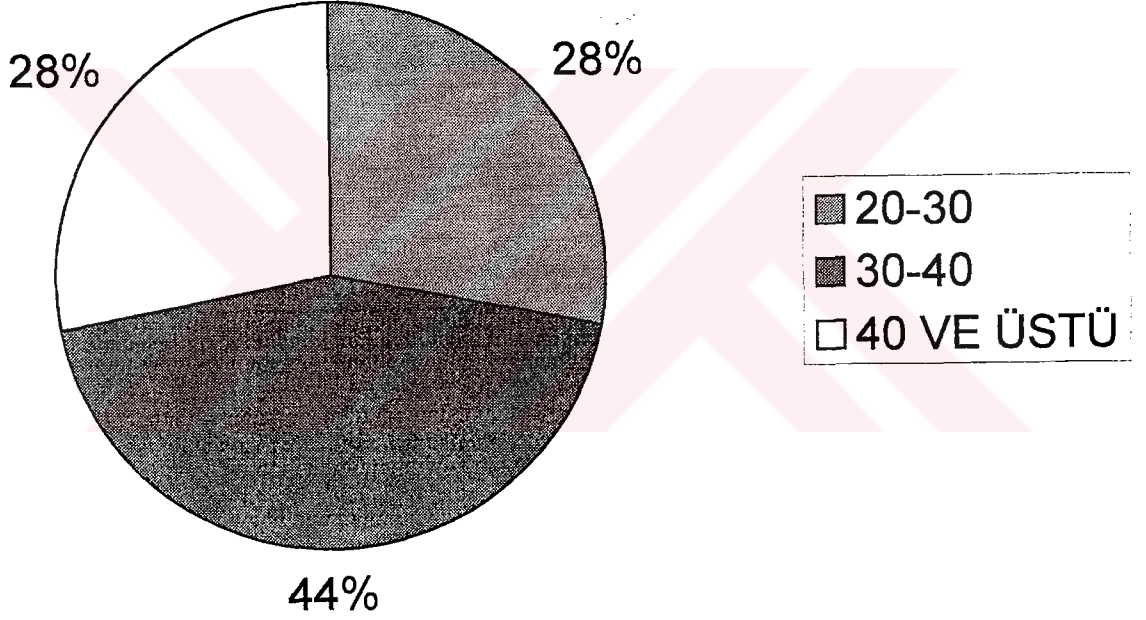
Grafik 5.2 Deneklerin İstanbul’da oturma sürelerinin oransal dağılımı.

Çalışmaya katılan deneklerin yaş ortalamasına bakıldığında ise 30’lu - 40’lı yaşlar arasında yoğunlaştığını, bu rakamların altına ve üstüne ise dengeli sayıda dağıldıklarını görmekteyiz.(Tablo 5.3) Deneklerin yaş ortalamasının yoğunlaştığı,

30- 40 yaş gurubu ekonomik , sosyal açılardan ve kültür yönünden yetişkin süreçte oldukları düşünülen yaş grubu olduğu için, üzerinde yoğunlaşılan aralık olmuştur. Deneklerin % 28'i 20-30 yaş arasında, %44'ü 30-40 yaş arasında, %28'i ise 40 yaş ve üzerinde yer almaktadır. (Grafik 5.3)

YAŞ	0-20	20-30	30-40	40 VE ÜSTÜ
Kişi	-	7	11	7

Tablo 5.3 Çalışmaya katılan deneklerin yaş analizleri.

Grafik 5.3 Çalışmaya katılan deneklerin yaşlarının oransal analizi.

Çalışmaya katılan deneklerin oturdukları semtlere bakıldığında, şehrin tamamına dağılmış olduklarını görüyoruz.(Tablo 5.4) Deneklerin %12'si Anadolu yakasında oturmakta %88'i Avrupa yakasında ve büyük ölçüde uygulama alanına yakın semtlerde, boğaz hattında ikamet etmektedirler. Deneklerin %12'si uygulamanın yapıldığı aksta, Maçka'da oturmaktadır. En fazla denek %12 oran ile Fındıkzade ve Maçka'da yer almaktadır. Diğer semtlere ise %4 ve %8'lik oranlarla dengeli olarak dağılmışlardır.

SEMT	KİŞİ	SEMT	KİŞİ
Bahçelievler	2	İstinye	1
Bakırköy	2	Kadıköy	1
Beşiktaş	2	Kasımpaşa	1
Eyüp	1	Maçka	3
Fatih	2	Mecidiyeköy	1
Feriköy	1	Ortaköy	1
Fındıkzade	3	Sarıyer	1
Göztepe	2	Teşvikiye	1

Tablo 5.4 Deneklerin İstanbul’da oturdukları semtlerin dağılımı.

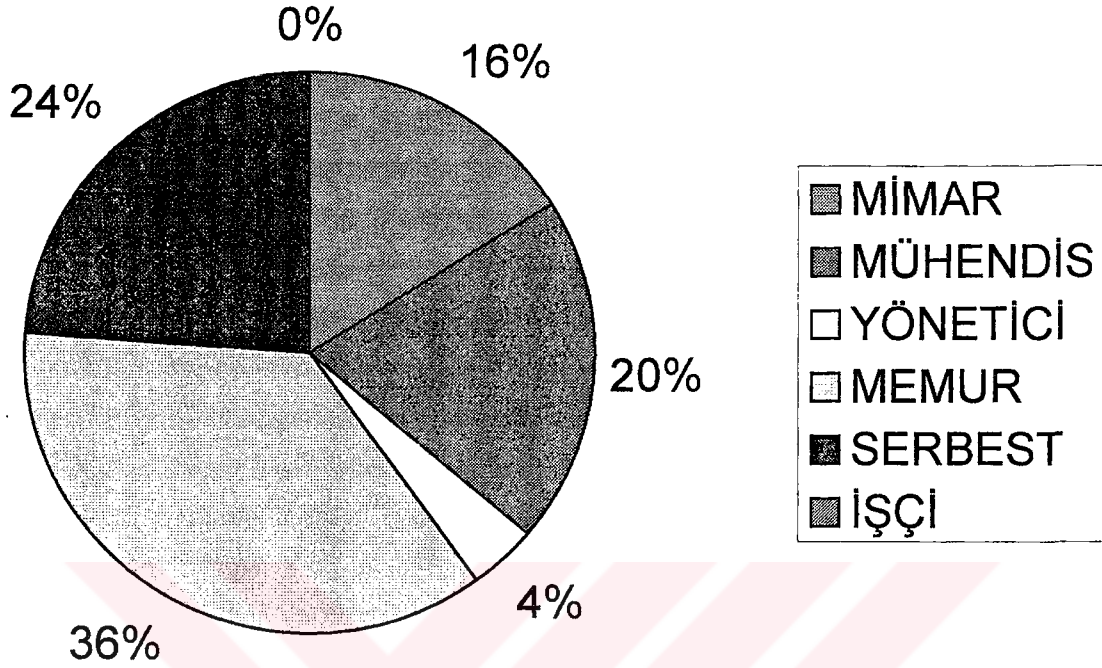
En son olaraktan çalışmaya katılan deneklerin meslek gruplarına bakacak olursak, mimar ve mühendis oranının fazlalığı hemen göze çarpmaktadır. Anket içinde en ağırlıklı meslek grubunu ise memur grubu oluşturmaktadır. (Tablo 5.5) Değerlendirmenin %16’sını mimarlar, %84’ünü ise diğer meslek grupları oluşturmaktadır. Değerlendirmenin içinde yer alan toplam mimar mühendis yüzdesi %36’dır. Tüm çalışmanın ise %36’sını memurlar, %20’sini mühendisler, %16’sını ise mimarlar oluşturmaktadır. Geriye kalan %28’ini ise serbest meslek sahipleri ve yönetici grubu oluşturmaktadır. Mimar ağırlığının tercih edilme sebebi, bölgenin kimliğini daha çabuk algılayacaklarının düşünülmesinden kaynaklıdır. (Grafik 5.4)

MESLEK	MİMAR	MÜHENDİS	YÖNETİCİ	MEMUR	SERBEST	İŞÇİ
KİŞİ	4	5	1	9	6	0

Tablo 5.5 Deneklerin meslek gruplarına göre dağılımları .

Yukarıdaki tablo ve grafiklerde de görüldüğü gibi, analiz çalışması için oluşturulmuş olan 25 deneklik grup, eğitim seviyesi yüksek, İstanbul’da yerleşik olduğu süre uzun

olan ve orta yaş grubu insanlardan oluşan bir çalışma grubudur. Değerlendirme sonuçları izlenirken böyle bir kesimin görüşlerini yansıttığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Grafik 5.4 Deneklerin meslek gruplarının oransal dağılımı.

5.3.2.ÖRNEK SEÇİM KRİTERLERİ

Akaretler – Teşvikiye bölgesinin, görsel analizini yapmak üzere hazırlanan bu bölümde, Sanoff'un kullanıp geliştirdiği ikili karşılaştırma tekniğinden istifade edilmiştir. Toplam 7 maddelik ankette, ilk maddede deneklerin vasıf ve özelliklerinin araştırıldığı sorular sorulmaktadır. İkinci soruda iki ayrı planın karşılaştırması, diğer sorularda ise benzer veya zıt fotoğraflarla kent dokularının karşılaştırılması yapılarak, deneklerin fikri ve tepkilerinin ölçülmesi ile bunların analiz edilmesi düşünülmüştür.

Şimdi hangi plan çiziminin veya fotoğrafların hangi soruda ve ne amaçla kullanıldığından kısaca bahsedilecektir.

İki numaralı soru : Bu soru kapsamında , plan düzleminde olan değişiklikler, kent yerleşiminin ne yönde değiştiğinin veya çarpık kentleşmenin bu

bölgeyi ne kadar etkilediği gibi kavramların deneklerce önemli olup olmadığı, deneklerin bu bilince ne kadar hakim oldukları araştırılmıştır. Deneklere sunulan 19 yy. haritasında (Harita 4.2); yeşil doku daha fazla , bina sıklığı daha az , bina yoğunluğu ve yükseklikler bugünkü mevcuttan daha farklıdır. 20 yy. günümüz haritasında (Harita 4.3) ise, yeşil dokunun daha azaldığı , plan yoğunluklarının daha artmış olduğu göze çarpmaktadır.Soru kapsamında yanıtların daha sağlıklı olması için deneklere tarafsız olarak bölgenin her iki dönemdeki fiziki durumu ve binaların yükseklikleri anlatılmıştır.

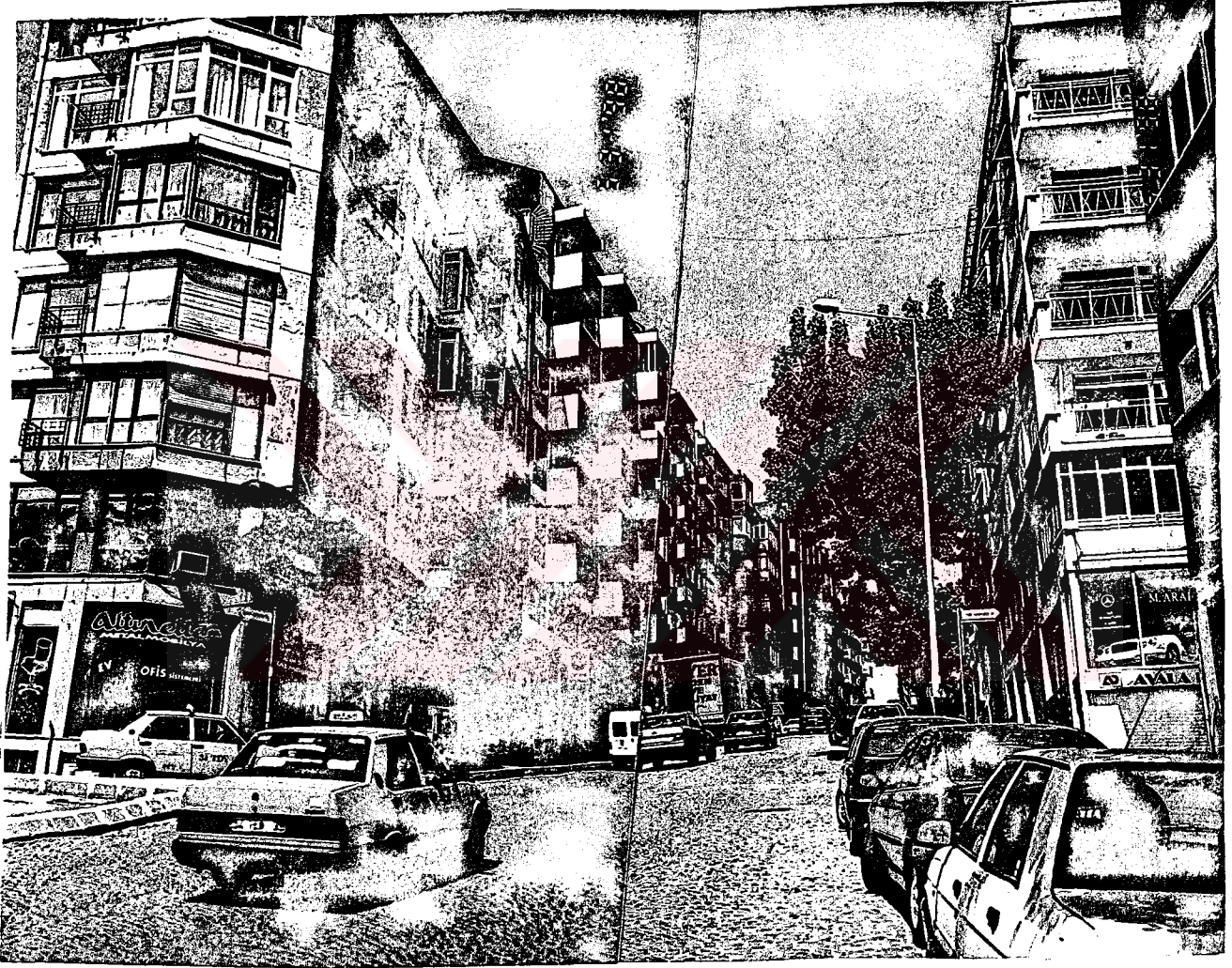
Sorunun bir sonraki etabında ise kişilerin kendilerine göre doğru kabul edip tercih ettikleri kent yerleşimi içinde yeşil doku, bina yoğunluğu ve kat yüksekliklerinden hangilerinin ne derecede, etkili oldukları araştırılmaktadır.

Şekil 5.1 Spor Caddesi – Vişnezade Sokak arası.(Soru 3, A fotoğrafı)

Üç numaralı soru: Daha evvel deneklerin, özelliklerinin analiz edildiği bölümde de bahsedildiği gibi büyük ölçüde kent kimliği bilinci taşıyan kişilerden oluştuğu düşünülmektedir. Bu inançla 3. soruda kent kimliği bilinci ile ilgili iki fotoğraf karşılaştırılmaktadır. Şekil 5.1’de, A fotoğrafı olarak anılan fotoğrafta

Şekil 5.2’de ise, B fotoğrafında, Spor Caddesinin, Vişnezade Sokaktan itibaren Maçka’ya doğru çıkan bölümünün, 20 yy. ‘da inşa edilmiş yapılarla biçimlenmiş şeklinin fotoğrafı yer almaktadır. Her iki yapı dizisi arasında kat yüksekliği, bir örnek olma-olmama, yeşil hakimiyeti-hakimiyetsizliği, düzen-düzensizlik, gibi hemen göze çarpan farklar yer almaktadır. Bütün bunların ışığında deneklerin hangi bina yerleşimini daha doğru bulduğu araştırılmıştır.

Şekil 5.2 Spor Caddesi-Vişnezade Sokak-Maçka arası (Soru 3, B fotoğrafı)

Dört numaralı soru: Uygulama alanının tez kapsamında irdelendiği bölümlerde, BJK Plaza binasının tarihi evlerin iç bahçesinde ve pek çok yönden binalara zarar vereceği bilinmesine rağmen inşa edilmiş olduğundan bahsedilmişti. Fiziki anlamda zarar vereceği gibi, kent kimliği açısından da mimari otoritelerce

binalara zarar vereceği bilinmesine rağmen inşa edilmiş olduğundan bahsedilmişti. Fiziki anlamda zarar vereceği gibi, kent kimliği açısından da mimari otoritelerce yanlış olduğu ifade edilen binanın, kullanıcılar tarafından nasıl yorumlandığını araştırmak amacı ile hazırlanmış bir sorudur. Soru kapsamında deneklere sunulan fotoğraflardan birisi, henüz bina inşa edilmemişken ki; Akaretler Evleri'nin durumunu (şekil 5.3) , diğeri ise bina inşa edildikten sonraki Akaretler Evleri ile birlikteki durumunu (şekil 5.4) ifade etmektedir.

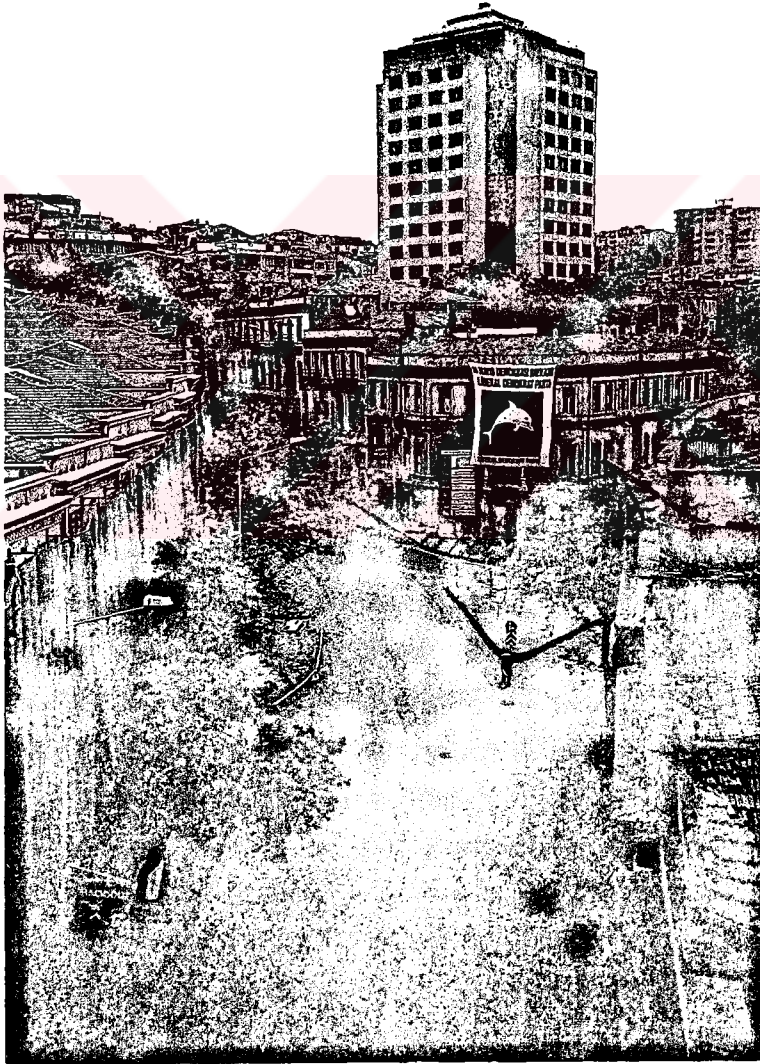

şekil 5.3 Akaretler Evlerinin i bahçesinde BJK Plaza inşa edilmemişken ki durum.(Soru 4, A fotoğrafı)

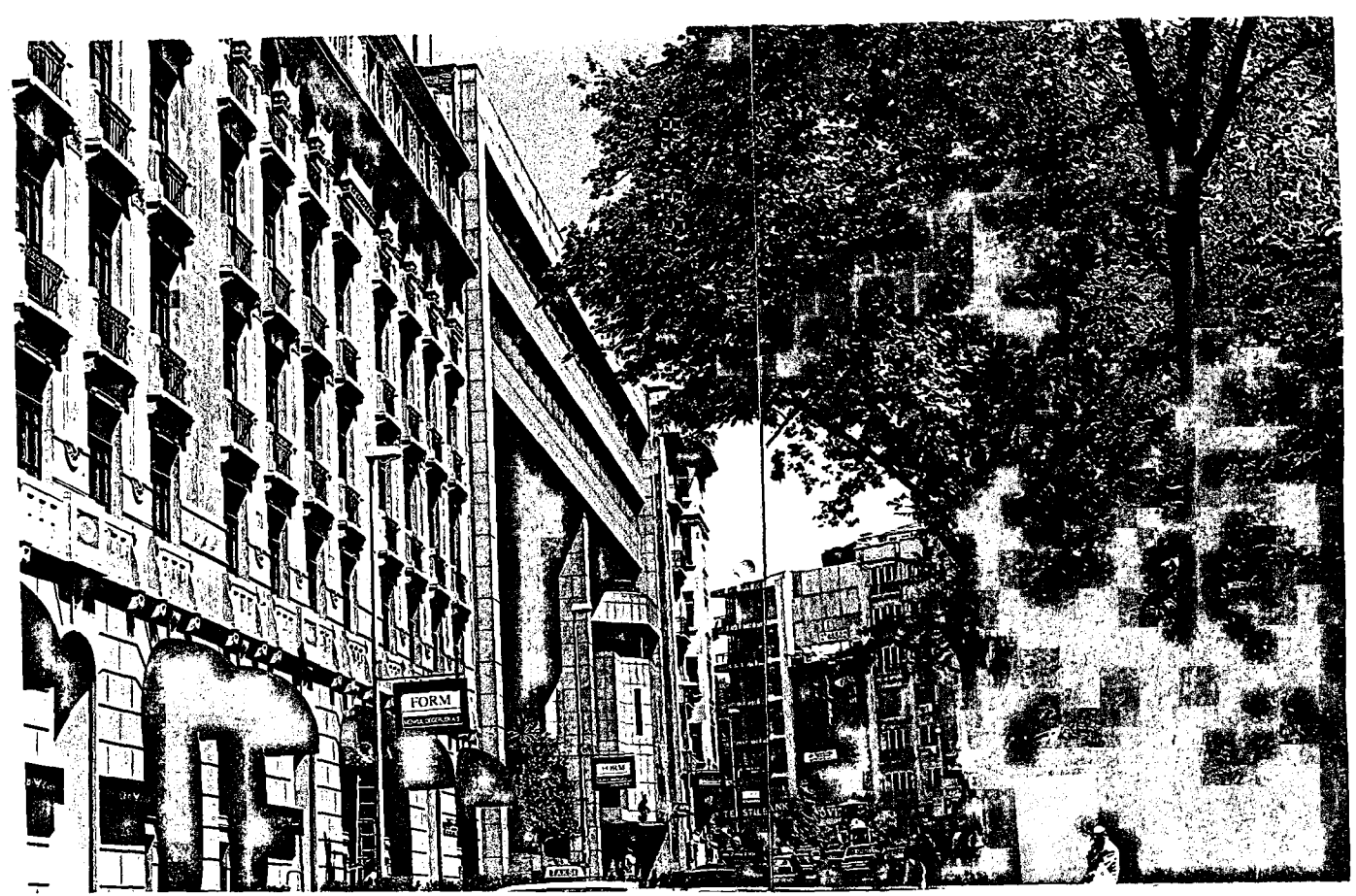
Deneklerin, binanın yanlış mı-doğru mu bir uygulama olduğuna ilişkin dűřünceleri renilmek istenirken, sorunun bir sonraki şıkkında ise binanın kent silueti açısından doğru veya yanlışlığı sorulmaktadır. Binaın kent siluetinde oluşturduğu görüntünün,kişiler üzerinde olumlu mu, olumsuz mu, etki bıraktığı renilmek istenmiştir.

Beř numaralı soru: Bu soruda tek bir yapının, tez araştırma alanının sonunda yer alan binanın, kűtlesinin ve formunun, uygulandığı bölge ve tarihi

dokuyla ilişkisinin nasıl olduğu araştırılmaya çalışılmıştır. Tarihi binalarla çevrili bir yolun sonunda yer almakta olan ve aynı yükseklikte fakat modern bir yapı olarak inşa edilmiş olan Milli Reasürans binasının, caddenin her iki yönden iki adet fotoğrafı (Şekil 5.5, Şekil 5.6) deneklere sunularak uyum-uyumsuzluk araştırması yapılmaktadır. Sorunun bir sonraki şikkında ise , binanın uyumlu olduğunu söyleyen deneklerden , binanın bölgede ki kentsel sürekliliği devam ettirip ettiremediği sorusuna cevap aranmaktadır.

Şekil 5.4 Akaretler Evlerinin iç bahçesinde BJK Plaza inşa edildikten sonraki görünüm. (Soru 4, B fotoğrafı)

Şekil 5.5 Milli Reasürans Binasının Maçka Palas yönünden görünüşü.(Soru 5, A fotoğrafı)

Şekil 5.6 Milli Reasürans Binasının Teşvikiye yönünden görünüşü. (Soru 5, B fotoğrafı)

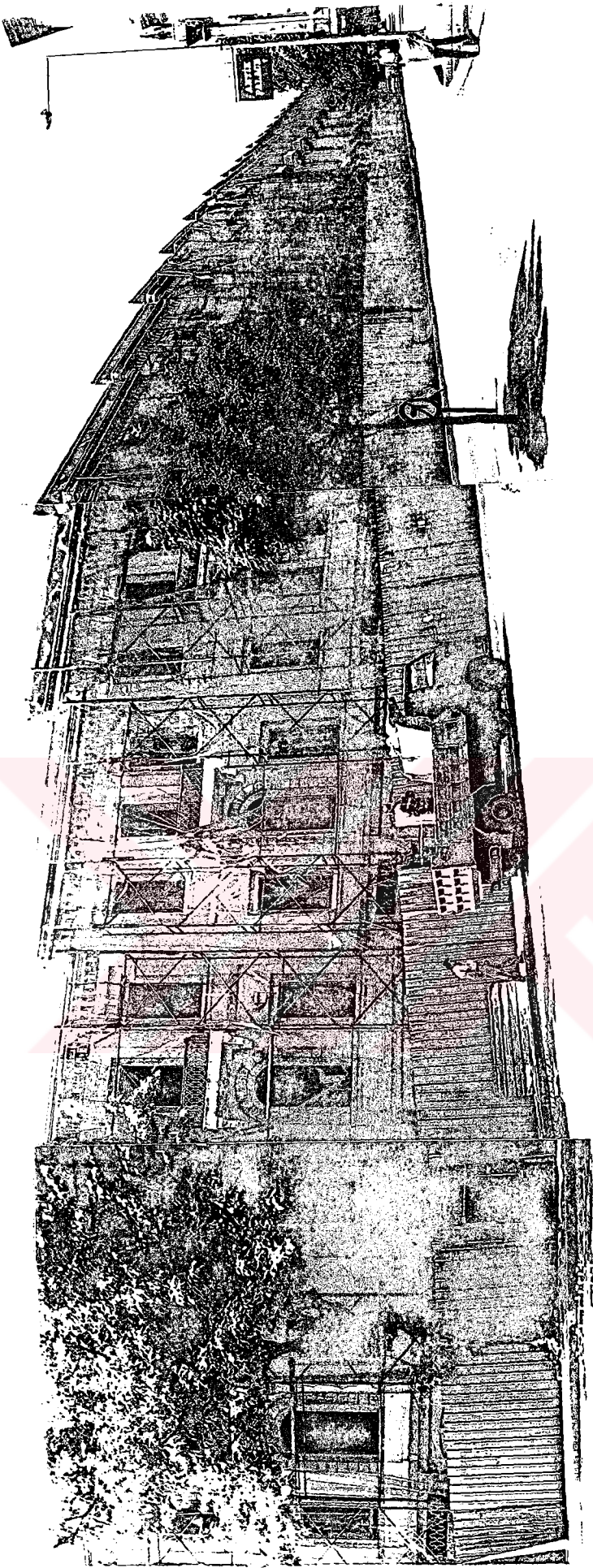
Altı numaralı soru: Bölgede özellikle 1980’li yıllarda hızlı bir şekilde, çok katlı ve geniş kütleli yapı trafiği başlamıştır. Bu soru da özellikle bölgede varlığını çok ciddi biçimde hissettiren Park-sa Hilton ve Swiss Otel’in uygulanması için verilmiş kararın ne kadar sağlıklı olduğu, deneklere, binaların 2 adet fotoğrafının gösterilmesi ile tespit edilmeye çalışılmaktadır. (Şekil 4.12, Şekil 5.7)

Şekil 5.7 Swiss Otel’i’n kütlelerinin yakından görünüşü.

Sorunun bir sonraki şıkında ise özellikle Dolmabahçe’nin sırtlarında yer alarak bir yandan Dolmabahçe Sarayı’nı tehdit eden , bir yandan da kent silüetini etkileyen bu binaların kent için, silüet için doğru mu – yanlış mı uygulamalar olduğu sorgulanmaya çalışılmıştır.

Yedi numaralı soru : Yedi ve son soru olan bu soru da ise , Akaretler Evlerinin sürekli , düzenli ve tekrarlı giden dizisinin kişiler üzerinde ne gibi izler bıraktığını araştırmak için , deneklere bir silüet fotoğrafı (Şekil 5.8) gösterilmiştir. Anlamsal farklılıklar tekniğinden istifade ederek , bu bina dizisinin insanlar için sürekli- parçalı , durgun - hareketli , tekdüze - çeşitli , yüksek - alçak , itici - çekici , sıradan - ilginç , geleneksel - modern , güzel - çirkin , etkili - etkisiz , ikilemlerinden hangisini ifade ettiklerinin analizi yapılmıştır. Bu analizle de,

Şekil 5.8 Akaretler Evleri sulieti. (Soru 7)

Sokak ve bina ölçeğinde yapılan bu anket çalışmasının amacı , insanların zihninde gelişmiş olan kent kimliği ve Akaretler yerleşiminin , görsel yanını ortaya çıkarmaktır.Temel olarak;

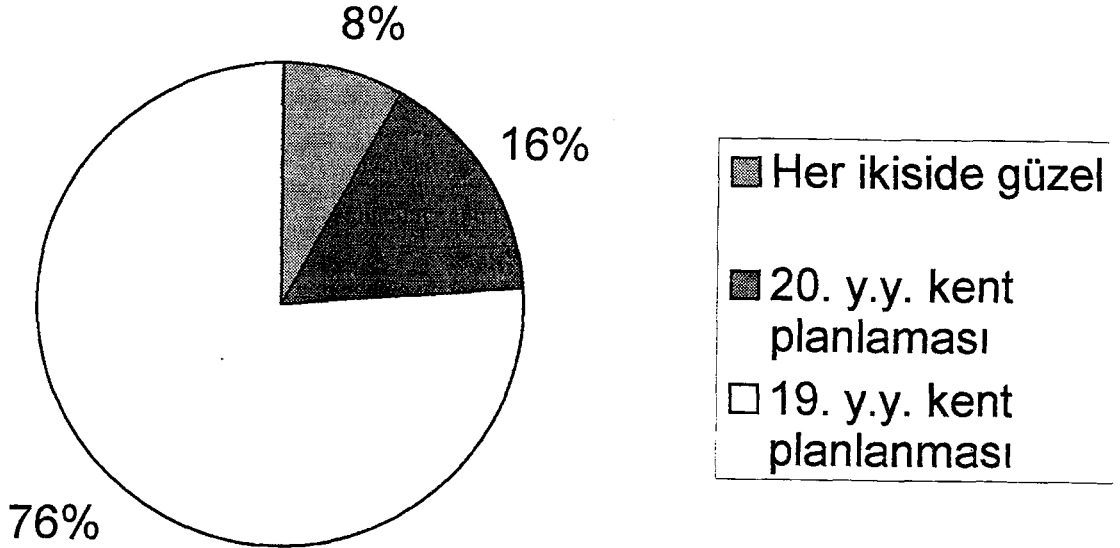
- Kişilerin zihnindeki kimlik imajını ortaya çıkarmak,
- Yeşil dokunun ne kadar algılandığını ve önemini belirlemek,
- Kişilerin kenti ve sokağı algılamalarındaki etkili olan görsel faktörleri tespit etmek,

ifade edilebilecek amaçlardır.Bu analiz çalışması ile ideal bir kent kimliği ve İstanbul kimliği araştırması değil, günümüzde görsel olarak algılanan kimliğin uygulama alanı üzerinde saptanması ve geçmişe göre değişiminin değerlendirilmesi yapılmıştır.

5.3.3. GÖRSEL DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASININ SONUÇLARI

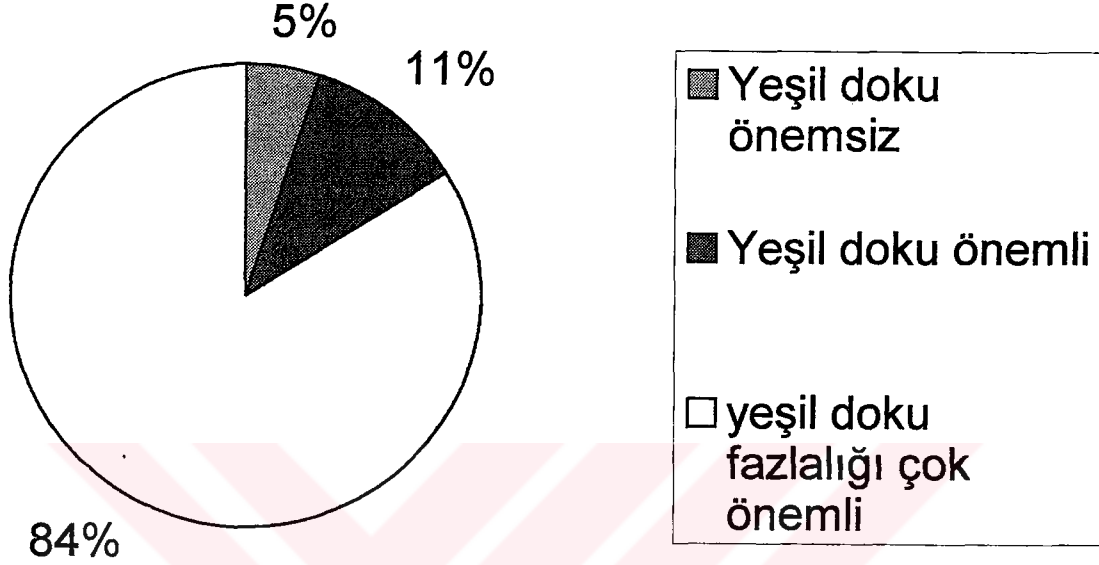
Birinci soruda 19.yy. kent yerleşiminin mi, 20.yy. kent yerleşiminin mi daha doğru bir yerleşim olduğu sorusuna ; deneklerin %16'sı 20.yy. yerleşiminin daha doğru olduğunu (Grafik 5.5), %8'i ise her iki planlama tipinin kendilerince elverişli olduğunu ifade etmişlerdir.

Bu sonuca göre 19.yy.'da yerleşik olan bahçeli , geniş alanlı ve yeşil dokunun fazla, bina yoğunluklarının az olduğu yerleşim biçimi tercih edilmiştir.

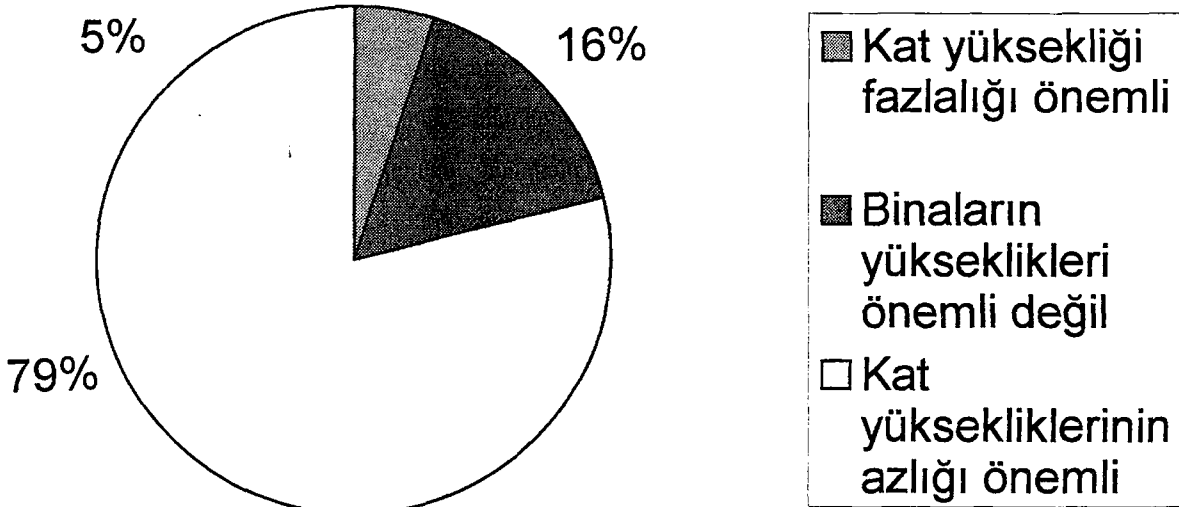
Grafik 5.5 Deneklerin 19.yy. ve 20.yy. plan tiplerine bakışlarının oranlaması.

Bu sorunun bir sonraki şikkında ise, kişilere seçtikleri resimlerde etken faktörün ne olduğu sorulmuştur.19.yy., yerleşim planını tercih edenler arasında %5 kadarı yeşil dokunun bu tercihte rol oynamadığını , %11 kadarı yeşil dokunun çok fazla önemli olmadığını, geriye kalan %84 ‘ü ise yeşil dokunun yoğun olmasının tercih etmelerinde en önemli faktörlerden biri olduğunu ifade etmişlerdir.(Grafik 5.6)

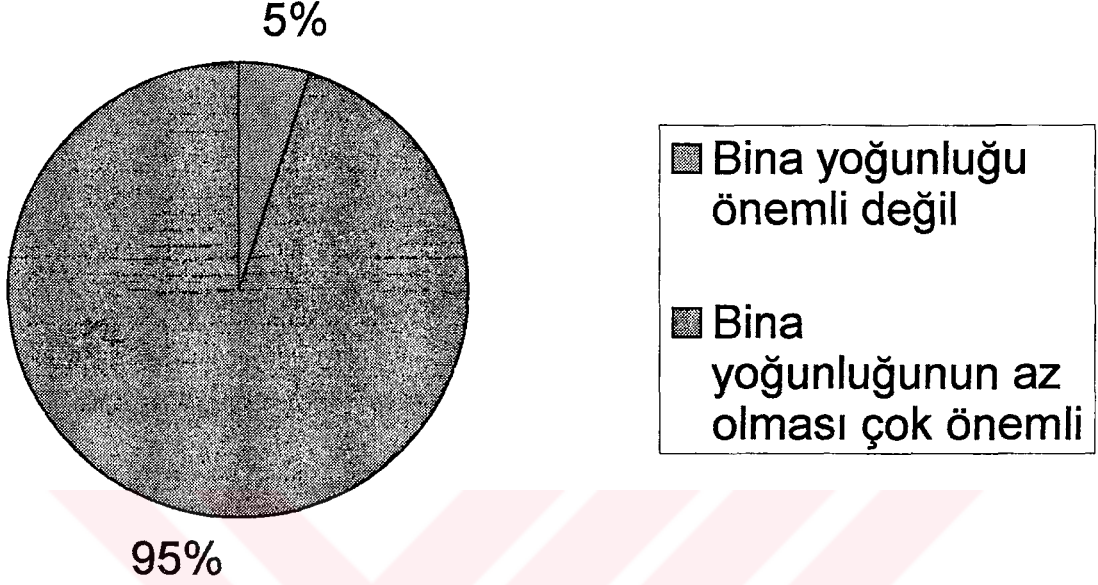
Grafik 5.6 19.yy. planlamasını tercih edenlerin, yeşil doku tercih oranları.

Yine aynı planı tercih eden kişilere sözlü olarak ifade edilmiş olan , kat yüksekliklerinin azlığı veya çokluğu faktörünün ne derece önemli olduğu sorusunun yanıtı ise, %5 için kat yüksekliklerinin fazla olması daha önemli , %16’sı için kat yükseklikleri önemsiz , % 79’u içinse kat yüksekliklerinin az olması çok önemli olarak neticelenmiştir. (Grafik 5.7)

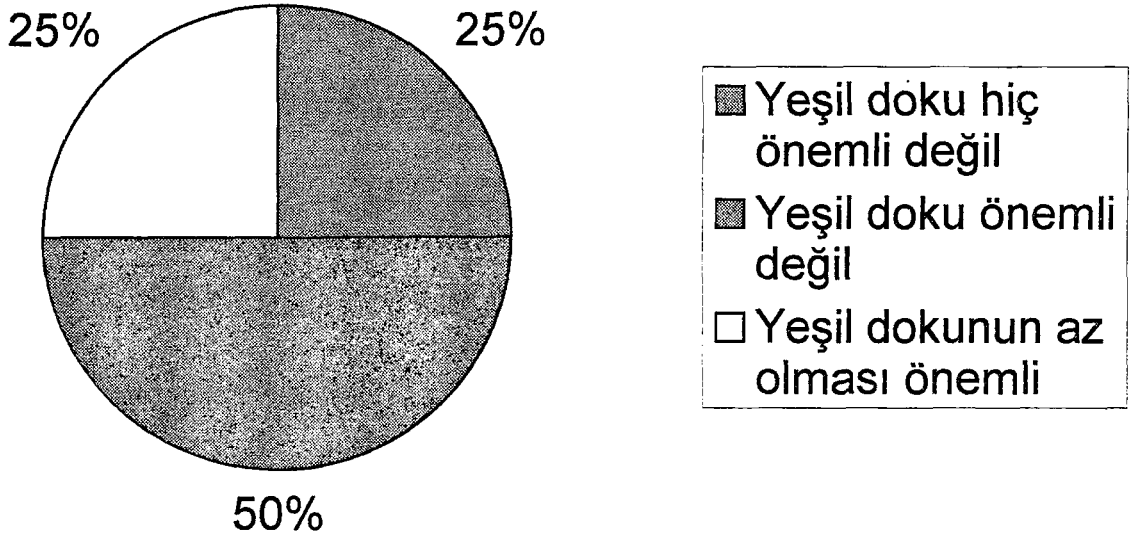
Grafik 5.7 19.yy. planlaması tercih edenlerin kat yüksekliklerini değerlendirmeleri.

19.yy. kent yerleşimini tercih edenler arasında, bina yoğunluğu araştırması sonuçları ise şöyledir ; %5 oranında denek bina yoğunluğunun önemli olmadığını , %95 oranında denek ise bina yoğunluğunun az olmasının çok önem taşıdığını ifade etmişlerdir.(Grafik 5.8)

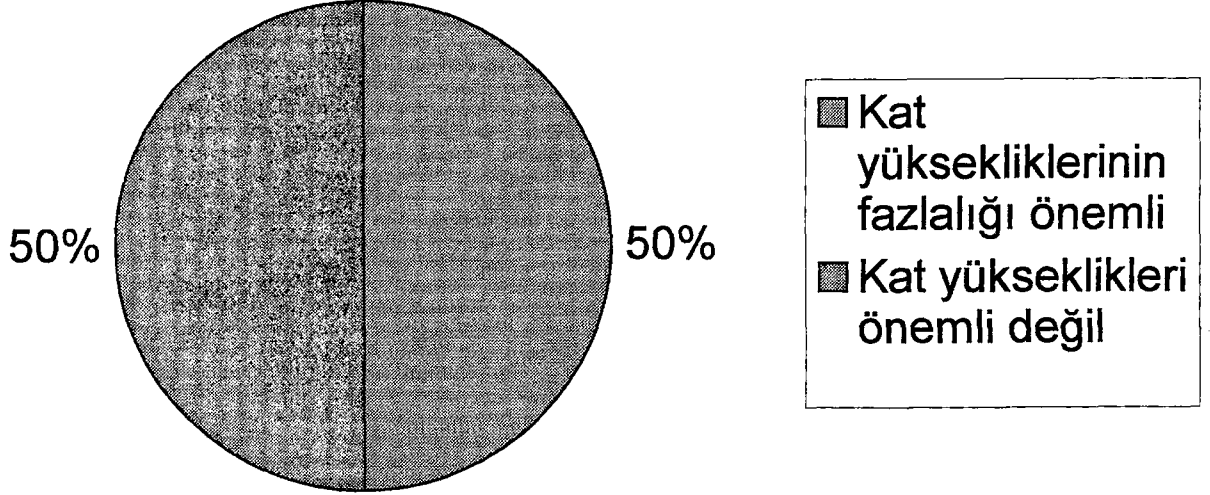
Grafik 5.8 19.yy. planlamasını tercih edenlerin bina yoğunluğunu oranları.

20.yy. yerleşim planını tercih eden, grup içinde yapılan yeşil alan , bina yoğunluğu ve kat yüksekliklerinin önemi analizi ise aşağıdaki gibi neticelenmiştir.Yeşil dokunun varlığı %25 için hiç önemli değil , %50 için önemli değil ,%25 içinse az olması daha önemli olarak yanıtlanmıştır.(Grafik 5.9)

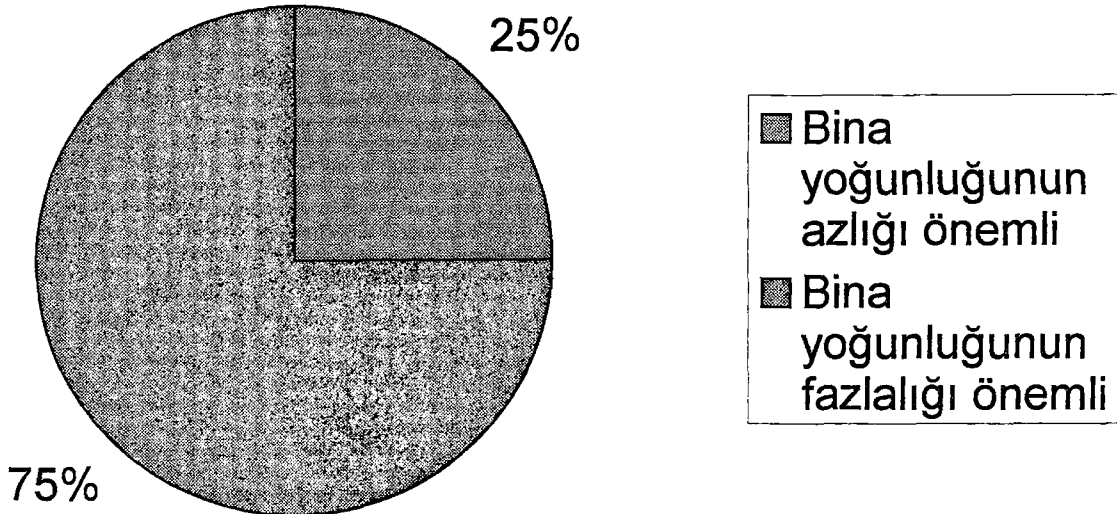
Grafik 5.9 20.yy. planlamasını tercih edenler için yeşil dokunun önemi.

Yine 20y.y. yerleşim planını seçenler arasında yapılan , kat yüksekliklerinin nasıl yorumlandığının neticesi ise , %50 için kat yüksekliklerinin fazla olması önemli , %50'si için kat yükseklikleri önemli değil olarak alınmıştır.(Grafik 5.10)

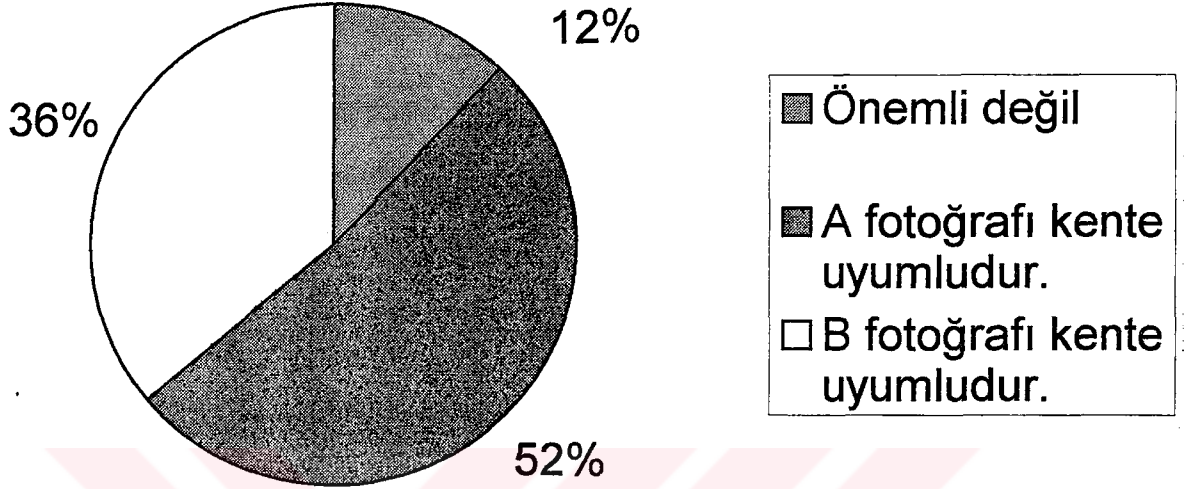
Grafik 5.10 20.yy.yerleşim planını tercih edenlerin kat yüksekliklerine bakışları.

Yine 20.yy. yerleşim planını tercih edenlere göre,bina yoğunlukları ise , %25 için bina yoğunluğunun azlığı önemli, %75'i içinse bina yoğunluğunun fazla olması önemli diye yanıtlanmıştır.(Grafik 5.11)

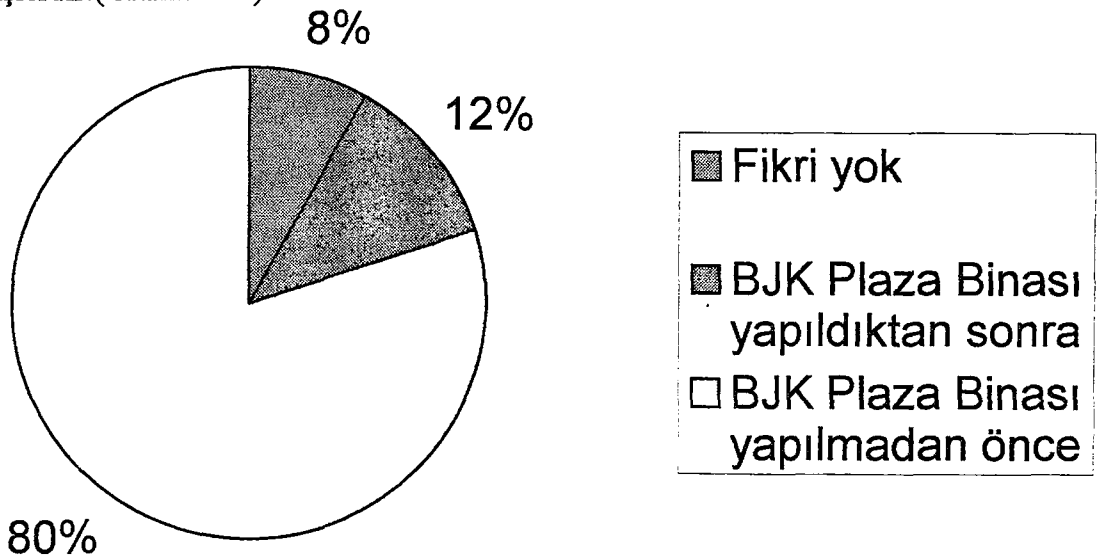
Grafik 5.11 20.yy.yerleşim planını tercih edenlerin bina yoğunluklarını değerlendirmeleri.

Üçüncü soruda, araştırılan konunun cevabı için , %12 kişi konuya tarafsız kalarak her iki cephe dizisi ve bina düzeninin geçerli olabileceğini , %36'sı modern dönem yani 20 y.y.'da oluşmuş cephelerinin ve düzenin , %52 kişi ise 19 y.y. da ortaya çıkmış olan görünümün kentle daha uyumlu ve kent kimliğine, kent planlamasına daha katkılı olduklarını söylemişlerdir.(Grafik 5.12)

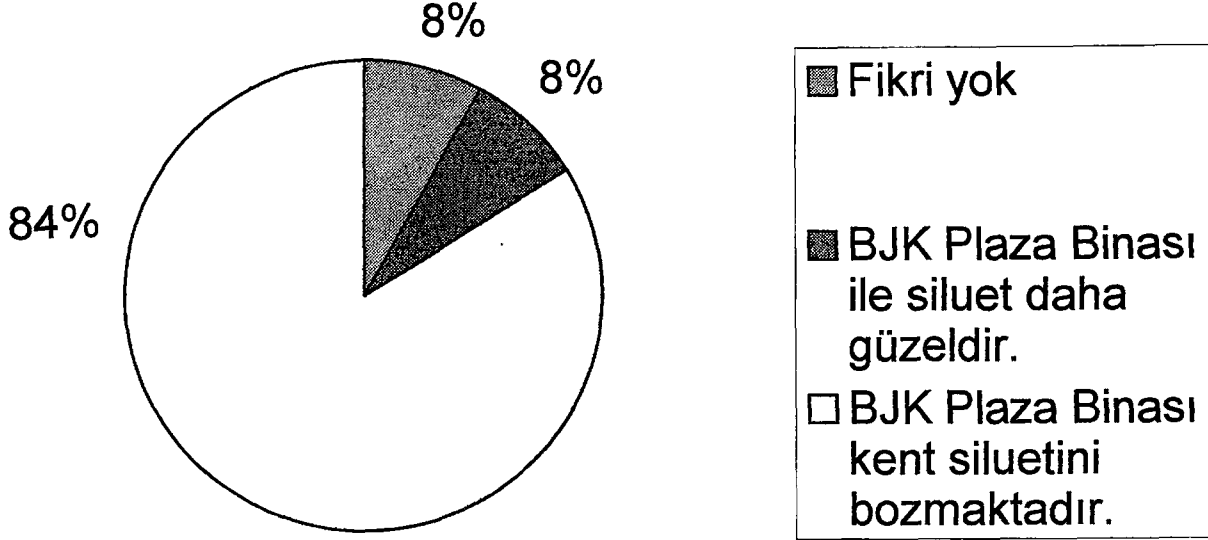
Grafik 5.12 Spor Caddesi'nin iki ayrı yönünün (19.yy.-20.yy.) değerlendirilmesi.

Dördüncü soruda, deneklere sorulan BJK Plaza binasının durumu ile ilgili sorunun yanıtında ise ; deneklerin %8 kadarı binanın uygulanıp uygulanmamış olması ile ilgili fikri olmadığını , %12'si BJK Plaza Binası uygulamasının daha doğru olduğunu , %80 kadarı ise BJK Plaza Binası uygulamasının son derece kötü olduğunu ifade etmişlerdir.(Grafik 5.13)

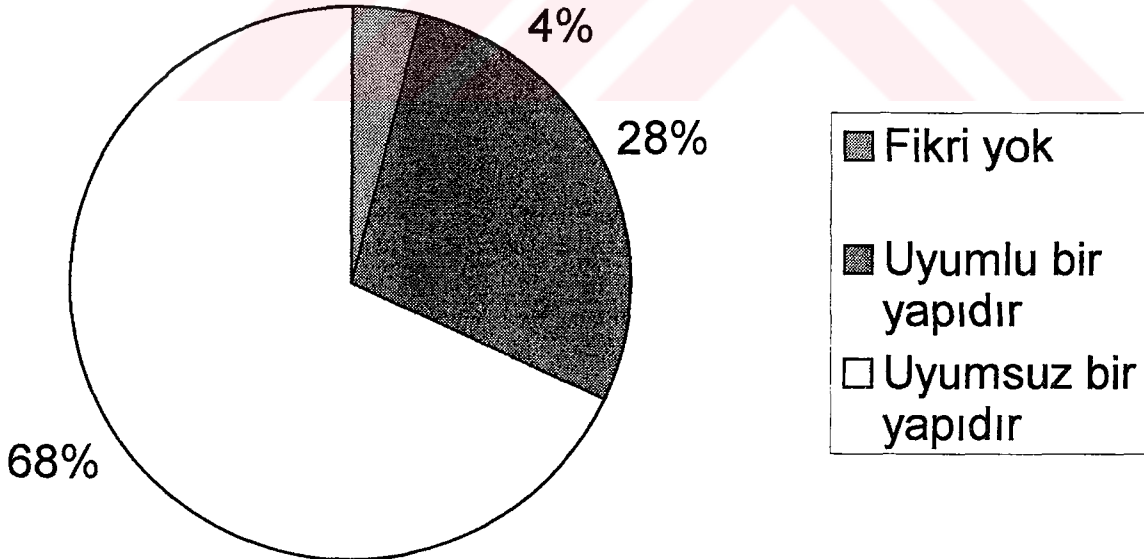
Grafik 5.13 BJK Plaza binası uygulandıktan ve uygulanmadan önceki dokunun deneklerce yapılan analizi.

Sorunun B şıkında ise , binanın İstanbul sulietine yansıması ile ilgili soru ; %84'lük bir oranla yanlış karşılanmış , % 8'lik bir grup gerekli ve güzel olduğunu , % 8 'lik bir bölüm ise önemsiz olduğunu ifade etmişlerdir.(Grafik 5.14)

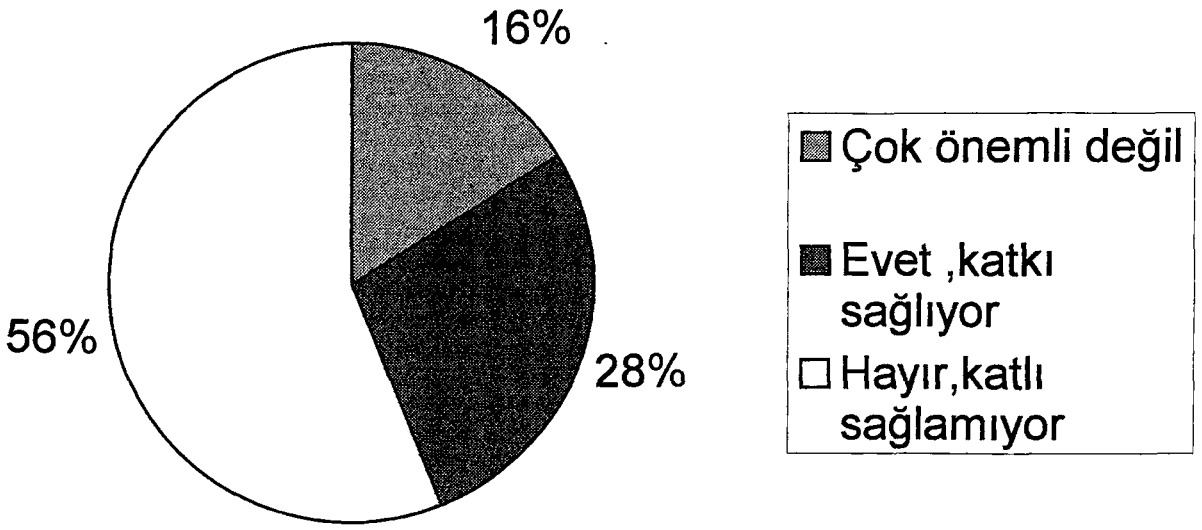
Grafik 5.14 BJK Plaza binasının kent sulietindeki konumunun araştırılması.

Beşinci soruda ; denekler Milli Reasürans Binasının % 28'lik bir katılımıla uyumlu bir yapı olduğunu , % 68'lik bir oranla ise Maçka Palas'ın yanında, uyumsuz olduğunu ifade etmişlerdir. %4'lük bir bölüm ise fikir belirtmemiştir.(Grafik 5.15)

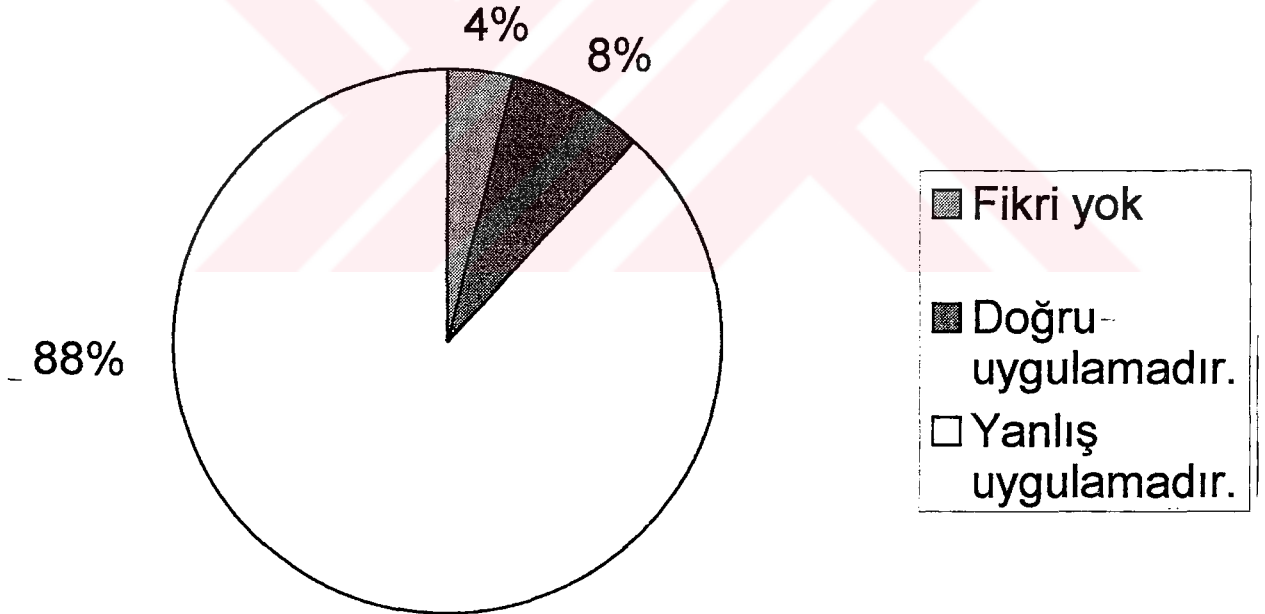
Grafik 5.15 Milli Reasürans binasının Maçka Palas'la olan ilişkisinin araştırılması.

Sorunun diğer bölümünde ise ; yine %28'lik denek grubu binanın bölgenin kentsel kimliğine katkı sağladığını , %56'lık bir bölüm ise katkı sağlamadığını belirtirken , % 16'lık bir grupsa bunun önemli olmadığını ifade etmişlerdir.(Grafik 5.16)

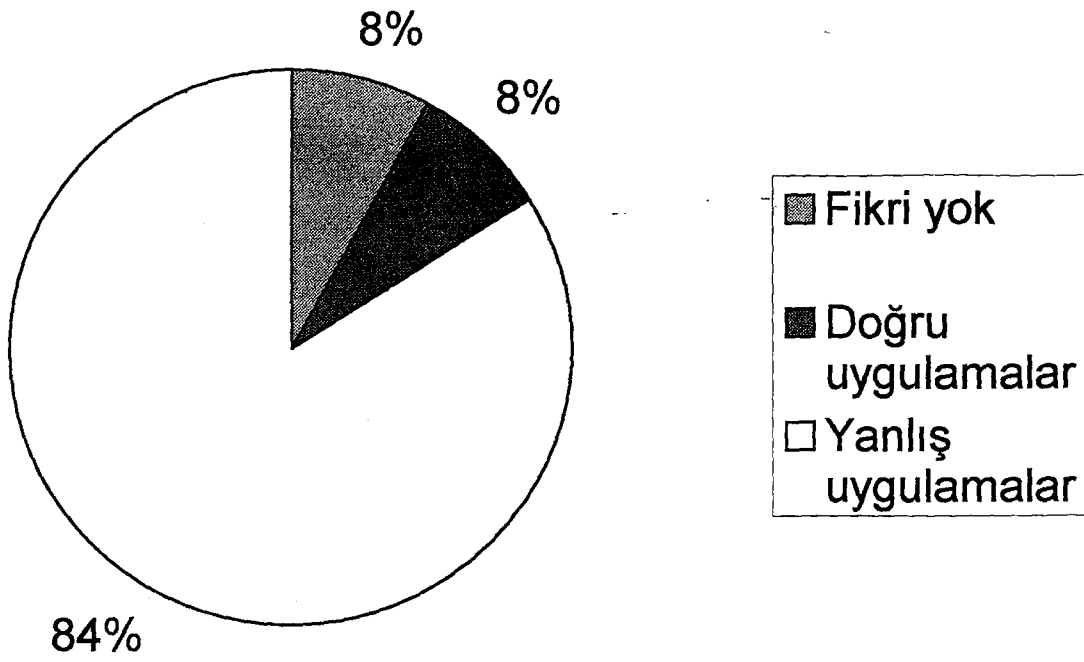
Grafik 5.16 Milli Reasürans binasının kent kimliğine katkısı ve etkisi.

Altıncı soruda Maçka Park-sa Hilton ve Swiss Otelin , %88 'lik bir oran son derece yanlış uygulamalar olduğunu , %8'lik bir bölüm ise doğru uygulamalar olduğunu , geriye kalan %8'lik bölüm ise doğru uygulamalar olduğunu ifade etmişlerdir. %4'lük bir bölüm ise konuya ilişkin fikir belirtmemişlerdir.(Grafik 5.17)

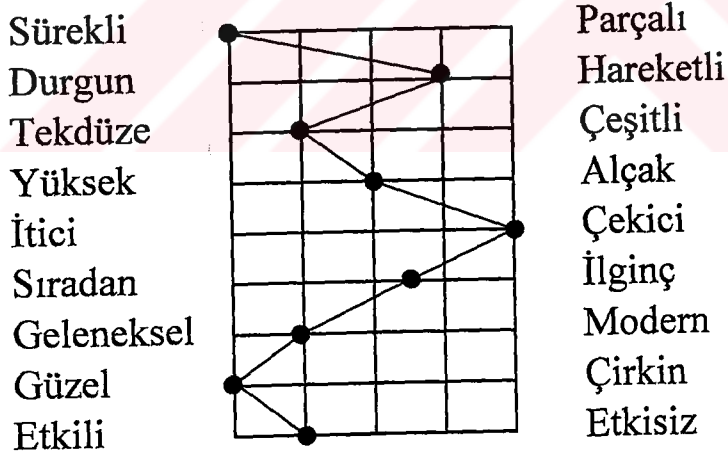
Grafik 5.17 Büyük kütleler halindeki binaların bölge ölçeğinde önemi.

Söz konusu, binaların ve bu ölçekteki kitlelerin, kent ölçeğindeki uygulamalarının araştırılmasına yönelik soruya ise, %84'lük bir bölüm yanlış ve gereksiz uygulamalar diyerek , % 8'lik bir bölüm doğru uygulamalar diyerek , % 8'lik bir bölüm ise önemli değil diyerek fikir belirtmişlerdir.(Grafik 5.18)

Grafik 5.18 Büyük kütleler halindeki, bina uygulamaların kent ölçeğinde analizi.

Yedinci ve son soruda ise, anlamsal farklılıklar tekniği ile araştırılan Akaretler Evleri silüetine, verilen yanıtlar sonrasında bu cephe dizisi, sürekli, hareketli, kısmen tekdüze, ortalama bir yükseklikte, çekici, kısmen ilginç, kısmen geleneksel, güzel ve etkili olarak tasvir edilmiştir. (Grafik 5.19)

Grafik 5.19 Akaretler evleri cephesinin, anlamsal farklılıklar tekniği ile analiz edilmesi.

SONUÇ

Kimlik, süreklilik, kent ve Akaretler. Tez çalışması kapsamında yer alan bu dört bileşenin birbirleri ile olan ilişkileri, çeşitli biçimlerde yan yana gelişleri ile ele alınarak , kentsel kimlikte süreklilik, tez uygulama alanı olarak seçilen Akaretler bölgesinde tarih süzgecinden geçirerek ifade edilmeye çalışılmıştır.

Çevre kavramı, canlıları kuşatan doğal atmosferdir. Soyut ve somut bir takım bileşenlerden oluşur. Fizyoloji, algılanan zihinsel davranış, performans, öğrenme, atmosfer, ışık, ses, mekan örgütlenmesi ve toplumsal bağlar bu bileşenlerdir. Kişinin fiziksel çevresi mimariyi en çok ilgilendiren bölümdür.

Kültür kavramı ise; insanların öğrenmiş oldukları davranışları ve tutumları ifade eden yaşam tarzıdır. Sosyo- kültürel kimliğin oluşumu uzun yıllara dayanarak gelişir. Tarihsel özellikler , nüfus özellikleri , kültürel özellikler bir toplumun yapısını oluşturan temel taşlarıdır.

İnsanların kendisi için oluşturdukları çevresel anlam, bir anlamda, yüzyıllar boyunca var olan toplum kimliklerinin ifadesidir. Her insan kendisinden öncekinin yaptıklarını algılar , kendisi için imajlarını belirler ve yeni birtakım ürünler ortaya çıkarır. Böylelikle de kültürün akışı sağlanmış olur.

Bir kentin bünyesinde barındırdığı her şey onun kimliğinin bir parçasıdır. Büyük bir meydan , iyi tasarlanmış bir yapı grubu ,doğru planlı bir kent planı , küçük bir silüet , bir martı çığı kentin kimliği hakkında kolayca bilgi verebilir.

Kentin kimliği devamlı bir devinim içerisinde dir.Kente müdahale ederken, bu devinim göz ardı edilmemeli ve iyi tanımlanmış, geleceğe dönük, çevreye saygılı ve kültürü ihmal etmeyen mekanlar oluşturulmalıdır.. Kentsel doluluklar , boşluklar ve meydanların kurgusunun , kültüre paralel olarak programlanması , uzun ömürlü ve kimlikli kentler oluşmasına katkıda bulunur.

Bir kentin kimliği ne kadar önemli ise , kentsel sürekliliğinin tanımlı olması da en az kimlik kadar, kentsel doluluk-boşluklar ve toplanma alanlarının iyi planlanması , geleceğe dönük düşünülmesi ile ilgilidir. Kentler kendilerine özgü karakterleri ile kimliklenirler.

Mimari kimlik; kent planlaması kararları , imar ve koruma planları ve uygulamaları, mimari üsluplar , malzeme ve yapı teknoloji kullanımı ile belirlenir. Bu anlamda , kentlerin mimari ve kentsel açıdan yeni yapılanma özellikleri, kentsel ve mimari ölçekte koruma özellikleri kentsel kimliğin oluşumunda çok etkilidir.(44 , Syf. 46)

Kentsel kimliğin ve mimari kimliğin oluşumu, uzun yıllar gerektiren iyi planlama ve iyi koruma ile oluşur. Koruma yasalarının yetersiz olduğu ve değişiminin kent kimliği üzerinde etkisi yoğunlaşmaya başladığında ortaya çıkan ‘kimliksizleş’ medir. İstanbul’un yaşadığı kimlik karmaşası sürecinin yanında dünyada kent kimliği ve dokusu korunmuş pek çok kent vardır. Bunlardan, örnek olarak Venedik’i ve Floransa’yı gösterebiliriz.

Venedik, bir deniz kulağı içinde yer alan çok sayıda küçük ve büyük ada üzerinde kurulmuştur. Kentin merkezi büyük kanal ile ikiye bölünmektedir. Rialto köprüsü , adalar , kanallar , geçitler ve özellikle San Marco Meydanı kentin simgeleridir. Kilise ve kubbeler, şehrin üçüncü boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Sokakların darlığı ve sık yön değiştirmeleri, insancıl ölçek taşıyarak , merak duygusunu oluşturmaktadır. Sokak meydan , kilise , kanal ilişkileri şehrin ipuçlarıdır. Venedik hemen hiç lineer sokağı bulunmayan , bir kanallar ve meydanlar kenti olarak anılabilir.(44 , Syf.47-49) Kentsel kimliğin ifadesi olan kanal , meydan , kilise ve gotik mimari üslubunu yüzyıllardan beridir aynı özenle koruyarak , hem dokudaki sürekliliği devam ettiren hem de kültürünün yansımaları gösteren bir davranış sergilemektedir. Venedik Kenti yüzyıllar önce inşa edilmeye başlanmış ve şehrin hemen her sokağına kadar girmiş kanallara göre biçimlenmiş, yerleşim ve mimari özelliklerini bugün aynı haliyle görmek mümkündür. Bu da iyi bir korumayla kentsel kimliğin günümüze taşındığının ifadesidir.

Kendi içinde tutarlı bir kentsel kimlik ifadesi taşıyan ikinci bir kent olarak Floransa'yı örnek verebiliriz. Planlaması bir çok inşa üzerinde izler bırakan sağlam karakterli bir şehirdir. Tarihinin ve geçmişinin görünüşleri hala korunmaktadır. Arno nehrinin uzandığı tepelerin oluşturduğu çanakta kurulmuş bir şehirdir. Duamo kubbeleri her yerden görülebilen bir semboldür adeta. Kentin merkezinde çan kuleleri , taş kaplamalar , yarıklara benzeyen sokaklar , yüksek binalar, kentin özgün ve korunmuş kimliğinin ifadesidir. Merkez ve bölgelerin hepsi kendi özel işaretleri ile belirlenmiştir. Arno nehri ile dışarıya uzanan kent büyük peyzaj grupları ile bu bölgelerde ilişkilendirilir.(6, Syf.9-14) Vadiler , dağlar, küçük tepeler, onun özgün kimliğine peyzajın kotlarını ifade eder. Hatta toprağın görüldüğü bölgelerinde bozulmamış orijinal rengi bile kenti bütünleyen bir öğe olarak anılabilir.

Tıpkı Venedik gibi, yüzyıllar süren tarihi içinde bina tarzı , dar sokakları , yer kaplamaları ile kimliğini bugüne taşımayı başarmış bir başka kenttir, Floransa.

Kendisine özgün kimliğinden kayıplar vermeye başlayan bir kent , herhangi bir yerleşim biriminden farksız bir görünüm sergilemeye başlar , süreklilik içeren özgün doku bunu devam ettiremediği bir an geldiğinde karmaşa yaşamaya başlar. Yani kimlik çelişkisinin başladığı bir süreç gelişir ki, İstanbul bunun yaşandığı en canlı örneklerdendir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, bünyesinde çok unsurlu bir yapıyı barındırıyor olmasına rağmen baskın olan yine de Osmanlı Hanedanına ait bir kimlik ile devam etmiştir. 19.yy.'da Osmanlı gücünün merkezîyetçiliğinin tartışılır bir hale gelmesinde, temel etmen etkileşimin , farklı kimliklerin çoğalması , özellikle kentleşme sürecidir. Kent kültürünün gelişmesini , çok sesli ve farklı fikirlerin oluşumunu ortaya çıkarmıştır. Böylelikle her türlü etnik kültür ve batı etkisi yaşama ve mimariye yansımıştır. Akaretler örneği üzerinde incelenilen 19.yy. yapıları böylesi bir dönemin ürünüdür. Fakat görkemleri ve ihtişamlı tarzları ile pozitif birbirleriyle ilişkili ve seçkin örnekler oluşturmaktadırlar. Kültürel etkinliklerinin uzun yıllardan beri beşiği olmuş İstanbul kenti , 1950'li yıllardan başlayarak dahil olan insanları kentlileştireceğine, kendi kimliğini kaybetmiştir.1960'lı yılların sonlarına değin İstanbul şehri su ögesi ile anılan bir şehirken , hızlı plansız yerleşme

sonrası coğrafi ve doğal özellikler, yitirmeye başlanmıştır.1970'li yıllar da şehrin her yönde yayılmaya başladığı artık bir kara kentinden farkı kalmamaya başladığı göze çarpar.1980'li hele ki1990'lı yıllara gelindiğinde ; İstanbul şehri eğitim öğretim ortalaması düşmüş , dinamik ama yoz bir kentli kültürünün etkisinde devam etmeye başlamış bulunmaktadır.

Bütün bu değişimlerden etkilenen Akaretler Evleri'nin orta bahçesine , aydın çevrelerce karşı çıkılmasına rağmen , çevre ve İstanbul sulieti ile uyumlu bir tasarım olduğu iddia edilerek , BJK Plaza inşa edilmiştir. Gerek kent silueti açısından , gerekse çevrede korunması gereken yapı dokusuna yapı yoğunluğu getirmesi , gelen bu yoğunluğun Akaretler Evleri ve teknik altyapıya zarar vereceği biliniyor olmasına rağmen inşa edilmiştir. Bugün, İstanbul kentinin kimliğinin yitirilmesindeki en temel örneklerden birini oluşturmaktadır.

Yapılan görsel analiz çalışmasında da netlikle görülmektedir ki, çalışma yapılan denekler çoğunluk olarak kentin dokusunun değiştirilmesine, çıkar kaynaklı yanlış eklemelerin yapılmasına karşı çıkmaktadırlar.Büyük oranda, yeşil dokunun bozulmuşluğu ve plansız gelişme negatif olarak karşılanmaktadır.Akaretler Evlerinin mevcut cephe dizisi ise çekici ve kente saygılı, olarak ifade edilmektedir.

Akaretler Evlerinin yakın dönemde başlamış olan restorasyonu bölgenin turistik yönde gelişmesini hedeflemektedir. Sıra evlerinde Atatürk'ün I. Dünya savaşı sırasında ikamet ettiği evinde, Atatürk Müzesi olarak düzenleneceği belirtilmektedir. Büyük ölçüde orijinaline sadık kalınarak yapılan uygulamalar , kentsel dokunun ve binaların ömrünü uzatmak için umuyoruz faydalı olacaktır.

Akaretler bölgesi içinde sevindirici bir başka konu , Valide Sultan Çeşmesi'nin restore edilmiş olmasıdır. Bununla birlikte Dolmabahçe Sarayı'nın sırtlarında yer alan ve uygulandığı dönemde Dolmabahçe Sarayı'na zarar verildiği ve görünümü bozduğu çokça ifade edilen, Swiss Otel binaları şehir kimliği için, suliet için, inşa edilmiş yanlış bir uygulamadır.

Kısaca 1960'lı yılların devamında, şehrin bir çok tarihi dokusunun maruz kaldığı , az gelişmiş kent kimliği bilincinin sonucu; Akaretler – Teşvikiye Bölgesi örneği üzerinde de son derece net olarak görülmektedir.

Kültür mirasının mekansal çevre ile etkileşiminin, çok zengin ürünler ortaya koyduğu İstanbul'da kentlileşmenin ortaya çıktığı anda, geçmişle geleceğimizin bağlanması, kültürel sürekliliğin sağlanması en güncel sorun olarak ortadadır. Çevrenin korunması , yeni yapıların ilavelerinin mevcut çevre göz önüne alınarak yapılması için kullanılan planlama yaklaşımı son derece önemlidir. Değişim süreci içinde kültürel sürekliliği sağlamak amacıyla , hangi kent kimliği bileşenlerinin , ne derece ve nasıl korunacağını saptanması , bunun yanı sıra kentli nüfusun çağdaş gereksinmelerinin karşılanması için ihtiyaç olan çevre bileşenlerinin organizasyonu iyi planlanmalıdır. Bu planlamanın değişimle birbirine adapte olduğu ölçüde , kentsel imajın yaşatılması mümkün olabilecektir.

İstanbul gibi içinde dinamik bir toplumu barındıran bir şehirde , fiziksel çevrenin süreklilik, esneklik , değişim bileşenlerinin dengesinin kurulması ve denetiminin sağlanması halinde , İstanbul'un değişen kent kimliği gelişerek gelecek kuşaklara taşınabilecektir.

Bütün bunların gerçekleşebilmesi için her şeyden önce, bilinçli bir toplum , kültürel mirasına sahip bir gençlik ve mesleğini, saygı ilkelerinin dışına çıkmaksızın uygulayan mimar ve kent plancılarına ihtiyaç vardır. Yüzyıllara tanıklık etmiş , büyük imparatorlukları içinde barındırmış İstanbul için yapılan her çabanın, tarihini ve kentsel kimliğini biraz daha koruması, biraz daha geliştirmesi ümidiyle , bu tez İstanbul'a adanmıştır.

KAYNAKLAR

- [1] HASOL Doğan, Ansiklopedik Mimarlık Terimleri Sözlüğü, Yem Yayınları, İstanbul. (1993)
- [2] DEĞERLİ Dilek, Mimarlıkta Çevre Algılaması ve Değişiklikleri Üzerine Bir İnceleme, İ.T.Ü Yüksek Lisans Tezi ,İstanbul.(1986)
- [3] AYDINLI Semra ,Mimarlıkta Görsel Analiz,İ.T.Ü. Mim. Fak. Baskı Atölyesi, İstanbul.(1982)
- [4] BANERJEE T.and SOUTHWIRTH M.,City Sense and City Design , The MIT Presss Cambridge .(1990)
- [5] AYDINLI Semra ,Mimarlıkta Estetik Değerler,İ.T.Ü Mim. Fak. Baskı Atölyesi, İstanbul.(1993)
- [6] LYNCH Kevin , The Image of the City,The M.I.T Press, Massachusetts. (1965)
- [7] ÖRER Güçlü , İstanbul'un Kentsel Kimliği ve Değişimi,I. Lisans tezi.(1997)
- [8] CADMAN David , The Living City,Towards a Sustainable Future,Richard Clay Ltd. Great Britain. (1990)
- [9]PROHANSKY H.M., Place Identity,Physical World Soualizaton oftheSelf,Journal of Environmental Psychology.(1983)
- [10]MEISS Pier Von , Elements of Architecture From Form to Place,London , Von Norstrend Reinhold.(1990)
- [11]RAPOPORT Amos ,Identity and Environment :a Cross-Culturel Perspective , Duncan , Croomhelm.(1981)
- [12]TURGUT Hülya ,Çevre ve Kültür Çalışmaları,Ders Notları, İ.T.Ü .Taşkışla / İst.(1992)
- [13]ITTELSON W.H.,Enviroment and Cognition,Summer Press Inc. N.Y. (1973)
- [14]KELEŞ Ruşen , Kentleşme Politikası , İmge Yayınevi,Ankara.(1990)
- [15]OCAKÇI Mehmet ,Şehir Kimliği ve Çevre İlişkileri,Ders Notları Taşkışla İst.(1993)
- [16]LİM William ,S.W.,Enviromental Identity and Urbanism,Habitat Int. Vol.8.No:3/4, Great Britain.(1984)
- [17]SCHULTZ C.N. ,Existance Space and Architecture,London Studio Vista.(1980)

- [18]SCHULTZ C.NORBERG. ,Genious Loci , Towards the Phenemology in Architecture Rizzoli İnternational Publicitions , New York. (1980)
- [19]TEKELİ İlhan , Bir Kentsel Tasarım Kuramının Geliştirilmesi Üzerine Düşünceler,Kent .Planlama ,Politika ve Sanat , ODTÜ , Mimarlık Fakültesi Yayını .(1994)
- [20]BAYAZIT Nigan ,Mimarlıkta Sistemli Tasarlama Metodları,Bilgisayarlı Tasarım Ders Notları.(1993)
- [21]COLLİNS P., Architectural Judgement Chapter 7 , London Fobe and Faber. (1971)
- [22]ÜNÜGÜR Mete,İstanbul'un Değişen Kentsel Kimliği Üzerine,Arkitekt12.(1996)
- [23]ERSOY Devrim , Bina ve Kentsel Mekan Biçimleniş Etkileri,Y. Lisans Tezi ,İ.T.Ü. (1997)
- [24]KRUPAT E., People in Cities,M.I.T. Press Cambridge.(1988)
- [25]SCHULTZ C.N. ,The Concept of Dwelling,Architecture Documents ,Electra/Rizzoli.(1985)
- [26]RAPOPORT Amos ,Human Aspect of Urban Form.,Pergamon Press Oxford, England.(1982)
- [27]LANG J. , Creating Architectural Theory , The Role of the Behoviral Science in Enviromental Design, Ny , Von Nostrond.(1987)
- [28]TRANCIK R. , Finding Lost Space,Von Nostrand Reinhold , N. Y.(1986)
- [29]ASHIARA Y. , Exterior Design in Architecture , N.Y. Von Nostrand Co.(1970)
- [30]YÜREKLİ Ferhan ,Görsel Çevre Değerlendirmesine İlişkin Bir Yöntem,Doktora Tezi , İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi.(1977)
- [31]KRIER Rob , Typological Elements of the Concept of Urban Space,New Clasisizm, Omnibus Volume , Academy Editions ,G.B.(1990)
- [32]ZUCKER P. , Town & Square, Colombia,Univercity Press , N.Y.(1959)
- [33]ÖNÜR Selahattin , Savaş Sonrasında Günümüze Kentsel Kamu Mekanına İlişkin Deneyim ve Denemeler,Kent Planlama ,Politika ve Sanat,ODTÜ Mimarlık Fakültesi.(1994)
- [34]SÜZER C. , Mimari Tasarımda Veri olarak Kullanılmak Üzere Mimari Çevrede Doku Analizleri,İ.T.Ü. Yük. Lisans Tezi İst(1994)

- [35]DEDEOĞLU Rifat , Gücün Getirdiği Umut ,Arkitekt Dergisi, Sy.12(1996)
- [36]İNCEOĞLU M.,URAZ T.U.,Çevresi Açık Alan Tasarımda Nitelik Boyutunun İncelenmesi , Mimari Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu,İ.T.Ü. Haziran (1995)
- [37]ÇAKIN Şahap , Mimari Tasarım , İnsan ve Çevre,Özal Matbaası , İst.(1990)
- [38]ALTMAN I.,CHERMES M.,Enviromental Cognition & Perception Chapter .3 , Culture and Enviroment Wordsworth inc. Beltmant California.(1990)
- [39]ŞAHİN İsmet , Planlamanın Tarihi – Kültürel Miras İle Kent Biçimi ve Kimliği Üzerine Etkileri , Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışı Sempozyumu , Taşkışla /İst,Haziran (1995)
- [40]SAKAOĞLU Necdet , Dersaadetle Bir Payitaht , İstanbul Dergisi ,Syf-15.(1995)
- [41]BATUR Afife, Akaretlar ,İstanbul Dergisi , Cilt 1 , Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.(1995)
- [42]ŞENTÜRER A , Büro Binaları Mili Reasürans T.A.Ş. kompleksi , Tasarım Dergisi , Sayı 49 .(1995)
- [43]Batur A.,Yücel A.,Ferzan N.,İstanbul'da 19 y.y. Sıraevleri,Koruma ve Yeniden Kullanım İçin Bir Monografik Araştırma , ODTÜ Mim. Fak.Dergisi , Sayı : V /2. (1979)
- [44]Hacıhasanoğlu O.,Hacıhasanoğlu I.,Mimari ve Kentsel kimlik ,Venedik Örneği Sy:158 , Ocak .(1995)
- [45]SANOFF ,Henry ,Visual Research Methods in Design,Von Nostrand Reinhold , N.Y.(1991)
- [46]VALE L.J., Architecture , Power And National Identity,Yale Univercity Press, London .(1992)
- [47]Çahantimur ,Arzu ,Kültür Ve Mekan Etkileşimi Kapsamında Konut ve Yakın Çevresi İlişkilerine Ait Dialektik Bir Yaklaşım,Lisan Tezi İ.T.Ü. ,Ocak.(1997)
- [48]ÇUBUK Mehmet , 2. Kentsel Tasarım Uygulamaları Sempozyumu , Editör , M.S.Ü Mimarlık Fak. Şehir Ve Bölge Planlama Bl.(1993)
- [49]ÇINAR Zuhal , Kentsel Çevrede Mekan ,Kentsel Mekanın İrdelenmesi ve Boğaziçi Mekanı , Y. Lisans Tezi ,İ.T.Ü.(1996)
- [50]GERÇİ Serpil , Konut Yakın Çevre Kalitesinin , Bilişsel ,Duygusal Davranışsal Parametrelerle Bağlı Olarak Değişmesi,Doktora Tezi, İ.T.Ü

Kasım.(1996)

[51]BUCAS E., Design Of Cities, London, Thomas and Hudson. (1967)

[52] ÜNÜGÜR M., “ Ergonomi Tekniklerinin Mimarlık Araştırmalarında Kullanılma Olanakları” , İ.T.Ü. Doçentlik Tezi, İstanbul.(1977)

ANKET FORMU

1-ADI-SOYADI :
YAŞI :
MESLEĞİ :
EĞİTİM DURUMU :
Kaç yıldır İstanbul'da ikamet ediyor :
İstanbul'da hangi semtte ikamet ediyor :

2-19.yy'da ve 20.yy.'da plan yerleşimini gördüğünüz çalışma alanında bugün hala hangisinin kullanılıyor olmasını tercih ederdiniz.

EYET HAYIR

Seçtiğiniz yerleşimin tarafınızdan tercih edilme sebepleri nelerdir ?

Yeşil doku fazla Yeşil doku az
Kat yükseklikleri az Kat yükseklikleri fazla
Bina yoğunluğu az Bina yoğunluğu fazla

3-Aşağıdaki iki fotoğraf arasında hangisi planlaması ve uygulaması ile kent kimliğine daha fazla katkıda bulunmaktadır.

A fotoğrafı B fotoğrafı

4-Aynı bölgede BJK plaza binası uygulanmadan ve uygulandıktan sonraki fotoğraflarından hangisi kent kimliği açısından uyum sergilemektedir.

A fotoğrafı B fotoğrafı

Her iki fotoğraftan hangisi kent silüeti açısından doğru bir uygulamadır.

A fotoğrafı B fotoğrafı

5-Maçka Palasla bitişik nizam olarak uygulanan Milli Reasürans binası uyumlu bir uygulama mıdır ?

EVET

HAYIR

Milli Reasürans binası bölgedeki kentsel kimliği ve sürekliliği devam ettirebilmekte midir?

EVET

HAYIR

6-Maçka Hilton-SA ve Swiss Otel bu bölgenin ölçeği ve kentsel dokusu için uygulanmasına karar verilmiş doğru kitleler midir?

Doğru uygulamalar

Yanlış uygulamalar

Söz konusu binaların kent ölçeğinde ve kent silüetinde ,özellikle Dolmabahçe'nin sırtlarında oluşturdukları görünüm için ne düşünüyorsunuz .

Doğru uygulamalar

Yanlış uygulamalar

7-Fotoğrafını görmekte olduğunuz Akaretler Evleri silüeti sizde ne gibi izlenimler bırakmaktadır.

Sürekli

Parçalı

Durgun

Hareketli

Tekdüze

Çeşitli

Yüksek

Alçak

İtici

Çekici

Sıradan

İlginç

Geleneksel

Modern

Güzel

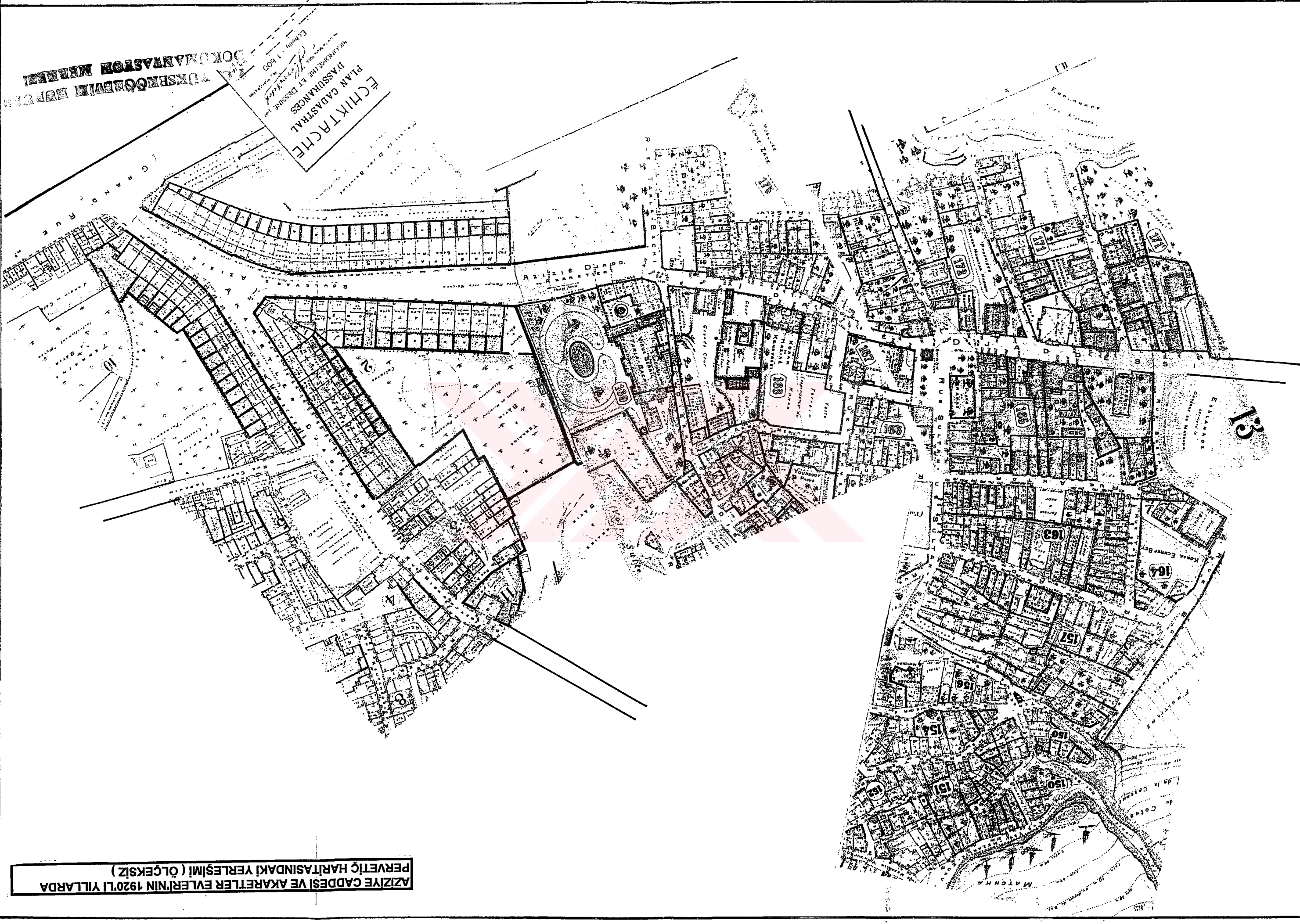
Çirkin

Etkili

Etkisiz

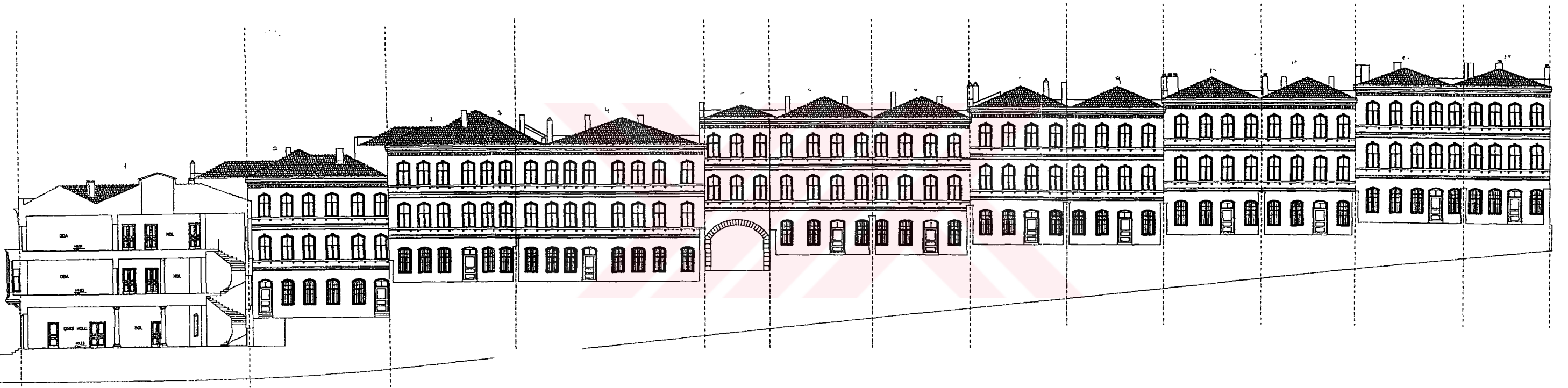

ΕΧΙΚΤΡΑΧΤΕ
PLAN CADASTRAL
D'ASSURANCES
ΕΓΧΡΙΣΤΗΡΙΟ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΕΚΔΟΣΗ 1903

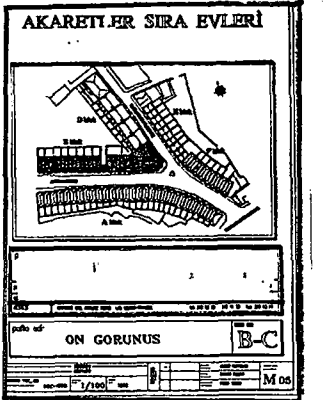
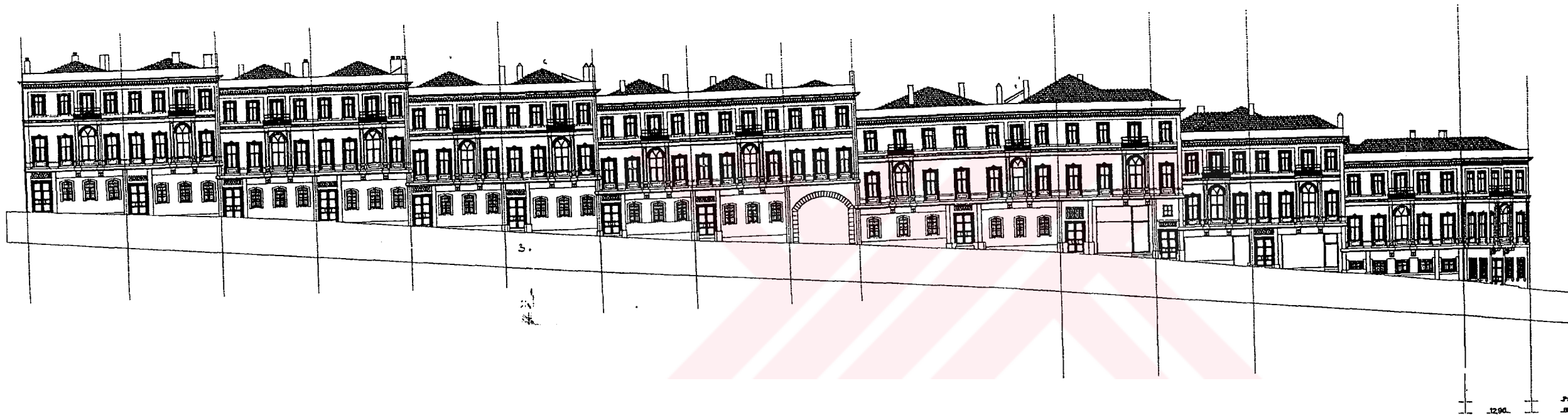
ΑΖΙΖΙΕ ΓΑΔΕΣΙ ΒΕ ΑΚΑΡΕΤΛΕΡ ΕΒΛΕΡ'ΙΝ 1920'ΛΙ ΥΙΛΛΑΡΔΑ
ΠΕΡΒΕΤΙΓ ΧΑΡΙΤΑΣΙΝΔΑΚΙ ΥΕΡΛΕΣΙΜΙ (ΟΛΓΕΚΣΙΖ)

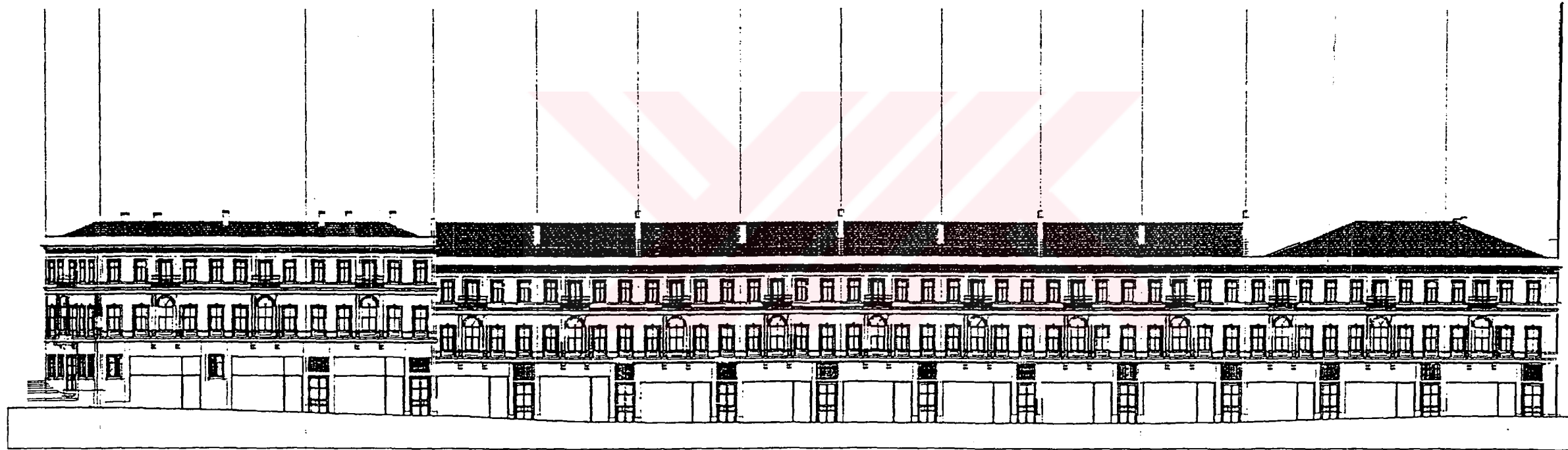

AKARETLER EVLERİ SPOR CADDESİ SOL CEPHE DİZİSİ (1)

AKARETLER EVLERİ , SPOR CADDESİ SAĞ CEPHE DİZİSİ
ARKA BAHÇE GÖRÜNÜŞLERİ (3)

AKARTELER EVLERİ ŞAİR NEDİM CADDESİ SOL CEPHE DİZİSİ (4)

East No. 30 28 22 18 14 10 6 42 46 42 40.38 36.34 32.30 26 22 18 14 10 East No.

Plot No. 71 70 69 68 67 66 65 64 63 62 61 60 59 58 57 56 55 54 Plot No.
Bina Çizim Kolu 30.45 30.46 30.67 30.30 30.78 30.87 31.00 31.04 31.23 31.08 31.05 31.04 30.71 30.02 9.52 8.88 8.30 7.96 Bina Çizim Kolu

AKARETLER EVLERİ ŞAIR NEDİM CADDESİ SAĞ CEPHESİ (5)

ÖZGEÇMİŞ

Gül Erenoğlu 1973 yılında Eskişehir’de doğdu.1990yılında Eskişehir Atatürk Lisesi’nden mezun oldu.Aynı yıl İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü’nde eğitim görmeye hak kazandı.1994 yılı Haziran döneminde İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü’nden mezun oldu.Aynı yıl İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı , Bina Bilgisi Programı’nda Yüksek Lisans öğrenimi görmeye hak kazandı.

